Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

А.В. Переверзєва, О.М. Казакова

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Навчальний посібник для здобувачів
ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньо-професійної програми «Країнознавство»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № __
від „___”_____2021 р.

Запоріжжя
2021

УДК: 339 (075.8)
П27

Переверзєва А.В., Казакова О.М. Світова економіка та міжнародні економічні відносини : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньо-професійної програми «Країнознавство». Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 117 с.

У виданні в систематизованому вигляді подано теоретичні основи дисципліни «Світова економіка та міжнародні економічні відносини» та запропоновано практичні завдання для самостійного виконання.

Увагу акцентовано на ключових поняттях світової економіки та міжнародних економічних відносин; особливостях розвитку та основних тенденціях світових економічних процесів. Теоретичний матеріал курсу проілюстровано схемами та таблицями.

Для діагностики рівня засвоєння знань запропоновано питання для самоконтролю й тести, для поглибленого вивчення програмного матеріалу рекомендовано літературу.

Призначений для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньо-професійної програми «Країнознавство».

Рецензент
В.П. Гринь, канд. економ. наук, доцент кафедри обліку і оподаткування

Відповідальний за випуск
О.М. Маклюк, канд. іст. наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

ЗМІСТ

Передмова……. 4

РОЗДІЛ 1 СВІТОВА ЕКОНОМІКА

Тема 1 Вступ до курсу. Сутність та становлення світового господарства……. 6

Тема 2 Ресурсний потенціал світової економіки……..... 19

Тема 3 Середовище міжнародної економічної діяльності..... 33

Тема 4 Міжнародні інвестиції..... 44

Тема 5 Міжнародна економічна політика та економічна дипломатія. 52

Тема 6 Сучасні тенденції світової економіки 62

Тема 7 Україна в світовій економіці……. 73

РОЗДІЛ 2 МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Тема 8 Формування міжнародних економічних відносин: етапи та особливості……... 79

Тема 9 Міжнародна торгівля……... 84

Тема 10 Міжнародна трудова міграція ……..…….. 90

Тема 11 Міжнародні валютно-фінансові відносини …….. 96

Тема 12 Міжнародна економічна інтеграція ……. 102

Тема 13 ТНК та вплив на міжнародні економічні відносини…… 108

Рекомендована література…….. 114

Використана література…….. 116

ПЕРЕДМОВА

Курс «Світова економіка та міжнародні економічні відносини» належить до циклу професійної підготовки та є одним із профілюючих для студентів, які навчаються за спеціальністю «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» освітньо-професійної програми «Країнознавство».

Курс базується на таких дисциплінах, як «Основи економіки», «Історія міжнародних відносин і дипломатії». Дисципліна «Світова економіка та міжнародні економічні відносини» забезпечує курси: «Країнознавство», «Зовнішня політика та проблеми національної безпеки України», «Зовнішня політика та проблеми національної безпеки Європи», «Внутрішньополітичний та соціально економічний розвиток країн Європи» тощо.

Метою курсу є сформувати у студентів цілісне уявлення про витоки, зміст, нап рями і тенденції економічного розвитку країн сучасного світу, розуміння глобальних і регіональних тенденцій світового розвитку, закономірностей і особливостей формування сучасних міжнародних економічних відносин.

Ключовим завданням курсу є засвоєння основних категорій, що характеризують сутність міжнародних економічних відносин, світового господарства, усвідомлення механізму його функціонування та закономірностей розвитку; формування практичних навичок використання економічних знань для аналізу й прогнозування зовнішньої політики держав, впливу геополітичних інтересів на розвиток двох- і багатосторонніх міжнародних відносин на регіональному і глобальному рівнях; аналіз сучасної ситуації і можливість прогнозувати шляхи розвитку конкретного регіону.

У курсі розглядаються теоретичні категорії та принципи світової економікиу, а також форми міжнародних економічних відносин, а саме: міжнародна міграція, міжнародні інвестиції, міжнародна торгівля та інші.

За підсумками вивчення курсу студенти повинні

знати: природу, еволюцію, стан міжнародних відносин та світової політики; особливості міжнародного економічного розвитку країн світу; принципи використання теоретичних знань з міжнародних економічних відносин, зовнішньої економічної політики при вирішенні практичних завдань;

уміти: оцінювати міжнародну економічну ситуацію та здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність у міжнародних економічних відносинах; здійснювати інтерпретацію результатів досліджень у практичній діяльності; дотримуватись правил наукової дискусії; готувати інформаційні та аналітичні документи про стан міжнародних економічних відносин, зовнішньої політики України та інших держав із дотриманням норм та правил їх оформлення; спілкуватись з використанням професійної термінології, включаючи усну та письмову комунікацію українською мовою.

Необхідність навчального видання пояснюється тим, що воно допоможе студентам у засвоєнні теоретичного програмного матеріалу та набутті навичок практичного використання інструментів дослідження світової економіки та

міжнародних економічних відносин. Крім того, видання має низку особливостей, що стосуються структури, викладу змісту багатьох категорій, їх практичного застосування. Кожна тема побудована так, щоб активізувати пізнавальну діяльність студентів. Це дозволяє сформувати у них уміння самостійно оцінювати конкретну ситуацію, творчо мислити, аналізувати та робити відповідні висновки.

РОЗДІЛ 1 СВІТОВА ЕКОНОМІКА

Тема 1

ВСТУП ДО КУРСУ. СУТНІСТЬ ТА СТАНОВЛЕННЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета: з'ясувати сутність та основні етапи становлення світового господарства.

План

1. Вступ до курсу «Світова економіка та міжнародні економічні відносини».
2. Світове господарство, його сутність. Основні показники розвитку світового господарства.
3. Основні етапи формування та розвитку світового господарства.

Література:

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
4. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 464 с.
5. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 268 с.

Основні терміни і поняття

Закони, закономірності, принципи розвитку і розміщення світового господарства, світове відтворення, світове господарство, світова економіка, сталий розвиток, міжнародні економічні відносини, етапи формування світової економіки, глобалізація, глобальна економіка.

1. Вступ до курсу «Світова економіка та міжнародні економічні відносини»

Світова економіка – це єдиний можливий спосіб задоволення матеріальних потреб за умови різної ресурсної забезпеченості країн. У широкому значенні, світова економіка – це система взаємопов'язаних і взаємозалежних економік, що функціонують і розвиваються за єдиними об'єктивним законам ринку.

У вузькому значенні, світова економіка – це система, яка включає лише ті частини національних економік, які поставляють товари, послуги та економічні ресурси на зовнішній ринок.

Для кращого розуміння основних термінів світового господарства та відмінностей між ними, розглянемо еволюцію форм ринку та економік (рис. 1.1).

Рис. 1.1 – Еволюцію форм ринку та економік

Внутрішня економіка – виробництво окремої країни з використанням лише внутрішніх ресурсів та орієнтоване на збут виготовленої продукції лише всередині країни.

Національна економіка – внутрішня економіка країни та частина виробництва, орієнтована на іноземних покупців.

Міжнародна економіка – частина національних економік (ринків), яка безпосередньо пов’язана із зарубіжними ринками.

Світова економіка – сукупність національних економік країн світу.

З огляду на класичну економічну теорію, розрізняють терміни:

– мікроекономіка (microeconomics) – розділ економічної теорії, в якому вивчаються проблеми споживчого вибору і вибору виробників, що здійснюються на мікрорівні; – частина, розділ, галузь економічної науки, пов'язана з вивченням маломасштабних економічних процесів, суб'єктів, явищ, в основному підприємств, фірм, підприємців, їх господарської діяльності, економічних відносин між ними;

– макроекономіка (macroeconomics) – розділ економічної науки, присвячений вивченню функціонування економічної системи як єдиного цілого, з точки зору макропідходу; – розділ економічної теорії, який стосується визначення агрегатних і середніх показників, що характеризують стан економіки.

Класифікація економіки за масштабами охоплення ринку представлена в табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Класифікація економіки за масштабами охоплення ринку

Терміни	Визначення
Національна економіка (National economy)	це суспільні відносини щодо забезпечення багатства країни і добробуту її громадян
	це сукупність всіх галузей регіонів країни, об'єднаних в єдине ціле різноманітними економічними зв'язками
Міжнародна економіка (International Economics)	е теорія, що застосовується для вивчення економіки сучасного взаємозалежного світу
	наука, що вивчає економічні відносини між країнами в межах світового господарства, закономірності розвитку основних форм міжнародних економічних відносин, пов'язаних з рухом факторів виробництва, процесами інтернаціоналізації продуктивних сил та особливостей формування й розвитку міжнародної економічної політики держав
Світова економіка (World Economy)	це система взаємодії різних країн в сфері торгівлі, виробництва та фінансів
	сукупність національних господарств усіх країн, їх виробничих і економічних взаємозв'язків у формі зовнішньої торгівлі, вивезення капіталу, міграції робочої сили, обміну науково-технічною інформацією тощо
	історично сформована сукупність взаємопов'язаних національних господарств, в основі якої лежить міжнародний поділ праці, економічні, політичні та інші відносини

Світова економіка поєднує систему руху товарів, послуг, економічних ресурсів (тобто, факторів виробництва) та на основі цього між країнами (національними економіками) виникають міжнародні економічні відносини (МЕВ).

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) – це: спеціальний розділ економіки, який досліджує економічну взаємозалежність між країнами, розглядаючи рух товарів, послуг і платежів, політику регулювання цього потоку і їх вплив на добробут нації; сукупність зв'язків, що встановлюються між країнами світу в результаті торгівлі, міграції робочої сили, вивезення капіталу, міжнародного кредитування, валютних відносин та науково-технічного співробітництва.

Отже, **міжнародні економічні відносини** – це сукупність відносин щодо руху факторів виробництва між резидентами та нерезидентами країни.

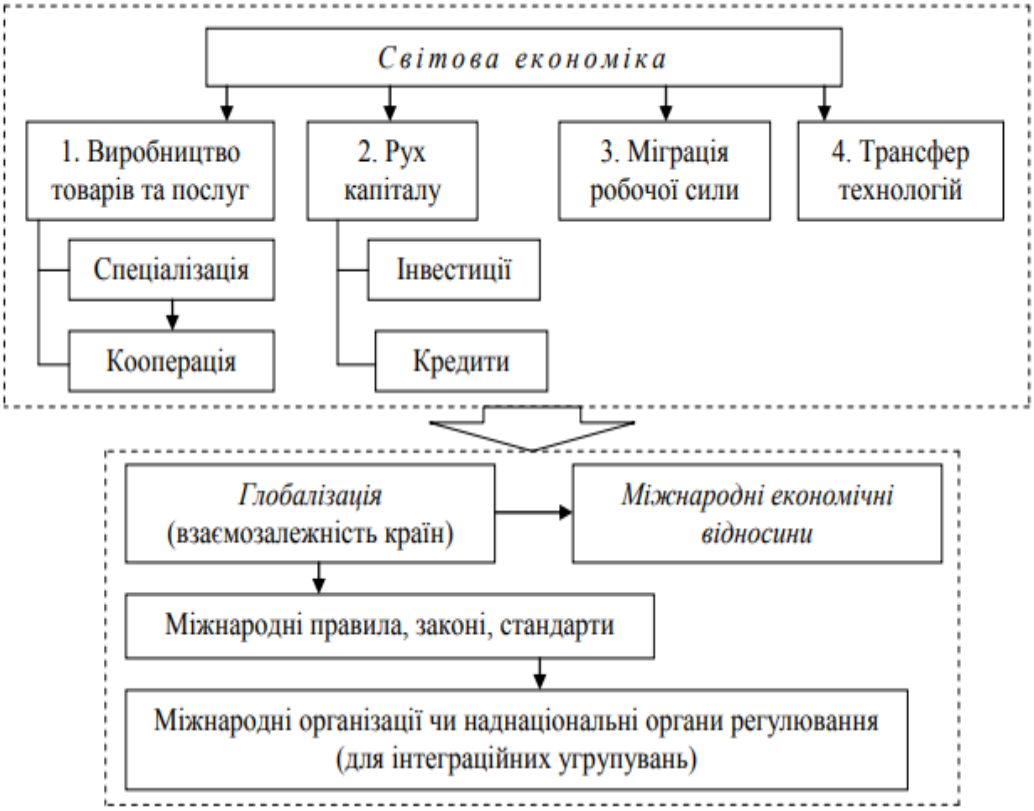

Рисунок 1.2 – Форми міжнародних економічних відносин

Основою міжнародних економічних відносин є міжнародний розподіл праці (МРП). Різні країни мають різний рівень розвитку, наявність вихідних ресурсів, що створює різні передумови для розвитку галузей промисловості та торгівлі, тобто Це зумовлює виникнення та поглиблення поняття МРП. Таким чином, світове господарство, як сукупність національних економік, функціонує завдяки МРП.

2. Світове господарство, його сутність. Основні показники розвитку світового господарства

Світове господарство (світова економіка) – історично сформована сукупність національних господарств усіх країн світу, пов'язаних між собою економічними та політичними відносинами.

Умови формування світового господарства. Оскільки внаслідок міжнародного поділу праці сформувалися виробництва міжнародної спеціалізації, виникла потреба в обміні продукцією між країнами. Тому утворився світовий ринок.

Світовий ринок – це сфера обміну товарами та послугами між національними економіками.\

Цей обмін почав складатися після переходу від феодалізму (з його натуральним споживчим господарюванням) до капіталістичних відносин. З формуванням колоніальних імперій світовий ринок розширився. До нього були залучені багаті на сировину колонії, з яких ресурси вивозяться для переробки

до країн-метрополій. Особливо прискорився процес формування світового ринку під час переходу до машинного виробництва.

На світовому ринку відбувається обмін між національними господарствами різних країн. При цьому між країнами складаються економічні відносини. Тому світовий ринок був першою умовою існування єдиного світового господарства.

Другою умовою формування світового господарства став розвиток великої індустрії. Після промислових переворотів XVI – XVIII ст. у ряді країн Західної Європи та США, коли ручна праця у промисловості була замінена на машинну, різко зросла продуктивність праці. Виробленої продукції вистачало не лише для внутрішнього споживання, а й для обміну. У XIX ст. з'явилася потреба завозити значний обсяг сировини для великого промислового виробництва та продовольства для міського населення, кількість якого швидко зростала. Усе це консолідувало національні господарства країн у єдину систему світового господарства.

Третьою умовою, без якої світове господарство не могло б існувати, є бурхливий розвиток транспорту. Адже саме він забезпечує обмін товарами на світовому ринку між національними господарствами, перевозить пасажирів до місць надання їм певних послуг (туристичних, освітніх, лікувальних та інших). Спершу це був морський транспорт, який з'єднав розділені морем країни. У другій половині XIX ст. відбувся стрімкий розвиток залізниць. А в XX ст. новітні швидкісні види транспорту – автомобільний, повітряний, електронний – «убили простір». Світове господарство остаточно склалося наприкінці XIX – на початку XX ст.

Основні показники розвитку світового господарства. Економічні показники – це система кількісних характеристик, що визначають функціонування міжнародної економіки і її структурних елементів.

Залежно від форми економічні показники поділяються на вартісні, що обраховуються в грошових одиницях, та натуральні, які виражаються у фізичних одиницях. Залежно від змісту – на кількісні та якісні. Залежно від способу одержання – на абсолютні, можуть виражатися як у грошових, так і у фізичних одиницях, та відносні, розраховуються на основі абсолютних.

Рівень дослідження міжнародних економічних відносин спричиняє розподіл економічних показників на:

мікроекономічні, що характеризують функціонування та ефективність міжнародних зв'язків на рівні первинної ланки господарювання:

а) вартість експорту;

б) вартість імпорту;

в) швидкість обігу коштів за зовнішньоекономічними операціями;

г) ефективність зовнішньоекономічних операцій;

д) рівень забезпеченості банківськими кредитами для здійснення зовнішньоекономічних операцій;

е) віддача обігових коштів при здійсненні експортних та імпортних операцій;

макроекономічні, що відбивають міжнародні економічні зв'язки на державному та наддержавному рівні:

а) чистий експорт – різниця між експортом та імпортом;

б) показник руху капіталу, що визначається як різниця загального обсягу інвестицій у країні та обсягу національних заощаджень;

в) обмінний курс;

г) державний борг держави;

д) валютні резерви центрального банку.

3.Основні етапи формування та розвитку світового господарства. Особливості сучасного етапу.

Можна виділити такі етапи формування світового господарства (рис. 1.5)

Рис. 1.5 – Етапи формування світового господарства

Світовий ринок – це сфера стійких товарно-грошових відносин між країнами, що базується на міжнародному поділі праці та інших факторів виробництва

Світове господарство в своєму розвитку пройшло три етапи: аграрний (до середини XIX ст.), індустріальний (друга половина XIX – середина XX ст.) та постіндустріальний (з кінця XX ст.).

Для аграрного етапу характерним було переважання сільського господарства. У ньому працювало 90 % економічно активного населення світу, воно виробляло основну частку ВВП.

На індустріальному етапі пріоритетними видами господарства в країнах Європи, Північної Америки, у Японії, Радянському Союзі були промисловість та будівництво. На ці виробництва припадало близько 1/3 працюючих, вони давали основну частку ВВП. Після Жовтневого перевороту в Росії (1917 р.) утворилися дві паралельні системи світового господарства: капіталістична з

ринковими відносинами і соціалістична з плановою економікою. Із створенням соціалістичного табору в повоєнні роки розширився вплив соціалістичного міжнародного господарства. Через ідеологічні забобони дві системи існували досить ізольовано одна від одної. Економічні зв'язки між ними були фрагментарними, політичні відносини – напруженими.

Наприкінці XX ст. світове господарство перейшло до постіндустріального етапу. Для нього характерні стрімкий розвиток науки і техніки, і, отже, швидке зростання невиробничої сфери: освіти, культури, науки, маркетингових, юридичних, фінансових, побутових послуг і т. ін. Виробництво й сфера послуг стали наукомісткими. При цьому провідною у господарстві стала роль висококваліфікованого керівного прошарку суспільства. До постіндустріального суспільства вже перейшли США, Канада, розвинуті країни Європи, Японія, Республіка Корея. У них понад 60 % населення працює в невиробничій сфері. Досить високий рівень зайнятості у сфері послуг мають також деякі країни-експортери нафти, що стали великими фінансовими центрами, а також острівні країни, які відомі своїм туристичним бізнесом. Швидко зростає роль невиробничої сфери також в економіці України. За науковими прогнозами, у середині XXI ст. у світі в сфері послуг працюватиме близько 90 % економічно активного населення.

Світове господарство є багаторівневим (рис. 1.6)

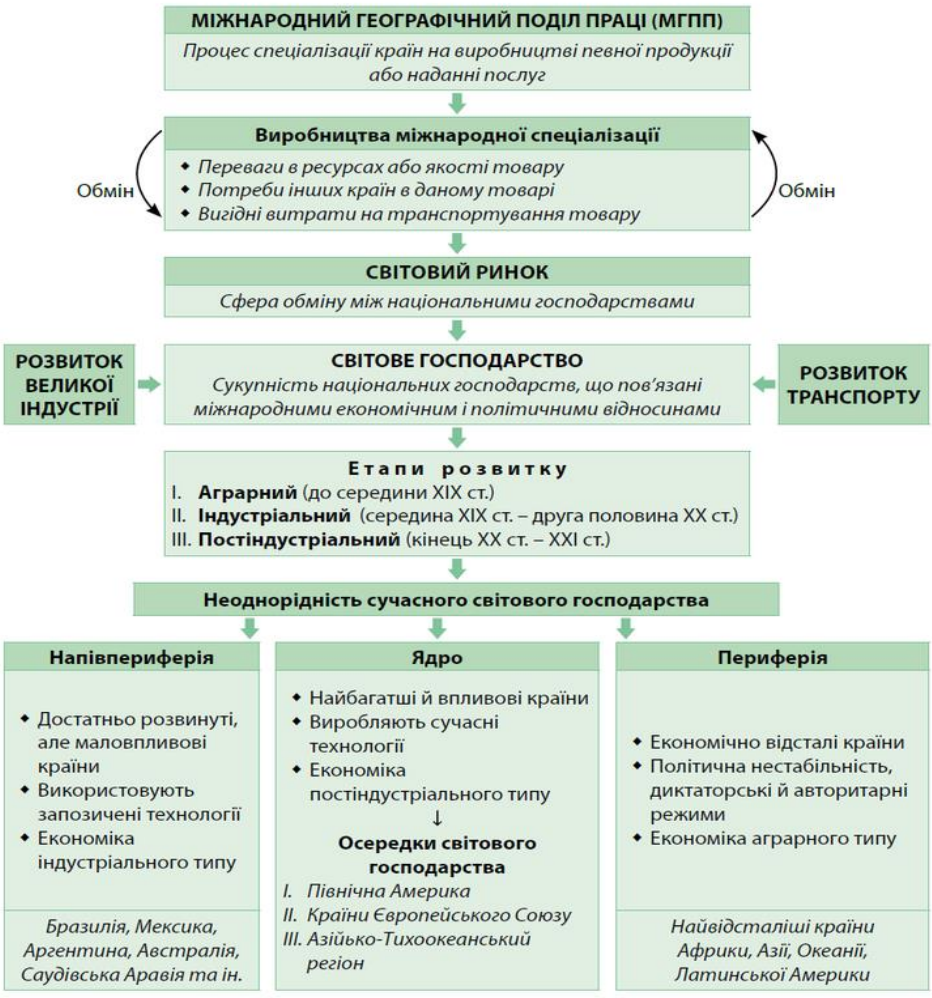

Рис. 1.6 – Багаторівневість світового господарства

Сучасне світове господарство, хоча і є єдиною системою, але дуже неоднорідне. Складається воно з надто різних за рівнем розвитку та виробничою структурою національних господарств, які розвиваються за своїми законами, але не ізольовані одне від одного. У світовому господарстві виокремлюють три складники: ядро, напівperiферію та периферію.

Ядро – найбагатші та впливові країни, що виробляють якісні високотехнологічні товари. Їх господарство вирізняється найскладнішими сучасними технологіями та засобами виробництва. Економіка має *постіндустріальний характер*. Свою продукцію країни ядра експортують на напівпериферію та периферію світового господарства. Ядро сучасного світового господарства становлять *три основні його осередки:Північна Америка* (на яку припадає близько 20 % ВВП світу), *країни Європейського Союзу*(дають майже 20 % світового ВВП) та *Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР)*, який найбільш стрімко розвивається (виробляє майже 20 % ВВП світу).

Напівпериферія складається з достатньо розвинутих країн, які вивозять на світовий ринок багато промислових та непромислових товарів. Однак ці країни мало впливають на світові економічні та політичні процеси. Їх економіка має індустріальний характер і працює переважно на іноземних технологіях. До напівпериферії належать, зокрема, Бразилія, Мексика, Аргентина, Австралія, Саудівська Аравія.

У ядрі та напівпериферії світового господарства сконцентрована левова частка світового виробництва. 90 % ВВП світу та 80 % світової торгівлі нині припадає на так звану Групу двадцяти (G -20) – 20 найбільших економік планети: 19 національних економік та ЄС як єдине ціле. До «Великої двадцятки» належать економіки таких країн: в Америці – США, Канада, Бразилія, Мексика, Аргентина; в Європі – Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія; в Азії – Японія, Китай, Південна Корея, Індія, Індонезія, Туреччина, Саудівська Аравія; а також Росія, Австралія, Південна Африка.

Периферія – найбільш відсталі країни Африки, Азії, Океанії, Латинської Америки, постачальники на світовий ринок дешевої сировини та робочої сили. В цих країнах панують диктаторські та авторитарні політичні режими, лютує політична нестабільність. Часто відбуваються перевороти, спалахують соціальні та міжетнічні конфлікти. Місцева еліта вкладає гроші за межами своєї країни й обслуговує інтереси іноземних країн. Економіка цих країн має доіндустріальний (аграрний) характер.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть суб’єкти та об’єкти вивчення світової економіки.
2. Охарактеризуйте особливості розвитку світової економіки?
3. В чому полягає різниця між поняттями: «світовий ринок» та «світове господарство»?

4. Чому світове господарство слід вважати не стільки історичною, скільки економіко - політичною категорією?

5. Дайте визначення єдиному світогосподарському простору. Яку структуру він має?

1. Назвіть та охарактеризуйте основні підсистеми світового господарства.

2. З якими причинами пов’язана циклічність економічного розвитку?

3. З яких елементів складається структура світового господарства?

4. Найважливіші принципи функціонування світового господарства.

5. Основні риси та особливості глобальної економіки.

6. Охарактеризуйте пропорції розвитку світового господарства.

7. Який зв'язок існує між світовим господарством та міжнародними економічними відносинами?

8. Які етапи пройшла світова економіка під час свого становлення?

9. Які закони та закономірності регулюють функціонування світового господарства?

Тести

1. Відновлювані пропорції світового господарства – це:

а) співвідношення між різними галузями економіки;

б) пропорції між ввезенням і вивезенням продукції та послуг різними країнами, регіонами, окремими виробництвами й іншими видами підприємництва;

в) пропорції між виробництвом засобів виробництва і предметів споживання у використанні ВВП на заміщення використаних ресурсів й особистого споживання і накопичення;

г) відображення міжнародного поділу праці між «нижніми поверхами» та «верхніми поверхами».

2. Співвідношення секторів у ВСП сучасного світового господарства має такі особливості:

а) скорочення частки сфери послуг;

б) однакове співвідношення сфери послуг та АПК;

в) співвідношення промисловості та сфери послуг однакова;

г) зростання ролі сфери послуг.

3. Однією з історично сформованих причин закону нерівномірного економічного розвитку є:

а) пропорційність розвитку компонентів територіальних соціально-економічних систем;

б) раціональність розміщення виробництва;

в) різна забезпеченість країн природними ресурсами;

г) конкурентоспроможність бізнесу.

4. Універсальний зв'язок між національними господарствами здійснюють:

а) світова торгівля;

б) світовий ринок;

в) міжнародні відносини;

г) міжнародні економічні відносини.

5. Макрорівень як елемент світового господарства має на увазі:

а) відносини між галузями виробництва;

б) відносини між підприємствами;

в) відносини між економічними районами;

г) відносини між державами.

6. Найважливішою економічною рисою на межі XIX–XX ст. стало:

а) виникнення цілісного світового господарства;

б) політичний і територіальний поділ світу;

в) розвиток міжнародного співробітництва;

г) утворення колоніальної системи.

7. Сучасне світове господарство – це:

а) поступальний розвиток економіки усіх країн на ринкових засадах шляхом раціонального використання ресурсів;

б) система відносин органічно поєднаних національних господарств, що взаємодіють завдяки наднаціональному господарському механізму на основі інтернаціоналізації технологічного способу виробництва;

в) система економічних законів, яка управляє розвитком всесвітнього господарства;

г) міжнаціональний механізм регулювання світового економічного співробітництва.

8. Світовий ринок як передумова виникнення сучасного всесвітнього господарства являє собою:

а) місце, де відбувається купівля-продаж товарів різних країн;

б) механізм дії закону вартості у глобальному просторі;

в) розвинена сфера товарного обміну, що ґрунтується на міжнародному поділі праці;

г) самостійне функціонування національних ринків окремих країн, які співпрацюють між собою.

9. Світова економіка – це:

а) частина ринку країни, яка орієнтується на іноземних покупців;

б)частина національних ринків, яка безпосередньо пов'язана з закордонними ринками;

в) сфера стійких товарно-грошових відносин між країнами, заснованих на міжнародному поділі праці та руху факторів виробництва;

г) сфера міждержавних відносин резидентів та нерезидентів.

10. Фактори виробництва за походженням поділяються на:

а) основні, розвинені;

б) загальні, спеціальні;

в) первинні, набуті;

г) унікальні та звичайні.

✍Практичні завдання

Завдання 1. Які вам відомі етапи розвитку світового господарства? Які їх основні ознаки? Наведіть декілька варіантів періодизації, заповніть таблицю (табл. 1.1) та висловіть власну думку щодо найбільш вдалого підходу.

Таблиця 1.1

Етапи формування світового господарства

№ з/п	Етап	Характерні ознаки

Завдання 2. Охарактеризуйте групи країн, які формують структуру сучасного світового господарства, відповідь оформіть у таблиці 1.2

Таблиця 1.2

Структура сучасного світового господарства

Групи країн	Країни, які входять до складу групи	Особливості функціонування цих країн у світовому господарстві

Завдання 3. Кейс. Багатополярна світова економіка

У час, коли глобальна економіка потерпає від кризи довіри, структурних дисбалансів і слабких перспектив зростання, погляд вперед на десять років для прогнозування вимагає ретельного моделювання і чогось більшого, ніж проникливість.

Для цього потрібен багатосторонній підхід, який поєднує розуміння історії з уважним аналізом нинішніх сил – зміщення балансу глобального економічного зростання в бік країн, що розвиваються.

Таке прогнозування також вимагає розуміння, як розвинені країни борються з цим зсувом, і як в результаті зміниться міжнародна валютна система. Вивчення цих факторів дозволяє зробити висновок, що світова економіка перебуває на краю трансформації – переходу до багатополярного світового економічного устрою.

Протягом усієї історії різні парадигми економічної потужності виникали і змінювалися залежно від піднесення або спаду країн, які були найкраще оснащені для стимулювання глобального економічного зростання.

Багатополярність – наявність більше двох домінуючих полюсів зростання – іноді траплялася в історії світової економіки. Однак країни, що розвиваються, ніколи досі не виходили на передову лінію багатополярної економічної системи.

Ця модель починає змінюватися. До 2025 року на шість країн – Бразилію, Китай, Індію, Індонезію, Південну Корею – буде припадати близько половини глобального економічного зростання. Приблизно до цього ж часу одна єдина валюта, ймовірно, перестане домінувати в міжнародній валютній системі.

У міру розширення можливостей розвитку за кордоном і поліпшення внутрішньої політики у своїх країнах корпорації гратимуть помітнішу роль в глобальному бізнесі і в іноземних інвестиціях, тоді як значні обсяги капіталу в межах їх держав дозволять країнам, що розвиваються, стати ключовими гравцями на фінансових ринках.

Оскільки динамічні країни, що розвиваються, виходять на передову лінію, слід переосмислити підхід до глобального економічного управління. Старий підхід заснований на трьох принципах: зв'язку між концентрованою економічною потужністю і стабільністю, осі руху капіталу «північ-південь» і центральному становищі долара.

З часів закінчення Другої світової війни глобальний економічний устрій з центральною роллю США будувався на взаємодоповнюючому комплекті негласних домовленостей у сфері економіки та безпеки між США та їх основними партнерами, тоді як країни, що розвиваються, відігравали периферійну роль.

В обмін на взяття на себе Сполученими Штатами відповідальності з обслуговування системи, виконання ролі ринку останньої інстанції і визнання міжнародної ролі долара їх ключові економічні партнери – Західна Європа і Японія – отримали особливі привілеї, доступні США: емісійний дохід, внутрішня автономність макроекономічної політики і гнучкість торгового платіжного балансу.

В цілому, цей порядок існує досі, хоча недавно з'явилися натяки на його ослаблення. Вигоди, отримані країнами, що розвиваються, від розширення своєї присутності в міжнародній торгівлі та фінансах – це лише один з прикладів.

Все більш багатополярна глобальна економіка, ймовірно, змінить міжнародний бізнес-порядок. Деяка кількість динамічних фірм з країн, що розвиваються, перебувають на шляху до домінування у своїх секторах економіки в глобальному масштабі – так само, як компанії розвинених країн протягом минулого півстоліття.

Згодом ці фірми, ймовірно, вимагатимуть економічних реформ у своїх державах, виступаючи каталізатором посилення інтеграції країн у глобальну торгівлю і фінанси.

Можливо, вже пора розвивати багатосторонню структуру регулювання іноземних інвестицій, що вже кілька разів відкладалося з 1920-х років. На відміну від міжнародної торгівлі і валютно-фінансових відносин, для розвитку іноземного інвестування та управління вкладеннями не існує ніякого багатостороннього режиму.

Поки що долар залишається найважливішою міжнародною валютою. Проте таке домінування слабшає, про що свідчить зниження його використання як офіційної резервної валюти, а також як валюти для замовлення товарів та послуг.

Євро буде найсильнішим конкурентом долара доти, доки країни ЄС даватимуть раду кризі внутрішніх боргів за допомогою державної допомоги та довгострокових інституційних реформ, які закріплюють успіхи тривалого проекту єдиного ринку. Однак валюта країн, що розвиваються, безсумнівно, стане більш значимою.

Розмір і динамізм економіки Китаю і стрімка глобалізація його корпорацій і банків підвищують ймовірність отримання юанем більш важливої міжнародної ролі.

У звіті «Горизонти глобального розвитку» Світовий банк представляє імовірний валютний сценарій до 2025 року: багатовалютна система з центральними ролями долара, євро та юаня. Цей сценарій підтримується ймовірністю того, що США, країни ЄС і Китай стануть на той час трьома головними полюсами економічного зростання.

Нарешті, міжнародне фінансове співтовариство повинне виконувати свої зобов'язання щодо пріоритетів розвитку. Країни з глобальною економічною владою не повинні забувати, що їхня економічна політика суттєво впливає на інші держави.

Ініціативи валютно-кредитної політики, спрямовані на зміцнення співпраці між центральними банками для досягнення фінансової стабільності та сталого розвитку глобальної ліквідності будуть лише вітатися.

Незважаючи на прогрес країн, що розвиваються, в інтеграції в міжнародні торгові і фінансові канали, належить зробити ще чимало для того, щоб вони розділяли тягар обслуговування глобальної системи, у якій їх ставки стрімко зростають.

У той же час, найбільші розвинені держави повинні розробити політику, яка враховує їх зростаючу взаємозалежність з країнами, що розвиваються. Глобальне управління все сильніше і сильніше залежатиме від використання даної взаємозалежності для зміцнення міжнародного співробітництва та стимулювання всесвітнього процвітання.

Автор статті – Джастін Іфу Лін, головний економіст Світового банку. Співавтор статті – Мансур Дайла, основний автор звіту «Горизонти глобального розвитку». Посилання на джерело: *http://www.epravda.com.ua/columns/2011/06/17/289390/*

Питання до кейсу

1. Спираючись на інформацію з кейсу визначте групи країн, які займатимуть провідні позиції у світовій економіці в майбутньому.
2. Які внутрішні та зовнішні фактори сприяли розвитку країн, що розвиваються, і, зокрема, нових індустріальних країн?
3. Визначте критерії, відповідно до яких держави відносять до нових індустріальних країн.
4. Які існують моделі розвитку економік нових індустріальних країн?
5. Оцініть місце Китаю в єдиному світогосподарському просторі сьогодні.
6. Висловіть власну думку щодо можливої майбутньої реструктуризації світового господарства відповідно до кейсу.
7. Охарактеризуйте нові глобальні об’єднання типу G 20, в чому їх особливість і переваги перед G 8?

Завдання 4. Встановити відповідність

1.Міжнародна економіка	А. це частина національних ринків, яка безпосередньо зв'язана із закордонними ринками.
2. *Метод діалектики*	Б. це сфера стійких товарно-грошових відносин між країнами, що базується на міжнародному поділі праці та інших факторів виробництва
3. *Світовий ринок*	В. являє собою форму господарської взаємодії, за якої все призначене для продажу збувається самим виробником всередині країни
4. *Внутрішній ринок*	Г. це сукупність економік країн світу
5.*Міжнародний ринок*	Д. передбачає вивчення сутності соціально-економічних явищ та процесів у постійних змінах та розвитку

Завдання 5. Завершення

1. Світові економічні відносини роблять країни світу.
2. Світова економіка економіка вивчає.

Тема 2
РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета: виокремити та проаналізувати ресурсну базу світової економіки.

План

1.Економічні ресурси як складові елементи виробничого потенціалу.
2. Роль мінеральної сировини в глобальній економіці.
3. Технологічні та інформаційні ресурси.
4. Трудові ресурси сучасного світу глобальної економіки.
5. Фінансово-кредитні ресурси.

Література:

1. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.

2. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.

3. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 464 с.

4. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 268 с.

5. Світова економіка: підручник / за ред. О. І. Шниркова, В. І. Мазуренка, О.І. Рогача. Київ, 2018. 616 с.

Основні терміни і поняття

Ресурси, ресурси виробництва, економічні ресурси світу, природні ресурси, мінеральна сировина, мінерально-сировинні ресурси, показник

ресурсозабезпеченості, паливні ресурси, трудові ресурси, інформаційно-технологічні ресурси, інформаційний потенціал, валютно-кредитні ресурси

1. Економічні ресурси як складові елементи виробничого потенціалу.

Ресурси (фр. ressources – засоби, запаси, можливості, джерела) в економіці розглядаються як складові елементи виробничого потенціалу, якими володіє окрема країна чи світове співтовариство і які використовуються для економічного, соціального, науково-технічного розвитку.

Ресурси виробництва – це сукупність тих природних, соціальних і духовних сил, які можуть бути використані в процесі створення товарів, послуг та інших цінностей.

Основними властивостями ресурсів виробництваєє обмеженість ресурсів, переплетення, мобільністьі взаємозамінність економічних ресурсів.

Під економічними ресурсами розуміють сукупність ресурсів, які використовуються в господарській діяльності для виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних і духовних благ, задоволення зростаючих потреб населення. В економічній літературі прийнято виділяти наступні види економічних ресурсів:

– природні (сировинні) ресурси (земля, надра, водні, лісові, біологічні, кліматичні і рекреаційні ресурси);

– трудові ресурси (люди з їх здатністю виробляти товари і послуги);

– фінансові ресурси (або капітал у формі грошей і цінних паперів);

– інформаційні ресурси (знання, наукові та технічні розробки, необхідні для господарського життя).

Значимість окремих видів ресурсів змінювалась у міру переходу від доіндустріальної до індустріальної, а від неї до постіндустріальної технології. У доіндустріальному суспільстві пріоритет належав природним і трудовим ресурсам, в індустріальному – матеріальним, в постіндустріальному – інформаційнимта інтелектуальним ресурсам.

Природні, матеріальні і трудові ресурси, що притаманні будьякому типу виробництва, іменуються «базовими»; а фінансові ресурси, що виникли на «ринковій» щаблі, – «похідними».

Умови ринкової економіки, процеси глобалізації та регіоналізації у сучасному світі примушують дивитися на економічні ресурси широко й комплексно.

Обмеженість ресурсів об'єктивно висуває питання про такий економічний розподіл, який дав би змогу найбільш ефективно їх використовувати, максимізувати прибуток, що отримується під час виробничого процесу.

В одній країні або у масштабі всього світу нині обсяги економічних ресурсів природно обмежені. Це по-різному стосується окремих ресурсів. Так, із загальної площі земної кулі майже 510 млн км^2 (понад 75%) припадає на моря. Неоднакові природні умови господарювання, обсяги природних копалин тощо.

Щодо людських ресурсів, то про їх обмеженість у межах планети говорити недоцільно, оскільки у світі налічується до 800 млн безробітних. Значна кількість безробітних є в кожній із розвинутих країн світу. Водночас у них існує нестача певної кількості кваліфікованих кадрів деяких професій.

Умовно можна говорити й про обмеженість засобів виробництва. Навіть у розвинених країнах світу в період економічного піднесення залишаються незавантаженими до 25% виробничих потужностей та інших факторів виробництва.

Таким чином, обмеженість людських ресурсів і засобів виробництва зумовлена сутністю економічної системи. Водночас про таку обмеженість ресурсів можна із значною умовністю говорити лише стосовно безмежних потреб людини. У цьому разі краще вживати поняття «відносна обмеженість ресурсів», або їхня рідкісність. Однак справді обмеженими є лише окремі види природних ресурсів (нафта, газ тощо). Ця обмеженість є абсолютною. Внаслідок поглиблення екологічної, сировинної, енергетичної кризи посилюватиметься передусім боротьба за абсолютно обмежені ресурси.

Для вивчення економічних ресурсів застосовують різні критерії кваліфікації. Крім особистих і речових факторів, виділяють відтворювані й невідтворювані ресурси. До перших відносять створені й відновлювані природою (ґрунт, водні басейни тощо) і суспільством (засоби виробництва, наука, інформація), до других – корисні копалини, що використовуються як сировина.

Водночас існують ресурси, які спільно відновлюються у процесі взаємодії людини з природою (наприклад, трудові ресурси) інша кваліфікація ресурсів – поділ їх на природні, трудові, інвестиційні (грошові), наукові та інформаційні.

З урахуванням такого поділу обмеженість, наприклад, інвестиційних ресурсів також є умовною. Так, обсяг грошових коштів, які могли б бути вкладеними в економіку світу в середині 90-х рр. XX ст. – понад 3 трлн дол. Водночас в економіку України достатньо було б вкласти приблизно 40 млрд дол. Якщо інвестиційні ресурси вкладають в економіку іншої країни для отримання максимальних прибутків або завоювання ринків збуту тощо, вони стають грошовим капіталом, а їх експорт в цю країну називають вивезенням капіталу.

Інформація є невід'ємною властивістю процесів управління в різних системних об'єктах, зокрема економічних. Економічна інформація – матеріальна основа аналізу, планування й управління народним господарством, сприяє передусім процесу прискореного прийняття управлінських рішень. Основні види економічної інформації – фінансова, комерційна, валютна, торговельна, банківська, техніко-технологічна, патентна та ін.

Кожний із названих ресурсів можна подати у вигляді ресурсного ринку, який складається з декількох конкретніших ринків. Наприклад, ринок інвестицій формується у процесі взаємодії внутрішнього та зовнішнього ринків, ринку довго- та короткотермінових кредитів тощо.

Отже, ресурсний потенціал сучасного світу є певною сукупністю елементів, співвідношення між якими і значення яких для розвитку світової економіки непостійні. Під впливом об'єктивних факторів роль деяких видів ресурсів зростає, інших, навпаки, знижується, з'являються і будуть з'являтисяв майбутньому нові, досі невідомі ресурси, які, можливо, відіграватимуть вирішальну роль у подальшому прогресивному розвиткові нашої цивілізації.

2. Роль мінеральної сировини в глобальній економіці

Функціонування світової економіки неможливо без використання природних ресурсів.

Під природними ресурсами маються на увазі досліджені, розвідані і добуті природні багатства, які використовуються в господарстві і є засобами існування людського суспільства. До них відносяться: земля та її надра, водні і рослинні ресурси, ресурси атмосфери.

Усе різноманіття видів сировини, споживані сучасним виробництвом, звичайно поділяється за наступними ознаками:

1. За походженням: ресурси природних компонентів; ресурси природно-територіальних комплексів.

2. За видами господарського використання: ресурси промислового виробництва; ресурси сільськогосподарського виробництва.

У міжнародній практиці до сільгоспсировини часто відносять продовольчі ресурси, продовольчі культури, продукти тваринництва, рибальства, сировину для харчової промисловості і т. ін.

Промислова сировина поділяється на:

1) сировину мінерального походження (руди, вугілля, нафта, газ, нерудні копалини – усього близько 200 видів). За технологією використання мінеральні ресурси поділяються таким чином:

– паливно-енергетична сировина (нафта, вугілля, газ, уран);

– чорні, легуючі і тугоплавкі метали (руди заліза, марганцю, хрому, нікелю, кобальту, вольфраму і т. ін.);

– кольорові метали (руди алюмінію, міді, свинцю, цинку, ртуті і т.ін.) і благородні метали (золото, срібло, платиноїди);

– хімічна й агрономічна сировина (калійні солі, фосфати, апатити та ін.);

– технічна сировина (алмази, азбест, графити й ін.);

– флюси і вогнетриви, цементна сировина;

2) сировину, отриману штучним способом (штучні волокна, синтетичний каучук, пластмаси та ін.).

У загальному балансі споживаних у сучасних умовах природних ресурсів частка мінеральних ресурсів складає приблизно 80%.

За ознакою вичерпаності:

1) вичерпні ресурси. Потреби в таких ресурсах значно перевищують обсяги і швидкості природного заповнення, що веде до їх виснаження. На основі інтенсивності і швидкості природного утворення вичерпні ресурси можна поділити на:

– непоновлювані (усі види мінеральних ресурсів і земельні ресурси);
– поновлювані (ресурси рослинного і тваринного світу);
– відносно поновлювані – ресурси, обсяги поповнювання яких значно менше обсягів споживання (продуктивні орні ґрунти, ліси
– зрілого віку, водні ресурси в регіональному аспекті);

2) невичерпні ресурси:
– кліматичні ресурси (запаси тепла і вологи в даній місцевості);
– водні ресурси (щорічно поновлювані запаси прісних вод не настільки великі, але світове господарство витрачає для своїх нестатків близько 10% загального водозапасу, тому при дотриманні принципів раціонального водокористуванняі розвитку технології опріснення солоних морських вод (близько 98% загального обсягу води у світі) ці ресурси можуть вважатися невичерпними);
– нетрадиційні енергоресурси (сонячна, вітрова, припливна енергія морських хвиль, геотермальна (внутрішня енергія Землі), біологічна (енергія біомаси), енергія температурного градієнта океанських вод).

За методикою ООН природні ресурси поділяються на:

1) розвідані ресурси – виявлені сучасними методами розвідки або обстеження, технічно доступні й економічно рентабельні;

2) попередньо оцінені – установлені на основі теоретичних розрахунків і обстежень, включають точно встановлені запаси сировини, що витягаються технічно, або резервів, а також ту їхню частину, що у даний час освоїти не можна з технічних або економічних причин;

3) прогнозні (вірогідністні) – кількісна і якісна оцінка яких ґрунтується на приблизному знанні геологічних особливостей родовища.

Видобувні галузі є одним із найважливіших підрозділів промисловості багатьох країн світу. Питома вага видобувної промисловості у світі становить 12%, а з урахуванням електро-, газо-, водопостачання – 19%.

Роль ресурсного чиннику в економічному розвитку цивілізації постійно змінюється. Природні ресурси є необхідною, але не обов’язковою умовою розвитку країн. Так, в останні десятиріччя низка країн, що не має необхідних для розвитку промисловості мінеральних ресурсів (Японія, Республіка Корея, Сінгапур), показують високі темпи розвитку економіки. Але все ж таки за інших рівних умов наявність сировинної бази надає додаткової переваги для розвитку галузей господарства будь-якої країни.

Країни світу мають дуже неоднакові запаси різних видів природних ресурсів. Лише декілька країн забезпечені практично всіма відомими природними ресурсами – мінеральними, лісовими, водними, земельно-ґрунтовими та іншими – це США, Росія, Китай. Дещо поступаються їм, але також є високозабезпеченими щодо природних ресурсів такі держави, як Бразилія, Індія, Австралія, Криворізький. Багато країн світу володіють запасами світового значення за одним або кількома видами ресурсів.

У світовій економіці економічно розвинені країни виступають в основному споживачами, а країни, що розвиваються, – виробниками та

експортерами природних ресурсів. Така «спеціалізація» пояснюється як рівнем історичного та соціальноекономічного розвитку країн світу, так і особливостями розміщення багатьох видів ресурсів на планеті.

3. Технологічні та інформаційні ресурси

Інформаційні і технологічні ресурси становлять цінності, пов'язані з певними знаннями, даними, відомостями, естетичними, культурними явищами, які використовуютьу процесах відтворення та які є основою нематеріального прогресу у відповідних сферах.

Важливу й дедалі зростаючу роль у розвитку сучасної індустріальної цивілізації відіграє технологія, або технологічні ресурси.

Поняття технологія найчастіше розуміють як сукупність знань про впровадження або вдосконалення машин, обладнання виробництв, що забезпечує обробку, виготовлення, зміну стану, властивостей і форми сировини, матеріалів чи напівфабрикатів, а також про реалізацію продукції. До цієї частини технології, яка інколи визначається як «Software», належать патенти, ліцензії, товарні знаки, технічні послуги у сфері дизайну, контролю й поліпшення якості, методів управління і маркетингових «ноу-хау».

До структури технології входять і «Hardware», тобто сукупність засобів виробництва, яка необхідна для цих процесів та виробництва благ і послуг. У такому трактуванні технологія й технологічний прогрес виступають як ресурс, що має вирішальне значення для соціально-економічного розвитку, оскількиє основою сучасного розширеного відтворення в масштабах світового господарства.

Збільшення значення науки й техніки як одного з фундаментальних факторів становлення постіндустріальної цивілізації в сучасних умовах визначається не лише внутрішніми потребами окремих країн, а й тими якісними змінами в продуктивних силах світового співтовариства в цілому, які знаменують комплексне використання найновіших науковотехнічних досягнень, широкомасштабну перебудову технічної бази певних галузей і секторів суспільного виробництва. На цій основі відбувається різке посилення інтенсифікації виробництва, праце- і матеріалозберігаючих тенденцій в економіці. У свою чергу, ці процеси викликають і викликатимуть у майбутньому серйозні зміни в міжнародному поділі праці і впливатимуть на внутрішній розвиток як промислово розвинутих країн, так і країн, що розвиваються.

Головними центрами, де сконцентровані світові технологічні ресурси, є США, Японія та країни Західної Європи, зокрема члени ЄС. Проте останнім часом стрімко зростає кількість науковотехнічних працівників і, відповідно, зміцнюються позиції у галузі високих технологій тих країн, які раніше належали до країн так званого «третього світу» (Південної Кореї, Тайваню, Таїландуі Сінгапуру), у яких темпи зростання економіки досягали двозначних цифр протягом 80-х років. Дещо пізніше цей процес охопив кілька латиноамериканських країн та Індію.

Технологічні ресурси тісно пов’язані з науково-технічним потенціалом країни та світової економіки в цілому.

Складовими частинами науково-технічного потенціалу країни є:

– матеріально-технічна база науки (наукові організації, науково-дослідні лабораторії, експериментальні заводи та ін.);

– наукові кадри – дослідники, конструктори, винахідники, науково-технічний персонал;

– фонд винаходів і відкриттів – банк наукових знань і відкриттів, еталонів, наукової інформації та ін.;

– організаційно-управлінська структура наукової сфери – система управління, фінансування, планування науководослідних і проектно-конструкторських робіт.

Науково-технічний рівень країни визначається також на основі інноваційного потенціалу всієї національної економіки.

Інноваційний потенціал визначається здатністю фундаментальної науки забезпечити нововведеннями процес оновлення продукції.

Інноваційні процеси обумовлюють утворення й упровадження нових технологій, техніки і розроблення нових матеріалів, розвиток нових галузей і виробництв. У країнах з розвинутою ринковою економікою інноваційною діяльністю займаються 70–80% підприємств.

Розвиток економіки, заснованої на інтелекті, вимагає підготовки та залучення висококваліфікованих дослідників і фахівців для забезпечення суспільного господарства країни наукоємними високотехнологічними розробками, спрямованими на вирішення питань, що постають у сучасному світі.

Лідерство будь-якої держави у сучасному світі забезпечується перш за все інтелектом і оптимальним використанням знань. Але на шляху відтворення та подальшого функціонування інтелектуального потенціалу багатьох суспільств стоять численні об’єктивні та суб’єктивні перешкоди. Особливо суттєвими є бар’єри, що гальмують поступальний рух суспільств, де тривають де-факто трансформаційні процеси в економіці.

Внаслідок зростання науково-технічного прогресу в інтелектуальному потенціалі відбуваються істотні зміни. Це зумовлено більш глибоким пізнанням законів розвитку природий суспільства, зростанням рівня складності техніки її технологічних процесів, збільшенням обсягу розумової праці та вимог до кваліфікації працюючих. Через це ускладняється професійнокваліфікаційна структура населення, яка бере участь у формуванні інтелектуального потенціалу.

Науково-технічна революція сприяла різкому зростанню ролі й такого ресурсу сучасного світового господарства, як інформаційний.

Інформація як один із видів ресурсів, економічних по суті, зафіксована на матеріальних носіях наукових знань.

На сучасному етапі суспільного розвитку інформація і знання стають одним зі стратегічних ресурсів держави, масштаби використовування якого

стали подібними до використання традиційних ресурсів, а доступ до них — одним з основних чинників соціально-економічного розвитку. Роль цього чинника, який постійно підвищується, як засобу прискорення темпів глобальної інтеграції в економіці й інструменту дії на масову свідомість, культуру і міжнародні відносини дозволяє говорити про появу нових об'єктивних передумов розвитку суспільства.

Інформація – це сукупність знань, даних про матеріальний і духовний світ, про закономірності й тенденції його розвитку.

Управління інформацією є, по суті, управлінням соціальними й економічними процесами. Через це проблеми розповсюдження інформації, широкого її використання набувають не лише суто економічного, а й політичного характеру як у межах окремої країни, так і на міжнародній арені.

Інформаційні ресурси суспільства характеризують загальний рівень розвитку продуктивних сил і передусім самої людини. Тому не випадково, що найбільш жорстка конкуренція у світів сучасних умовах відбувається саме у сфері науки, виробництва знань, бо лідерство у цій сфері в кінцевому результаті забезпечує лідерство і в усіх інших сферах діяльності, включаючи економічну та військову.

Багато питань, пов'язаних з інформаційними ресурсами, по суті, лише починають входити в науковий обіг, на що звертають увагу дослідники цієї сфери. Конкретна постановка питання про кількісну оцінку цих ресурсів і їхній зв'язок з іншими економічними категоріями ще чекають розробки й вимагатимуть спільних зусиль спеціалістів і вчених різноманітних галузей знань.

Таким чином, інформатизація сьогодні – це нагальна необхідність часу. Ті країни, процеси інформатизації в яких досягли найвищого на сьогоднішній день рівня, досягли значного успіху на міжнародній арені і в підвищенні благополуччя населення власної країни.

4. Трудові ресурси сучасного світу глобальної економіки.

Розгляд ресурсного потенціалу світової економіки є неповним без аналізу трудових ресурсів. У матеріалах та документах статистичних служб різних країн при аналізі й плануванні трудових ресурсів використовуються такі поняття, як «населення», «трудові ресурси», «економічно активне населення» (зайняте і незайняте у виробництві), «непрацездатне населення».

Населення Землі розподілене на планеті нерівномірно. Найбільша густота населення в Індії, Китаї, Японії, на заході Європи в районі Бенілюксу та в районах великих мегаполісів.

Під трудовими ресурсами розуміють частину населення, що має фізичний розвиток, розумові здібності і знання, які необхідні для роботи в народному господарстві.

Складовими трудових ресурсів є:

а) населення у працездатному віці (чоловіки 16–59 років і жінки 16–54 роки, за винятком непрацюючих інвалідів I і II груп і непрацюючих осіб працездатного віку, які одержують пенсію за віком на пільгових умовах);

б) населення, вік якого більший і менший відповідно за нижню та верхню межу працездатного віку, зайняте в народному господарстві.

Розрізняють два методи підрахунку чисельності трудових ресурсів:

– демографічний – на підставі даних переписів населення про постійне населення. Чисельність трудових ресурсів дорівнює сумі чисельності працездатного населення і працюючих осіб пенсійного віку та підлітків;

– економічний – за даними про фактичну зайнятість (сума чисельності зайнятого населення та незайнятого у працездатному віці).

Працездатне населення складається з двох груп – економічно активних і економічно неактивних осіб. Співвідношення між ними залежить від соціальних, економічних, політичних та демографічних умов.

Економічно активне населення – це частина працездатного населення, зайнята суспільно корисною працею, яка дає їй дохід, необхідний для відтворення самої себе.

До структури економічно активного населення належать особи найманої праці, власники підприємств, члени сімей, що допомагають підприємцям. Частка економічно активного населення залежить від частки працездатних в усьому населенні, а також від ступеня зайнятості окремих вікових груп.

В сучасному суспільстві важливого значення почали набувати демографічні проблеми людства. В цілому демографічна проблема нині полягає в стрімкому зростанні населення в країнах, що розвиваються, і в загрозі депопуляції, тобто перевищення кількості померлих над кількістю народжених в економічно розвинених країнах. Обидва процеси є негативними для людства. В окремих країнах населення або збільшується повільно, або ж не зростає зовсім. Таке зниження є наслідком як природного, так і міграційного руху населення.

Крім того, до демографічної проблеми можна віднести безробіття, неконтрольовану міграцію, швидкі темпи розростання місті міських агломерацій (псевдоурбанізація).

У наш час найгостріша демографічна ситуація склалася в країнах, що розвиваються. У більшості країн Азії, Африки, Південної і Центральної Америки населення подвоюється за кожні 20–30 років.

Це переважно економічно слаборозвинені, бідні країни. Стрімке зростання їх населення – одна з причин існування великої армії безробітних і бездомних. Понад 1 млрд людей у світі постійно недоїдають.Пік демографічного вибуху в багатьох країнах Азії Латинської Америки, як відзначають демографи, уже минув, однак чисельність людства ще тривалий час зростатиме. Щоб попередити можливі демографічні катастрофи, уряди більш як 100 країн почали реалізовувати програму планування сім'ї. Населення планети перестане зростати лише за умови, що в кожній родині буде не більше трьох дітей.

Високі темпи приросту населення країн, що розвиваються, при збереженні його «омолодженої» вікової структури (майже 34% людей у віці до 15 років) форсують збільшення масштабів трудових ресурсів.

Це призводить до необхідності створення нових робочих місць з метою ліквідації часткового чи повного безробіття.Саме безробіття є найважливішою проблемою, якає глобальною. Безробіття охоплює десяту частину трудових ресурсів, а найгостріше воно проявляється у країнах, що розвиваються. Безробітними вважається четверта частина міської робочої сили – 750 млн осіб, частково безробітні або повністю безробітні – в аграрному секторі економіки цієї групи країн.

Розрахунки експертів Міжнародної організації праці (МОП) показують, що для задоволення потреби в зайнятості й ліквідації безробіття до 2025 р. на планеті необхідно щорічно додавати 50 млн робочих місць, в тому числі 40 млн – у країнах, які розвиваються20.

Однак такі оцінки не дають підстав для оптимізму, оскільки зробити це практично неможливо з багатьох причин, однією з яких є НТР. Відомо, що науково-технічна революція, крім позитивних результатів, має й негативні, один з яких – зростання безробіття внаслідок витіснення живої праці. Так, у Японії кожний робот позбавляє роботи трьох-чотирьох осіб.

Міграції населення здавна були визначальним фактором в історії людства. Люди завжди переміщуються – добровільно або примусово. У стародавньому світі міграційні переміщення були обумовлені переважно військовими походами, освоєнням нових земель, зміною клімату, нестачею ресурсів.

У сучасному світі більшість населення, що мігрує, керується економічними та соціальними чинниками, наприклад, пошуками краще оплачуваної роботи. Серед мігрантів є й біженці, які залишають країну перебування через релігійні, політичні, етнічні та інші утиски. За станом на початок XXI ст. найбільше біженців було з Афганістану (5 млн осіб), Палестини (2 млн осіб), Ефіопії (1 млн осіб), Мозамбіку (0,9 млн осіб), Анголи (0,4 млн осіб), Камбоджі (0,3 млн осіб). З'явилися екологічні біженці, які втікають через забруднення районів свого проживання.

Демографічне старіння населення – збільшення частки літніх людей в загальній чисельності населення. Це результат тривалих демографічних змін, зрушень у характері відтворення населення, народжуваності, смертності, їх співвідношення, а також міграції.

Старіння населення може відбуватись за двома типами:

– старіння «знизу» (результат зменшення народжуваності);

– старіння «згори» (результат збільшення середньої тривалості життя і зниження смертності в похилому віці в умовах низької народжуваності).

Старіння суспільства – серйозна економічна проблема. За прогнозами ООН, до 2050 року 22% населення Землі буде пенсіонерами24, а в розвинених країнах на кожного працюючого громадянина припадатиме по пенсіонеру. Старіння суспільства неминуче чекає всі розвинені країни, а трохи пізніше і

країни, що розвиваються. Ця проблема вимагає комплексного підходу – соціального, економічного і технологічного. Розвиток медицини дозволяє сподіватися, що вік «активної старості», тобто стану, коли літня людина може вести більш-менш повноцінне життя, буде неухильно підвищуватися. Автоматизація виробництва дозволяє працювати старіючим людям з погіршеним фізичним станом. У багатьох сферах можлива віддалена робота, яка підходить людям похилого віку.

Відносно новою демографічною проблемою є псевдоурбанізація. У зв'язку з демографічним вибухом в країнах, що розвиваються, в першу чергу, Латинської Америки та Південно-Східної Азії, виникло поняття помилкової урбанізації (псевдоурбанізації). Вона являє собою стрімке зростання чисельності міського населення, не супроводжуваний достатнім зростанням числа робочих місць. Відмінність від істинної урбанізації полягає в тому, що не відбувається розвиток міських функцій, що характеризують світовий процес урбанізації.

Відбувається «виштовхування» в міста сільського населення з перенаселених аграрних районів. Частка міського населення набагато перевищує частку економічно активного міського населення, зайнятого у виробничій і невиробничій сферах.

Сільське населення, яке прибуває у міста, поповнює армію безробітних, а брак житла викликає появу невпорядкованих міських околиць з антисанітарними умовами життя.

5. Фінансово-кредитні ресурси

Посилення інтернаціоналізації господарського життя, зростання міжнародної торгівлі викликали потребу у фінансово-кредитних ресурсах.

Фінансові ресурси світу у широкому розумінні є сукупністю фінансових ресурсів усіх країн, міжнародних організацій та міжнародних фінансових центрів світу, специфічною формою виробничих відносин, підсистемою економічного базису з певною регулюючою основою, видом економічних відносин; у вузькому розумінні – ті фінансові ресурси, які використовуються в міжнародних економічних відносинах, тобто у взаєминах між резидентами та нерезидентами.

У світовому господарстві постійно відбувається переливання грошового капіталу, що формується в процесі кругообігу капіталу.

Фінансові ресурси належать приватним особам, компаніям, національним і міжнародним організаціям, державам.

Вони нерівномірно розподілені між країнами й тому постійно переміщуються між ними. Цей рух набуває форми міжнародного руху капіталу. Разом з тим частина фінансових ресурсів зайнята в обслуговуванні платежів, що виникають у міжнародній торгівлі товарами та послугами, за передачі знань (технологій) і міжнародної міграції населення. Цей рух фінансових активів у світі набирає форми міжнародних валютно-розрахункових відносин або фінансування міжнародної торгівлі.

За сучасних умов на рух світових фінансових потоків вливають такі фактори:

– стан економіки;
– взаємна лібералізація торгівлі країн-учасниць ВТО;
– структурна перебудова економіки;
– масштабне перенесення за кордон низькотехнологічних виробництв;
– міждержавний розрив за темпами інфляції та рівнями відсоткових ставок;
– зростання масштабів незбалансованості міжнародних розрахунків;
– випередження вивозом капіталу торгівлі товарами та послугами.

З боку держави термін «фінанси» використовується для характеристики сукупності грошових відносин, пов'язаних із системою державних доходів і витрат. З цієї точки зору фінансові ресурси поділяються на фінансові ресурси держави та фінансові ресурси підприємств, фірм, організацій.

Фінансові ресурси держави – це грошові засоби, які утворюються в процесі розподілу й перерозподілу частини вартості валового національного продукту та національного доходу в грошовій формі й призначені для задоволення суспільних потреб.

Склад і структура фінансових ресурсів, напрямки їх використання визначаються фінансовою політикою держави, зміна якої призводить до змін у формуванні й використанні фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси бувають як централізованими, так і децентралізованими.

Централізовані фінансові ресурси сконцентровані головним чином у державних бюджетах країн, різноманітних фондах (пенсійних, соціального страхування і т. ін.), а децентралізовані перебувають у розпорядженні підприємств, фірм, компаній, об'єднань та організацій.Використання як централізованих, так і децентралізованих фінансових ресурсів держави визначається сукупністю економічних, соціальних, політичних та інших факторіві реалізується шляхом певної фінансової політики.

Особливостями фінансових ресурсів за сучасних умов є те, що вони активно використовуються для нагромадження капіталу, який багато в чому задає темпи економічного зростання в світовому господарстві, впливають на реалізацію суспільного продукту та відтворення робочої сили.

Однією з характерних особливостей фінансових ресурсів сучасного світового господарства є те, що в їх формуванні та розподілі дедалі помітнішу роль відіграє держава. Вона дедалі активніше втручається у сферу міжнародних валютних, фінансових, кредитних відносин та товарного обміну. Завдяки їй фінансові ресурси втягуються у процес розширеного відтворення, сприяють розвиткові внутрішнього й розширенню зовнішнього ринку, впливають на розвиток світової економіки в цілому.

З поняттям «фінансові ресурси» тісно пов'язані поняття «кредит» та «кредитні ресурси». В економічній літературі вони дуже часто використовуються як єдине ціле, хоча й мають кожне власний зміст.

Кредит визначається як рух позичкового капіталу, як економічна категорія, що віддзеркалює певну систему економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності на локальному, регіональному та глобальному рівнях, тобто охоплює всю світову економіку.

Кредитні ресурси – це сукупність позичкових капіталів у грошовій чи товарній формі. При допомозі кредитних ресурсів відбувається перерозподіл капіталів у світовому господарстві.

Функція перерозподілу здійснюється через світову банківську систему, яка акумулює грошові засоби держав, приватних осіб та різноманітних фірм.

За належністю до тієї чи іншої країни кредити поділяються на національні та іноземні, або ж міжнародні.

Значну роль у концентрації фінансово-кредитних ресурсів сучасного світового господарства відіграють міжнародні фінансові організації, зокрема, Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк (МБРР). Створений у 1945 р. відповідно до БреттонВудської угоди, МВФ перетворився на провідну міжнародну фінансово-кредитну організацію, членами якої є більш як 188 країн, а загальна сума фінансових ресурсів становила у 2012 р. 360 млрд дол.

Капітали Світового банку складають приблизно 140 млрд дол. Більш як 2/3 підписного капіталу припадає на розвинені країни, решта – на країни, що розвиваються.

Крім згаданих, до міжнародних фінансово-кредитних інститутів, що акумулюють значні кредитні ресурси, належать Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Банк Міжнародних розрахунків (БМР), а також деякі банки регіональної спеціалізації (Африканський банк розвитку, Азіатський банк розвитку, Міжамериканський банк розвитку та ін.).

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність глобальної сировинної проблеми людства?
2. У чому полягає сутність та особливості демографічної проблеми світу?
3. Назвіть джерела формування фінансових ресурсів світу.
4. Охарактеризуйте роль технологічних ресурсів у розвитку сучасної цивілізації.
5. Що являють собою фінансово-кредитні ресурси сучасної цивілізації?
6. Як інформатизація суспільства впливає на сучасний розвиток глобальної економіки?
7. Який існує зв'язок між трудовими ресурсами та економічно-активним населенням?
8. Які ресурси глобальної економіки є найважливішими?
9. Які головні тенденції у розвитку мінерально-сировинних ресурсів?
10. Які країни найкраще забезпечені мінеральносировинними ресурсами?

Тести

1. Найбільша чисельність трудових ресурсів характерна для:

а) Пакистану;

б) Нігерії;

в) Росії;

г) Китаю.

2. Із перерахованих країн найбільшою кількістю трудових ресурсів володіє:

а) США;

б) Велика Британія;

в) Росія;

г) Індія.

3. Які види природних ресурсів належать до групи вичерпних і невідновних:

а) біологічні;

б) водні;

в) кліматичні;

г) мінеральні.

4. Яка країна володіє найбільшими запасами нафти?

а) Канада;

б) Росія;

в) США;

г) Саудівська Аравія.

5. Ресурсозабезпеченість – це:

а) обсяг достовірних запасів даного виду ресурсів;

б) масштаби проведення геологорозвідувальних робіт;

в) розміри використання;

г) співвідношення між величиною запасів і розмірами використання.

6. Більша частина запасів нафти зосереджена:

а) в розвинених країнах;

б) у країнах, що розвиваються;

в) у країнах з перехідною економікою;

г) у країнах ОПЕК.

7. За розвіданими запасами газу до першої трійки країн входять:

а) Росія, Іран, Катар;

б) Саудівська Аравія, США, Нігерія;

в) США, Росія, Єгипет;

г) ОАЕ, США, Росія.

8. На мінеральну сировину припадає:

а) 19% усього товарного експорту;

б) 25% усього товарного експорту;

в) 30% усього товарного експорту;

г) 50% усього товарного експорту.

9. Технологічні ресурси тісно пов’язані з:

а) науково-технічним потенціалом;
б) інноваційним потенціалом;
в) трудовим потенціалом;
г) інтелектуальним потенціалом.

10. Світовий фінансовий ринок є структурною частиною:
а) золотовалютних резервів;
б) фінансово-кредитних ресурсів;
в) грошового ринку;
г) кредитних ресурсів.

Тема 3
СЕРЕДОВИЩЕ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета: з'ясувати особливості та структуру середовища міжнародної кеономічної діяльності.

План

1. Сутність і структура середовища міжнародної економічної діяльності
2. Природно-географічне середовище МЕВ.
3. Політико-правове середовище МЕВ.
4. Економічне середовище МЕВ.
5. Соціально-культурне середовище МЕВ.

Література:

1. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
2. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
3. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 464 с.
4. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 268 с.
5. Світова економіка: підручник / за ред. О. І. Шниркова, В. І. Мазуренка, О.І. Рогача. Київ, 2018. 616 с.

Основні терміни і поняття

Міжнародна економічна діяльність. Природно-географічне середовище МЕВ. Політико-правове середовище МЕВ. Економічне середовище МЕВ. Соціально-культурне середовище МЕВ. Міжнародна політика. Зовнішня політика. Політична стабільність країни. Міжнаціональні органи регулювання МЕВ. Наднаціональні органи регулювання МЕВ.

1. Сутність і структура середовища міжнародної економічної діяльності

Існування, функціонування і розвиток будь-якого природного (фізичного, біологічного, хімічного чи суспільного) явища залежить як від внутрішньої будови, внутрішньої статури, внутрішніх рушійних сил, так і від умов, які впливають на це явище іззовні.

Середовище МЕВ може бути визначене як система умов і факторів існування міжнародних економічних зв'язків. Таке середовище схематично можна розділити на внутрішнє і зовнішнє середовище.

Внутрішнє середовище МЕВ – це внутрішня будова системи міжнародних економічних відносин разом з її внутрішніми законами існування, функціонування й розвитку

Зовнішнє середовище МЕВ – це зовнішні відносно суб’єктів міжнародних економічних відносин умови реалізації форм і видів різних рівнів МЕВ.

Зовнішнє середовище МЕВ – це система зовнішніх умов, у яких розвиваються міжнародні економічні відносини, та система факторів, які впливають на поведінку суб'єктів МЕВ.

І зовнішнє, і внутрішнє середовища мають власний поділ на окремі частини, кожна з яких має своєрідний конкретніший вплив на існування та розвиток міжнародних економічних відносин.

Внутрішнє середовище системи міжнародних економічних відносин, тобто її внутрішня будова, може бути представлена як набір таких елементів:

- зовнішньоекономічна діяльність країн та їхніх суб'єктів;
- управління міжнародними економічними процесами;
- регулювання міжнародних економічних відносин;
- форми і види МЕВ;
- внутрішні закони функціонування системи міжнародних економічних відносин, тобто це явища і процеси, що відбуваються у світовій економіці і мають чітко виражений причинно-наслідковий характер.

Зовнішнє середовище МЕВ поділяється за двома критеріями – за сферами впливу і за безпосередністю впливу дії.

За сферами впливу середовище МЕВ, що діє іззовні, ділиться на чотири квадранти:

- природно-географічне середовище;
- політико-правове середовище;
- економічне середовище;
- соціально-культурне середовище.
- За безпосередністю впливу дії – на:
- умови й фактори прямої (безпосередньої) дії;
- умови й фактори непрямої (посередньої) дії.

Якщо поділ зовнішнього середовища не потребує додаткового пояснення щодо чотирьох сфер впливу, то поділ на дві частини за критерієм безпосередності впливу дії варто прокоментувати.

Загалом усі фактори й умови впливають на функціонування та розвиток міжнародних економічних відносин або безпосередньо, або через інші фактори. Фактори безпосереднього впливу є своєрідним навколишнім середовищем МЕВ, без якого останні не можуть існувати.

Наприклад, сучасні міжнародні економічні відносини важко собі уявити без міжнародних організацій, міжнародних правових норм, торговельних представництв, банківських установ, транспортних мереж і засобів, комунікаційних мереж і засобів і т. д. Але усе це входить до інфраструктури, а отже, навколишнє середовище МЕВ як система факторів безпосереднього впливу на існування та розвиток міжнародних економічних відносин є інфраструктурою цих відносин.

Слід зазначити, що всі елементи інфраструктури МЕВ настільки переплетені між собою, що їх важко чітко поділити на сфери впливу. Нелегко й визначити межу, де закінчується система міжнародних економічних відносин, тобто внутрішнє середовище, і де починається така інфраструктура МЕВ як навколишнє середовище. Ще важче помітити межу між факторами безпосереднього та посереднього впливу.

2. Природно-географічне середовище МЕВ

Незважаючи на те, що поняття «природа» є не зовсім економічним терміном, все, що воно містить у собі, відіграє помітну роль у розвитку суспільних, а в нашому випадку міжнародних економічних явиш і процесів. У той же час термін «природа» використовують при розкритті суті названих явищ і процесів, оскільки жива і нежива частина природи взаємопов’язані та взаємозалежні. Тому треба розібратись у значеннях таких термінів: “біосфера”, «ноосфера», «антропосфера», «техносфера», які мають безпосереднє відношення до середовища МЕВ.

Досить часто у публікаціях біосфера подається як оболонка Землі, у якій існувало або існує життя. Таке визначення надто абстрактне й мало про що інформує. Кращим виглядає наступне визначення: біосфера – це частина земної кори, гідросфери й атмосфери, складна структура й енергетика яких пов'язані з минулим і сучасним існуванням живих організмів.

Відомо, що академік Вернадський, досліджуючи зв’язки між живою та неживою природою, користувався терміном «ноосфера» і підкреслював значний взаємний вплив людини і природи. Ноосфера – це вища стадія розвитку біосфери, пов'язана з виникненням і розвитком людства, яке, пізнаючи закони природи і вдосконалюючи техніку, перетворює природу відповідно до своїх потреб. Ноосфера є діалектичним цілим довкілля та людини.

Зрозуміло, що людство складає тільки частину ноосфери, що носить назву «антропосфера». Отже, антропосфера – це частина ноосфери, яку складає сукупність усіх людей земної кулі, які живуть і діють тепер, а також які ж і діяли в минулому. Частиною ноосфери, похідною від антропосфери, є техносфера. Це та частина ноосфери, яку складає сукупність усіх технічних засобів, зроблених людиною за всі часи її існування, а також уже розроблена

документація та здобуті нові знання про технічні засоби, котрі можуть бути зроблені людиною, але ще не виготовлені у даний час

Найголовніші умови та фактори, що впливають на розвиток міжнародних економічних відносин, пов'язані з нерівномірністю розташування природних ресурсів, з наявністю чи відсутністю тих чи інших ресурсів у різних країнах. Багаті на одні ресурси країни вступають у відносини з країнами, де немає даних ресурсів, зате вони багаті на інші. Наявність ресурсів тісно перекликається з різноманітністю кліматичних умов, яка сприяє розвитку міжнародного поділу праці, а відповідно, відіграє значну роль у розвитку МЕВ.

Наприклад, у країнах з теплим кліматом збирають по два урожаї. Країни, що мають вихід до моря, спроможні встановлювати між собою економічні зв'язки за допомогою морського транспорту. Специфіка торговельних відносин країн, що знаходяться на одному материку, полягає в можливостях використання автомобільного й залізничного сполучення. Наявність водних басейнів сприяє розвитку рибного виробництва, а наявність лісів чи степів надає інші можливості спеціалізації та розвитку МЕВ.

Досить значну роль відіграють такі фактори, як величина території країни й кількість населення. Чим менша країна, тим більшою є потреба у її спеціалізації. Великі ж країни, як правило, багаті на природні ресурси й, до того ж, мають широкий спектр кліматичних умов, що згладжує проблему ресурсів.

Не менш важливу роль відіграє розташування країни відносно світових торговельних шляхів. Країни, що знаходяться на перетині таких шляхів, як правило, спеціалізуються на наданні посередницьких послуг фінансового, комерційного і транспортного типу. Звідси й термін «геополітичне розташування». Пропонуємо два визначення цієї категорії.

Геополітичне розташування країни (регіону) – це: розташування відносно інших країн, регіонів, відносно транснаціональних шляхів (водних, сухопутних, повітряних); розташування на шляху чи на перетині різноманітних інтересів суб'єктів світового, господарства.

Природно-географічні умови існування та розвитку міжнародних економічних відносин є первісними відносно інших умов, що входять у середовище МЕВ.

3. Політико-правове середовище МЕВ

Політико-правове середовище впливає на міжнародні економічні відносини не стільки у плані умов і факторів їхнього існування, скільки у плані їхнього розвитку. Особливо слід зауважити діалектичний зв'язок міжнародної політики та світової економіки, оскільки міжнародна політика є своєрідним механізмом задоволення або узгодження інтересів суб'єктів міжнародних відносин. До деякої міри важливо розрізняти поняття «міжнародна політика» і «зовнішня політика».

Міжнародна політика – це сукупність методів і засобів, направлених на досягнення цілей і завдань, що випливають з інтересів суб'єктів міжнародних відносин.

Зовнішня політика – це діяльність держави у сфері зовнішніх відносин, яка витікає з інтересів країни та її суб'єктів.

Як бачимо, «міжнародна політика» є більш агрегованим і ширшим поняттям, а «зовнішня політика» – більш вузьким і прикладним.

Варто зазначити, що внутрішня політика держави має менший вплив на національну економіку, ніж міжнародна політика на міжнародні економічні відносини. Таке відбувається з двох причин:

1. Національна економічна система у більшості країн складалася протягом тривалого часу, а тому набула достатньої досконалості та самоврядності, і раптова зміна внутрішньої політики не може відразу помітно змінити напрямок розвитку національної економіки. Міжнародна економічна система за часом складалася пізніше і ще тепер знаходиться на стадії формування та політичного удосконалення, а тому ще не є добре усталеною й помітно реагує на зміни міжнародної політики.

2. Міжнародні економічні відносини функціонують на відповідальнішому рівні дотримання правових і договірних норм, порушення яких мають значно помітніші й відчутніші наслідки.

Оскільки міжнародна політика є механізмом узгодження інтересів, слід розглянути політичні інтереси країн, груп країн, регіонів. Одним із основних політичних інтересів кожної країни є нормальний прогресивний хід розвитку власної економіки. Як відомо, це залежить від різних внутрішніх і зовнішніх факторів. На основі попереднього виникає ще один інтерес – це вигідна зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД). Якщо ЗЕД буде успішною, то краще розвиватиметься національна економіка, багатшатиме країна, підвищуватиметься життєвий рівень населення.

Щоб економіка країни розвивалась у тому руслі, яке співпадає з напрямками задоволення національних інтересів, необхідно, щоб держава розвивала свою внутрішню політику самостійно, без втручання інших держав. Це, звісно, можливо тільки за умови, що держава буде незалежною, суверенною, і це також є одним з основних політичних інтересів.

З попередніх інтересів випливає ще один не менш важливий політичній інтерес – міцна й надійна оборона. Але тільки країна з добре розвиненою економікою спроможна утримувати сучасну боєздатну армію.

До важливих політичних, а відповідно, й економічних інтересів відносяться: володіння найновішою інформацією; розвиток науки, володіння найсучаснішими технологіями, що означає високу конкурентоспроможність; розвиток соціальної й культурної сфер; підняття загального престижу та інше.

На основі подібних і спільних інтересів країни об'єднуються у регіональні чи інші групові об'єднання. Спільність інтересів різних країн витікає з: вигідного (взаємовигідного) економічного та іншого роду співробітництва; подібності природно-географічних умов: клімату (наприклад,

країни Африки, Південно-Східної Азії чи інші), природних ресурсів (ОПЕК), географічного розташування (країни Причорномор'я), геополітичного розташування (країни Балтії); істрично-національного розвитку (країни Британської співдружності, країни Магрибу, країни СНД); спільності конкурентів (Західноєвропейський Союз); подібності соціально-економічного розвитку (ті ж країни ЄС, посткомуністичні країни); спільності військового будівництва (НАТО, країни інших військових блоків); надзвичайної спеціалізації (країни Бенілюксу).

Помітну роль у розвитку міжнародного співробітництва відіграє політична стабільність країн, груп країн, регіонів. Розглядають також і глобальну стабільність.

Політична стабільність країни – це невелика імовірність зміни її політичного статусу протягом тривалого часу у вигляді виникнення соціальних конфліктів (наприклад, страйків) і політичних актів типу тероризму, путчів, партизанської боротьби. Діалектичну протилежність до політичної стабільності складає політичний ризик, що передбачає можливість: політичної змови й політичного перевороту; конфіскації майна; націоналізації і навіть експропріації об'єктів приватної власності; національного неприйняття; класового неприйняття; неприйняття на ґрунті релігії; оперативних прорахунків та інше.

Як і всяка система, міжнародні економічні відносини потребують існування інституціонального забезпечення, яке б здійснювало регулювання їхнього функціонування й розвитку.

Інституціональне забезпечення МЕВ – це сукупність правових інституцій (конференцій, конгресів, нарад, комітетів, комісій, організацій) і правових норм, вироблених ними, котрі забезпечують регулювання МЕВ на різних рівнях.

Слід розрізняти міжнаціональні й наднаціональні органи регулювання міжнародних економічних відносин.

Міжнаціональні органи регулювання МЕВ – це такі інституції, які виконують рекомендаційно-координаторські функції, постанови яких бажані для виконання.

Наднаціональні органи регулювання МЕВ – це інституції (як правило, блокових об'єднань), які здійснюють наказово-координаторські функції, і їхні постанови мають виконуватись беззаперечно. Правові інституції мають різні назви, й тому виникає необхідність у з'ясуванні основних відмінностей між ними.

Міжнародні комітети та комісії мають визначений статус, хоч і бувають в основному представницькими чи виконавчими органами. Це – постійно діючі інститути, завданням яких є втілення в життя рішень і намірів, ухвалених на міжнародних нарадах, конференціях, конгресах; також комітетами і комісіями називають підрозділи організацій. Працюють вони, як правило, постійно, але бувають тимчасові комісії, завданням яких є виконання якогось одного завдання. При одному з головних органів ООН, Економічній і Соціальній Раді (ЕКОСОР), працює п'ять комітетів і п'ять регіональних комісій.

Міжнародні організації – це стійкі, міцно зорганізовані інститути зі своїми органами управління, що діють на основі чітко вироблених статутних засад. Класифікувати міжнародні організації можна за декількома критеріями, і вони бувають залежно від: рівнів створення й функціонування – міждержавними, регіональними, груповими; роду діяльності – політичними, науковими, промисловими, аграрними, торговельними, валютними, з питань реконструкції та розвитку і т. ін.; рівня представництва – урядовими, міжурядовими, міжпарламентськими, неурядовими.

Кожна з розглянутих інституцій по-своєму впливає на розвиток економічних відносин, але всі разом вони складають управлінську систему, котра регулює їх. Напевно, варто відзначити, що інколи управлінські інститути, особливо на національному рівні, не сприяють нормальному розвитку МЕВ. Наприклад, корумповані уряди деяких країн сприяють задоволенню інтересів тільки окремих кланів, дозволяючи займатись незаконним бізнесом чи чимось подібним. Заважають розвитку міжнародних економічних відносин і протекціоністська політика багатьох країн, надзвичайно високі митні перепони.

4. Економічне середовище МЕВ

Оскільки міжнародні економічні відносини є підсистемою економічної системи, резонно всі інші елементи цієї системи, що не відносяться до сфери МЕВ, звести до економічного середовища МЕВ.

Одним з показників економічного потенціалу країни є наявність природних ресурсів, котрі можна розглядати з позицій природно-географічного і економічного середовищ МЕВ одночасно. В економічному плані більш цікавим є не факт наявності того чи іншого ресурсу, а факт ефективності та факт можливостей його використання. Наприклад, Україна має порівняно великі поклади нафти, але спроможна видобути тільки до 15 %, а на решту не має ні потужностей, ні технологій. У той же час нафта, яку вже здобуто, використовується також не найкращим чином. Тому наша країна, будучи достатньо багатою на енергетичні ресурси, є одним з найбільших боржників за імпорт цих самих ресурсів.

Стан наукових досліджень, розвиток засобів виробництва, техніки і технологій залишають помітний відбиток на розвитку міжнародних економічних відносин, на структурі експортно-імпортних угод. Розвинені країни, як правило, експортують продукцію переробної промисловості, а країни, де технології та засоби виробництва знаходяться на низькому рівні розвитку, експортують частіше сировину, а в кращому випадку – напівфабрикати.

Неабиякий вплив на МЕВ справляє демографічна ситуація в різних країнах. У країнах з великою густотою населення, як правило, є багато зайвої дешевої робочої с, а в країнах, де густота населення незначна, завжди не вистачає дешевих робочих рук, але там є достатньо кваліфікованих кадрів. Це й призводить до виникнення й розгортання такого процесу, як міжнародна трудова міграція. Розглядаючи даний процес, слід брати до уваги й рівень еквівалентної оплати кваліфікованої праці. Якщо у якійсь з країн

висококваліфіковані спеціалісти не отримують відповідно високих доходів за свою складну працю, то відбувається так званий процес «відтоку мізків». З іншого боку, заохочення інтелектуальної праці призводить до зростання інтелектуального потенціалу країни, що дає їй певні переваги на світовому ринку, оскільки країна з найновішими ідеями, знаннями, технологіями спроможна виготовляти більше нового, якіснішого продукту з найменшими витратами. Там же, де є високий інтелектуальний потенціал, завжди краще складаються справи з розвитком комунікацій, з системами збереження і швидкої передачі інформації, там краще розвинені транспортні мережі та засоби, що прискорює розвиток як національного виробництва, так і зовнішньоекономічної діяльності.

Сприяє розвитку зовнішньоекономічної діяльності, а відповідно й усіх міжнародних економічних відносин, розбудована на сучасному рівні фінансово-кредитна система країни. Особливо важливо, щоб така система була досить багатою на кошти і змогла обслуговувати найбагатші фірми світу.

Не менш важливими елементами економічного середовища МЕВ є рівень доходів і рівень споживання у тій чи іншій країні. Чим вищий у країні рівень доходів, тим більше продукції й за вищими цінами буде придбано населенням. Така обставина завжди є привабливою для іноземних фірм.

Загалом до економічного середовища МЕВ можна віднести стан розвитку економічного потенціалу країн і стан інтегрованості держав у світове господарство. Великий вплив на МЕВ здійснює оптимальність розвитку народногосподарських структур і експортного потенціалу. Крім наведених, до основних факторів посилення економічної взаємозалежності країн слід віднести: міжнародну спеціалізацію економічної діяльності країн; спільність економічних інтересів країн (рівень життя, оптимальність виробництва, збереження ресурсів тощо); глобальні проблеми людства.

5. Соціально-культурне середовище МЕВ

Узагальнено соціально-культурне середовище можна звести до факторів, що випливають з поведінки людини, яка являє собою діалектичну єдність фізіологічної та соціальної поведінок, бо людська поведінка формується саме під впливом фізіологічних і соціальних засад.

Фізіологічна поведінка людини – це її внутрішньоприродна поведінка, яка спонукається нейрофізіологічними особливостями чуттєвих органів, тобто причинно зумовлюється особливістю її відчуттів.

Відчуття голоду, смаку, запаху, звуку і його тембру, світла і його відтінків, спектра кольорів, дотику, холоду чи тепла складають основу фізіологічної людської поведінки. Переваги тих чи інших чуттєвих особливостей у великих групах людей (населення регіону, нації, народності) зумовлюють виникнення певних потреб цих людей, що відповідно впливає на їхні запити і в кінцевому підсумку відбивається на їхніх зовнішньоекономічних відносинах.

Соціальна поведінка людини – це поведінка індивідуума, яка причинно зумовлена його характером, що склався під впливом суспільних відносин та його соціальним статусом протягом певного проміжку часу.

Соціальна поведінка людини залежить від таких основних соціальних засад, як стать, вік, сімейний стан, каста, раса, етнос, національність, професія, релігія, ідеологія та ін. Поєднання таких засад у різні комбінації породжує різноманітність соціальних статусів людей та їхніх запитів. Переважання одноманітних запитів окремих великих соціальних груп і розбіжність у запитах таких груп також має великий вплив на розвиток міжнародних відносин. Наприклад, комуністичний ідеологічний фанатизм не сприяв у минулому вільному виходу на світовий ринок фірм із країн соціалістичного табору, а от японський націоналізм, прагнення японського народу знайти своє гідне місце серед народів світу відіграли важливу роль у тому, що Японія стала провідною країною світу.

Поєднання фізіологічних і соціальних засад породжує такі похідні характеристики людської поведінки, як політична орієнтація, витримування дієти, патріотизм та інше, що також справляє вплив на МЕВ.

Складовою частиною соціально-культурного середовища є розвиток форм мотивації до праці. Чим розвиненіша країна, тим більше прогресивних видів заохочення до праці там використовують, тим краще там трудове законодавство. У таких країнах практикують встановлення вищої платні за кваліфікованішу працю. Великим стимулом до праці є почесне чи престижне місце роботи, тому намагаються надати кожному виду роботи почесних якостей. Людині притаманне бажання мати цікаву роботу, а тому здійснюється урізноманітнення виконуваних операцій, робиться все, щоб робітник відчув, що працює на себе. До того ж практикують різні побутові заохочення, пільгові позики і подібне, що помітно впливає на продуктивність праці. Усе це набирає великої значущості в зовнішньоекономічній діяльності з одного боку, і приваблює висококваліфіковані трудові ресурси із-за кордону з іншого боку.

Далеко не останнє місце серед факторів впливу на міжнародні економічні відносини займають мовні та немовні комунікації. Слід вказати на важливість поширення міжнародних електронних мереж зв’язку: телефонних, комп’ютерних, факсових. Тут варто зробити застереження, що хоча наведені форми комунікацій відносяться до немовних, бо являють собою тільки засоби перенесення інформації, та сама інформація має мовний вираз і тому не дивно, що їх інколи відносять до мовних комунікацій.

Суто мовна комунікація – це спілкування за допомогою мови. Певна річ, що одним з найважливіших факторів у розвитку міжнародних відносин є порозуміння, іншими словами – здатність знайти спільну мову (у прямому й переносному значенні). Визначальною при цьому є перекладацька справа, розвиток якої характеризується складними багатогранними процесами: виділення англійської мови як основного мовного засобу міжнародного спілкування; вивчення в багатьох країнах одночасно декількох іноземних мов; створення електронно-технічних засобів перекладу; надзвичайно широкий

розвиток виробництва книжкової перекладеної продукції; розвиток засобів масової інформації; розповсюдження аудіо-, кіно- та відеопродукції по всьому світу.

Окремо слід виділити ще такий елемент соціально-культурного середовища, як морально-етичні норми поведінки людини. Тепер бізнесмен чи велика транснаціональна фірма повинні бути максимально чесними й пунктуальними, якщо хочуть надовго закріпитися на світовому ринку. І таких правил надійності необхідно дотримуватись навіть у найменших дрібницях.

Помітний вплив на міжнародні економічні відносини здійснюють культура, менталітет і особливості уподобань суб'єктів МЕВ, від урахування яких досить часто залежить підписання ділового контракту чи виконання якихось спільних програм.

Міжнародна економічна діяльність. Природно-географічне середовище МЕВ. Політико-правове середовище МЕВ. Економічне середовище МЕВ. Соціально-культурне середовище МЕВ. Міжнародна політика. Зовнішня політика. Політична стабільність країни. Міжнаціональні органи регулювання МЕВ. Наднаціональні органи регулювання МЕВ.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення міжнародної економічної політики.
2. Що являє собою природно-географічне середовеще МЕВ?
3. Визначте та охарактеризуйте структуру політики-правового середовища?
4. Яку роль відіграє економічне середовище в регулюванні міжнародних економічних відносин?
5. Що Ви розумієте під соціально-культурним середовищем та охарактеризуйте його структуру?
6. Охаарктеризуйте інструменти міжнародної політики.
7. У чому полягає різниця між зовінішньою та міжнародною політикою?
8. Що Ви розумієте під політичною стабільністю країни?
9. Назвіть та надайте характеристику основним міжнаціональним органам регулювання МЕВ.
10. Назвіть та надайте характеристику основним наднаціональним органам регулювання МЕВ.

Тести

1. Середовище розвитку міжнародних економічних відносин створює сукупність таких факторів:

а) стан економіки країни;

б) міжнародні політичні події;

в) соціально-культурні чинники.

2. Середовище розвитку міжнародних економічних відносин супроводжує і опосередковує міжнародний бізнес, пов'язаний з перетином національних кордонів:

а) ресурсів;

б) товарів;

в) послуг;

г) інформації;

д) капіталу;

е) робочої сили.

3. Наукова класифікація середовища зводиться до такого:

а) політико-правове середовище;

б) економічне середовище;

в) соціально-культурне середовище;

г) інфраструктурне середовище і ресурси.

4. Політико-правове середовище становлять:

а) політичні процеси й інститути;

б) законодавство.

5. Економічне середовище включає:

а) сутність економічної системи;

б) структуру економіки;

в) ефективність і орієнтацію економіки.

6. Соціально-культурне середовище складається з:

а) мотивації до праці;

б) освіти і виховання;

в) комунікації;

г) екології.

7. Інфраструктурне середовище й ресурси пов'язані з:

а) природними ресурсами;

б) населенням;

в) транспортом;

г) інформаційно-комунікаційними системами.

8. Вивчення факторів економічного середовища потребує від суб'єктів МЕВ уваги до:

а) загального рівня розвитку економіки відповідної країни;

б) рівня і розподілу доходів у ній;

в) характеру витрат і заощаджень населення.

9. Фактори соціально-культурного середовище МЕВ багато в чому визначають:

а) індивідуалізацію попиту зарубіжних клієнтів;

б) ставлення до праці фахівців;

в) поведінку підприємців на фінансових ринках.

10. Економічна поведінка людини в тій чи тій країні ґрунтується на її:

а) фізіологічних особливостях;

б) психологічних та інших особливостях.

Тема 4
МІЖНАРОДНІ ІНВЕСТИЦІЇ

Мета: виокремити види та охарактеризувати особливості міжнародного інвестування.

План

1. Міжнародні інвестиції та їх систематизація.
2. Фактори та етапи розвитку міжнародної інвестиційної діяльності.
3. Класифікація міжнародних інвестиційних ринків.

Література:

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
4. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 464 с.
5. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 268 с.

Основні терміни і поняття

Міжнародні інвестиції. Міжнародна інвестиційна діяльність. Прямі інвестиції. Портфельні інвестиції. Міжнародні інвестиційні ринки. Мотиви інвестування. Реінвестиції. Країни-донори. Країни-реципієнтию Грант. Позика.

1. Міжнародні інвестиції та їх систематизація

Міжнародні інвестиції є широким та містким поняттям. Воно охоплює процес руху і поєднання матеріальних та фінансових ресурсів з метою зростання і розвитку економіки. Міжнародні інвестиції виступають формою міжнародного руху капіталу. Вільні міжнародні капітали спрямовуються насамперед в ті галузі та регіони світу, де їх об'єднання гарантує найвищу віддачу. В окремих спеціалізованих виданнях відображено погляд на інвестиції як на використання грошей з метою одержання доходу і нарощування капіталу.

Як інвестиції можуть розглядатися: грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме й нерухоме майно; майнові права, що випливають із авторських прав та інших видів охорони інтелектуальних цінностей; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань («ноу-хау»), документально зафіксованих, але не запатентованих; права користування землею, водою, ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності.

Під міжнародними інвестиціями найчастіше розуміють вкладення вільних на даний момент коштів, які залишилися після задоволення необхідних потреб учасників інвестиційного процесу, в іноземні цінні папери або майнові цінності з метою отримання доходу в майбутньому.

Міжнародні інвестиції за економічним змістом являють собою купівлю-продаж міжнародних інвестиційних товарів, тобто товарів, що приносять доход, який можливо використовувати у майбутньому для задоволення будь-яких потреб чи відкласти їх задоволення ще на деякий термін.

Міжнародні інвестиційні товари відносять до так званих біржових товарів. Адже вони характеризуються масовим характером, ліквідністю, вільним обігом. На цю групу товарів повинен зберігатися сталий підвищений попит, бо інвестиційний процес лише тоді має сенс, коли він приносить доход. Саме тому важливим є вільне переміщення капіталів від одного виду товарів до іншого та швидке вивільнення грошових ресурсів. Міжнародна інвестиція завжди передбачає наявність країн базування і приймаючих країн.

Країна базування – це країна розташування міжнародного інвестора (експортер капіталу).

Приймаюча країна – країна, в яку спрямовується міжнародний потік капіталу (імпортер капіталу).

За регіональними ознаками інвестиції поділяють на:

1) внутрішні, тобто кошти, інвестовані вітчизняними інвесторами в межах даної держави;

2) зарубіжні, тобто ті, що здійснюються вітчизняними інвесторами на території іншої держави (придбання або створення виробництв, придбання цінних паперів зарубіжних компаній, нерухомості, будь-якого майна тощо);

3) іноземні, тобто інвестиції іноземних юридичних та фізичних осіб, іноземних держав, міжнародних урядових та неурядових організацій на території конкретної країни.

Джерелом внутрішніх інвестицій є фонд нагромадження, тобто заощаджувана частина національного доходу, що спрямовується на розвиток факторів виробництва, а також фонд заміщення, який компенсує знос засобів виробництва у вигляді амортизаційних відрахувань. Іншим джерелом інвестицій є залучені капітали іноземних інвесторів.

Основні мотиви (причини) «втечі капіталу»: 1) спад доходності; 2) несприятлива соціально-політична ситуація; 3) висока ризикованість вкладень; 4) різке погіршення фінансової кон’юнктури та інше.

Міжнародні корпорації чутливо реагують на стан інвестиційного клімату і швидко згортають обсяги спочатку портфельних, а згодом і прямих інвестицій.

Поряд з поняттям «інвестиція» широкого розповсюдження набув термін «реінвестиція». Під реінвестицією розуміють спрямування доходу від інвестицій на подальшу реалізацію інвестиційного проекту, або переміщення капіталу з одних активів у інші, більш ефективні.

За умови низьких середньодушових доходів основна їх частина витрачається на споживання. Зростання доходів викликає підвищення їхньої

частки, спрямованої на заощадження, які у свою чергу виступають джерелом інвестиційних ресурсів.

До групи країн, які переважно вивозять капітал (так званих нетто-інвесторів) належать Японія, Франція, Німеччина.

До групи країн, які переважно приймають іноземні інвестиції, належать Ірландія, Італія, Великобританія, Туреччина, (США починаючи з 1985 р.), більшість країн, що розвиваються.

До групи країн, де забезпечується приблизна рівновага у ввезенні-вивезенні інвестиційних коштів, відноситься решта країн Західної Європи, Канада.

Характерними рисами сучасного міжнародного інвестування є:

1) збільшення кількості країн, що належать до міжнародних інвесторів.

До традиційних іноземних інвесторів додалися останнім часом Південна Корея, Тайвань, Китай та ін.

Обмеження:

1. Спонукальними мотивами для них є отримання доступу до найновітніших технологій, наближення виробництва до ринків збуту, обхід протекціоністських бар'єрів, економія на податках, зниження витрат на охорону довкілля тощо.

2. Зміна характеру, форм та напрямків міжнародної міграції капіталу. Зросла роль держави у вивезенні капіталу. Держава сама стає інвестором за кордоном, підтримує і стимулює приватні інвестиції, контролює міграцію капіталів, через міжнародні організації створює сприятливі умови для діяльності своїх інвесторів за кордоном. Посилюється міграція приватного капіталу. На міжнародному ринку капіталів значно переважають портфельні інвестиції.

3. Зміна розміщення інвестицій у регіонах світового господарства. Якщо до II Світової війни більша частина експортних капіталів спрямовувалась у колонії та інші відсталі країни, то сьогодні близько . закордонних інвестицій припадає на розвинуті країни. Викликано це значною мірою бурхливим розвитком НТП в цих країнах, що вимагає вкладання великих капіталів.

4. Перерозподіл інвестиційного кредитування з комерційних фінансових структур на користь міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк). Причому, з одного боку, постсоціалістичні країни стали кредиторами слаборозвинутих країн, а з іншого – позичальниками країн Заходу.

5. Велика роль ТНК і ТНБ в міжнародному інвестуванні. Найбільші банки має Японія, а з банків США лише один входить у двадцятку найбільших банків світу. ТНК належить близько 90% прямих зарубіжних інвестицій, світового виробництва товарів, . світової торгівлі та валютних ресурсів.

Переваги міжнародних інвестицій порівняно з національними (внутрішніми): 1) більш висока якість інвестування (більша доходність при меншому ризику); 2) додаткова дохідність від можливого зростання курсів іноземних валют відносно валюти інвестора; 3) більші можливості

диверсифікації інвестиційного портфеля та використання методів хеджування інвестиційних коштів (методів захисту від несприятливих змін).

Складності здійснення міжнародних інвестицій:

1) психологічні бар'єри, що зумовлені недостатнім знанням економіки, політики і культури іноземних країн;

2) інформаційна обмеженість; Останнім часом відбувається розвиток міжнародних інформаційних систем. Такі системи, як Reuters (Рейтерс), Telerat (Телерет), Tenfore (Тенфор), Forex (Форекс) не тільки повідомляють про новини, але й наводять ціни на окремих ринках цінних паперів.

Інвестиційна діяльність – це послідовна сукупність практичних дій її суб'єктів (тобто інвесторів та учасників) щодо здійснення інвестицій з метою отримання доходу (прибутку).

Більш вузьким поняттям є інвестиційний процес, який найчастіше пов'язаний з обґрунтуванням і реалізацією інвестиційних проектів.

Стадії інвестиційного процесу: 1) мотивація інвестиційної діяльності; 2) прогнозування і програмування інвестицій; 3) обґрунтування доцільності інвестицій; 4) страхування інвестицій; 5) державне регулювання інвестиційного процесу; 6) планування і фінансування інвестиційного процесу; 7) проектування і ціноутворення; 8) забезпечення інвестиційного процесу матеріально-технічними ресурсами; 9) освоєння інвестицій і підготовка до виробництва продукції; 10) введення об'єкта в експлуатацію.

2. Фактори та етапи розвитку міжнародної інвестиційної діяльності

Міжнародна інвестиційна діяльність – це послідовна сукупність практичних дій її суб'єктів щодо експорту (імпорту) капіталу в грошовій і товарній формі з метою отримання прибутку та розширення економічного впливу.

Міжнародну інвестиційну діяльність зумовлено розвитком господарських зв'язків між країнами світу, і залежить вона як від об'єктивних економічних законів, так і від політико-економічної мети діяльності національних держав у світовому політичному й господарському просторі.

Міжнародна інвестиційна діяльність здійснюється в 2-х напрямах:

1) вивезення капіталів, яке визначається дією низки чинників: а) надлишком капіталів у країні (низькі норми прибутку чи брак відповідної економічної структури для застосування капіталів); б) потребою в нових ринках збуту та ринках сировини; в) формуванням певного рівня конкурентоспроможності економіки; г) міжнародним поділом праці; д) транснаціоналізацією світової економіки; е) пошуком стабільних умов застосування капіталів; є) політичними мотивами та ін.

2) залучення іноземних інвестицій у країну, необхідність в якому виникає під впливом таких чинників: а) обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів; б) низька інвестиційна активність власних інвесторів; в) необхідність залучення разом з інвестиціями нової техніки та технології; г) бажання

створити конкурентоспроможну економіку, освоїти світові ринки; д) потреби в модернізації соціальної структури суспільства; е) політичні мотиви тощо.

Міжнародна інвестиційна діяльність представлена двома типами:

1) міжнародна підприємницька інвестиційна діяльність, яка передбачає отримання доходу (прибутку) через пряме інвестування безпосередньо підприємницьких об'єктів на основі взаємного економічного інтересу;

2) міжнародні операції з цінними паперами, що пов'язані з одержанням доходу у вигляді дивідендів, процентів через використання фінансових інструментів інвестування без чітко вираженої мотивації (по суті – здійснення міжнародних портфельних інвестицій).

Джерела інвестиційних ресурсів у міжнародному середовищі поділяються на внутрішні (власні) та зовнішні (позикові та залучені).

Серед зовнішніх джерел розрізняють вітчизняні та закордонні, які можуть спільно використовуватися для фінансового забезпечення реалізації проекту.

Інжиніринг – це не прямий спосіб залучення капіталу, а вид інженерно-консультативних послуг, які сприяють реалізації інвестиційного проекту, прискорюють його, тобто це засіб підвищення ефективності використання вкладеного в об'єкт капіталу.

Селенг – це окремий випадок лізингу, який передбачає двосторонню угоду майнового найму. Згідно з цією угодою, власник передає селенг-компанії права використання і розпорядження своїм майном. Він залишається власником, одержує за це окрему плату і може за першою вимогою повернути своє майно або окремі майнові права фізичних і юридичних осіб. Предметом майна можуть бути окремі об'єкти, права власності, земельні ділянки, підприємства, будівлі, цінні папери, гроші. Від громадян селенг-компанія залучає гроші, які спрямовує у виробничу сферу.

Різниця між депозитно-кредитною банківською і селенговою діяльністю полягає у наступному:

1) позичальник, одержуючи позику, стає її власником. При селенговій операції він тільки користується грошима або майном;

2) позика підлягає оподаткуванню, а при переданні майна чи грошей у найм оподатковується лише прибуток від цієї операції.

Гранти – це різновид субсидій, які надаються на фінансування проекту. Звітність про їх використання має більш суворий характер, підлягає аудиторським перевіркам. Іноді призначаються менеджери, які стежать за повним виконанням умов гранту. Часто гранти мають вигляд гуманітарної допомоги.

Розрізняють декілька типів фінансування міжнародних проектів:

1) з повним регресом на позичальника («full recourse financing»).

Регрес – це право кредитора пред'являти фінансові вимоги до позичальника. Збільшення (або посилення) регресу призводить до погіршення коефіцієнта боргу, його покриття і до зменшення забезпеченості боргу.

Фінансування з повним регресом на позичальника оформлюється у короткі строки і застосовується для проектів, які здійснюються під гарантію уряду.

2) без регресу на позичальника «non recourse financing».

Таке фінансування передбачає покладення всієї відповідальності за реалізацію проекту на фінансово-кредитну організацію.

Банк бере на себе всі інвестиційні ризики і відмовляється від будь-яких зворотних вимог (регресу) з приводу розподілу відповідальності. Кредитору надається гарантія своєчасного

введення об'єкту до експлуатації і дотримання кошторису. Застосовується дуже рідко, пов'язане з високими процентними ставками. Для позичальника вартість такого фінансування є дуже високою внаслідок додаткових витрат з консалтингу, інжинірингу, експертизи.

3) з частковим регресом на позичальника («limited recourse financing») – передбачає паритетний розподіл ризиків між учасниками проекту. Замовники беруть на себе відповідальність за надання ділянки під будівництво, власне надання проектно-кошторисної документації, обладнання та матеріалів; підрядники відповідають за власне введення об'єкту в експлуатацію з відповідною якістю та дотриманням кошторису, постачальники обладнання – за своєчасність, якість та комплектність поставок, кредитори – за вчасність надання фінансових ресурсів, дотримання платіжної та розрахункової дисципліни.

Вартість цього типу фінансування є відносно невеликою, що пояснює його широке розповсюдження. Позичальник гарантує свої обов'язки часткою активів.

4) на консорційних засадах («limited recourse financing»). Здійснюється за схемою «створюй-володій-експлуатуй», яка припускає згоду між учасниками проекту щодо створення (будівництва) підприємства, його акціонування або корпоратизації та експлуатації власниками на пайових умовах. За умовами консорціуму банк (або декілька банків) конвертує торгові зобов'язання в акції позичальника. Власниками проекту стають також підрядники, страхові компанії.

Це по суті створення спільних підприємств або стратегічних альянсів (ПФГ, холдингів).

Фактори міжнародного інвестування поділяються на такі групи:

1) глобально-економічні: стан розвитку світової економіки, міжнародних факторних ринків, в т.ч. інвестиційного; рівень транснаціоналізації та регіональної інтеграції; розвиток міжнародної інвестиційної інфраструктури;

2) політико-економічні: політична стабільність; ступінь втручання уряду в економіку; відношення до зарубіжних та іноземних інвестицій; дотримання дво- і багатосторонніх угод;

3) ресурсно-економічні: наявність природних ресурсів; демографічна ситуація; географічне положення;

4) загально-економічні: темпи економічного росту; співвідношення споживання і заощаджень; ставка позичкового відсотку; норма чистого прибутку; рівень і динаміка інфляції; конвертованість валюти; стан платіжного балансу.

3. Класифікація міжнародних інвестиційних ринків

На міжнародному інвестиційному ринку працює велика кількість різних посередників, які створюють його інфраструктуру, яка знаходиться на території країни базування, приймаючої країни та третіх країн.

В розвинутих західних країнах на ринку цінних паперів обертається велика кількість фінансових інструментів: акції, облігації підприємств, облігації державних та муніципальних позик, заставні, депозитні сертифікати, казначейські зобов'язання, векселі, чеки, коносаменти, кредитні угоди.

Останнім часом набули розвитку інвестиційні консорціуми, які утворюються для реалізації інвестиційних проектів за схемою: інвестор – банк, який фінансує – будівельна фірма. Кожен з цих учасників може бути іноземцем.

Якщо учасником такого консорціуму є іноземний банк, то він може відкрити ескроу-рахунок в Україні або в третій країні, можливо в офшорній зоні.

Ескроу-рахунки використовуються як засіб забезпечення кредиторам гарантій повернення боргу.

Якщо банк – нерезидент є учасником консорціуму, то він може відкрити в себе ескроу-рахунок. На ескроу-рахунки надходить вся виручка (грошові потоки) від реалізації інвестиційного проекту аж до повного відшкодування боргу інвестора перед банком. В умовах України позичальник (інвестор) може відкривати такий рахунок у кредитора-нерезидента з дозволу НБУ і при умові, що кошти від реалізації проекту будуть надходити через кореспондентський рахунок уповноваженого українського банку.

Якщо позичальник – іноземний інвестор, то розрахунки з банком проводяться в іноземній валюті. Український позичальник сплачує борг в гривнях.

Банк – агент ескроу – діє від імені кредиторів. Капітальні витрати відшкодовуються на резервний рахунок обслуговування боргу, а дивіденди перераховуються на дивідендний ескроу-рахунок.

Питання для самоконтролю

1. Що являє собою поняття «міжнародні інвестиції»?
2. У чому різниця між міжнародними інвестиціями та зарубіжними інвестиціями?
3. Що таке прямі інвестиції?
4. Охарактеризуйте міжнародну інвестиційну діяльність.
5. Які види вкладень є потрфельними інвестиціями?

6. Хто є учасником міжнародних інвестиційних ринків?

7. Охарактеризуйте основні мотиви інвестування.

8. Що таке реінвестування?

9. Дайте визначення поняттю «країни-донори». Які країни світу належать до зазначеної групи?

10. Дайте визначення поняттю «країни-донорирециpієнти». Які країни світу належать до зазначеної групи?

Тести

1. Термін «інвестиції» походить від англійського терміну?

а) investigation;

б) innovation;

в) investment;

г) income;

2. Прямі інвестиції припускають:

а) надання позики місцевій компанії;

б) створення власного виробництва за кордоном;

в) позику фінансових коштів місцевій компанії;

г) купівлю контрольного пакету акцій місцевої компанії.

3. Прямі інвестиції це:

а) купівля - продаж іноземної валюти;

б) придбання цінних паперів;

в) вкладення в статутний капітал підприємства;

г) немає правильної відповіді.

4. Портфельні інвестиції це:

а) придбання цінних паперів;

б) інвестиції в підприємства;

в) купівля-продаж іноземної валюти;

г) немає правильної відповіді.

5.Прямі закордонні інвестиції це:

а) придбання і будівництво підприємств за кордоном;

б) купівля цінних паперів закордонних компаній;

в) обидва варіанти вірні;

г) немає правильної відповіді.

6.Портфельні інвестиції це:

а) купівля цінних паперів закордонних компаній

б) придбання і будівництво підприємств за кордоном

в) обидва варіанти вірні;

г) немає правильної відповіді.

7. Форма інвестування, що передбачає безпосередню участь інвестора у виборі об'єктів інвестування і вкладанні коштів, називається ?

а) прямими інвестиціями

б) іноземними інвестиціями

в) непрямими інвестиціями

г) корпоративними інвестиціями.

8. Інвестиції, опосередковані іншими особами, або ж які не дають можливості інвестору справляти суттєвий вплив на діяльність реципієнта, це –?

а) непрямі (портфельні) інвестиції;
б) комплексні інвестиції;
в) фінансові інвестиції;
г) корпоративні інвестиції.

9. Сукупність політичних, правових, економічних та соціальних умов, які забезпечують і сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних та зарубіжних інвесторів, – це?

а) інвестиційна діяльність;
б) інвестиційний ринок;
в) інвестиційний процес;
г) інвестиційний клімат.

10. Лідером за обсягами залучених іноземних інвестицій в Україні на даний час є?

а) Київська область;
б) Запорізька область;
в) м. Київ;
г) немає правильної відповіді.

Тема 5
МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ТА ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ

Мета: з'ясувати особливості міжнародної економічної політики та її вплив на формування міжнародних економічних відносин.

План

1. Сутність, структура і функції наукової теорії міжнародної економічної політики (МЕП).
2. Економічна дипломатія як симбіоз науки та політики.
3. Сучасні різновиди економічної дипломатії.

Література:

1. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
2. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 464 с.
3. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 268 с.
4. Світова економіка: підручник / за ред. О. І. Шниркова, В. І. Мазуренка, О.І. Рогача. Київ, 2018. 616 с.

5. Gilpin R., Gilpin J. Global Political Economy: Understanding the International Economic Order, Princeton University Press, 2001. 440 p.

Основні терміни і поняття

Міжнародна економічна політика. Економічна дипломатія. Візит. «Ідеальне співробітництво. Цінності комерційної дипломатії. Різновиди економічної дипломатії. Актори економічної дипломатії. Клубна та мережева форми дипломатії. Корпоративні дипломати. Неурядові дипломати.

1 Сутність, структура і функції наукової теорії МЕП

Міжнародна економічна політика (МЕП) зумовлюється і детермінується економічною політикою, яку ті чи ті країни намагаються впроваджувати. Вибудовується міжнародна економічна політика, як і економічна політика загалом, на основі певної наукової теорії.

Форми і методи економічної політики багато в чому залежать від стану економіки, поєднання ринкового саморегулювання з державним втручанням, особливо за умов ринкових помилок, «неспроможності ринку», адже економічна політика розвивається в певному середовищі. Економічна політика на міжнародній арені покликана виражати передусім національні інтереси та інтереси різних прошарків суспільства, особисті інтереси та потреби його членів.

В економічній політиці розрізняють цілі, інструменти та інститути. Цілями економічної політики є: поліпшення життєвих стандартів населення, забезпечення повної зайнятості, підтримання цінової стабільності, досягнення справедливого розподілу доходів, скорочення бідності. Серед її інструментів виокремлюють монетарну (наприклад, встановлення офіційного обмінного курсу) та фіскальну (визначення рівня державних витрат та податків) політику. Інститути здійснюють ринкове регулювання з допомогою ефективних політичних інструментів, до яких зараховують формальні (правила, закони, конституції) та неформальні (норми поведінки, звичаї та інші моральні обмеження).

Розрізняють три основні функції економічної політики, які виконуються в межах міжнародної економічної системи: аллокацію ресурсів з можливістю їхнього альтернативного використання (капітал, освічена та неосвічена робоча сила, технологія, земля тощо); макроекономічну стабілізацію (повна зайнятість, цінова стабільність та ін.); перерозподіл доходу між агентами чи регіонами (прогресивна податкова політика, соціальні трансфери).

Згідно з методологією економічної науки економічну політику поділяють на мікроекономічну, пов’язану з державним регулюванням ринків і галузей, та макроекономічну, спрямовану на досягнення загальних економічних цілей. В межах цієї широкої кваліфікації існує детальніший поділ за цілями економічної політики або інструментами, що використовуються в процесі її здійснення. Залежно від часового діапазону дії, тривалості періоду, на який розраховано

заходи, розрізняють короткострокову та довгострокову економічну політику. Довгострокова політика характерна для відносно сталих умов економічного життя. Це дає змогу окреслити лінію поведінки на тривалий період і більш-менш дотримуватися її. Нестійкість економічних процесів, непередбачуваність внутрішніх і зовнішніх умов здійснення господарської діяльності змушують віддавати пріоритет короткостроковій економічній політиці, за якої спрямованість економічних дій розрахована приблизно на рік чи навіть на декілька місяців.

Використовуючи методологічні та теоретичні критерії економічної науки сучасна німецька школа економічної політики розрізняє такі її види, які є основою МЕП: позитивна теорія економічної політики; нормативна теорія економічної політики; політика пропозиції; політика попиту; кооперативна економічна політика (держава, роботодавці, профспілки). Метою міжнародної економічної політики є удосконалення ефективності розподілу ресурсів; максимальна доцільність їх використання у макроекономічному масштабі і досягнення стабільності цін.

За характером засобів, які застосовуються в економічній політиці, вона може бути реформаторською (зміни економічних форм), якісною (зміни в структурі) або кількісною (зміна значень інструментів). Реформаторська політика спрямована на трансфомацію економічної системи від одного соціально-економічного стану до іншого. Завдання якісної політики, як правило, полягає в пошуку оптимуму шляхом прийняття альтернативних рішень. Кількісна політика здебільшого спрямована на зміну чисельного значення деяких економічних перетворень для задоволення певних цілей. Прикладами кількісних змін є: створення монополії там, де раніше існував конкурентний ринок, чи, навпаки, зникнення існуючої до цього монополії; запровадження митного союзу; націоналізація промисловості чи певної кількості галузей промисловості та ін. Прикладом зміни, яка може бути охарактеризована як якісна, але водночас і як певний вид кількісної політики, вважають запровадження безплатної системи освіти замість платної. Ця політика може вважатися кількісною, оскільки певна «ціна» була зниженою до нуля.

Завдяки економічній політиці визначаються деякі елементи економічної поведінки організованих груп (профспілок, сільськогосподарських та промислових організацій тощо) та окремих індивідів. Процедура формування чи створення економічної політики полягає в плануванні, тобто розробленні прогнозу та розгляді наслідків від можливих змін у засобах економічної політики, оцінюванні можливих результатів і виборі її інструментів.

Визначення оптимальної політики зводиться до вибору серед обмеженої кількості альтернатив. Особливо це стосується країн – членів міжнародних інтеграційних об’єднань. Найбільший вплив внутрішньої економічної політики на міжнародну проявляється під час політичних та економічних ділових циклів. Між політичним діловим циклом і циклом економічної політики існують такі відмінності: вони мають різну часову протяжність і приводяться в дію різними факторами. Для політичного ділового циклу таким фактором є мотив

перевиборів, отже, джерело циклу закладено в поведінці самих політиків. У циклі економічної політики цикл обирають не згори, а знизу, оскільки його рушійною силою є діяльність типових для господарства інвесторів (колективних та індивідуальних). Політики в межах цього циклу тільки реагують на об'єктивні умови, спричинені необхідністю вдаватися то до активної, то до пасивної політики.

Міжнародна економічна політика являє собою сукупність засад, економічних методів та інструментів, за допомогою яких уряди держав здійснюють регулювання міжнародної торгівлі та інвестицій, тим самим впливаючи на внутрішнє і зовнішнє функціонування національних економік. До основних інструментів міжнародної економічної політики належить сукупність економічних, адміністративних, тарифних і нетарифних методів зовнішньоекономічної діяльності. Прикладом економічного методу регулювання є митно-тарифне регулювання, адміністративного методу – квотування та ліцензування. Провідне місце в системі реалізації заходів державного регулювання зовнішньоекономічної посідають такі інструменти протекціонізму і регулювання торговельних відносин, як тарифні і нетарифні методи регулювання (рис. 4.1).

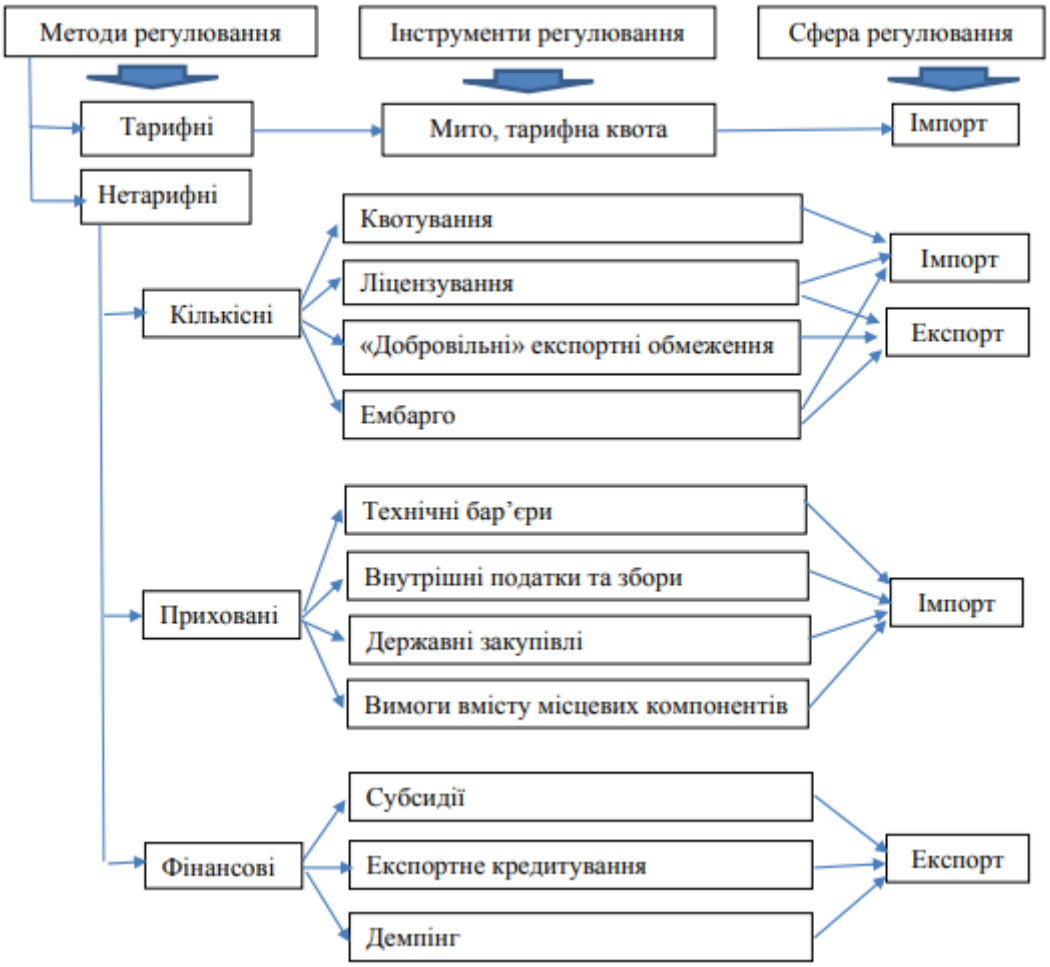

Рис. 4.1 – Система методів та інструментів регулювання міжнародної торгівлі

Тарифні методи регулювання базуються на застосуванні систематизованого переліку ставок мита, яким обкладаються товари під час перетину митного кордону країни, – митного тарифу. Нетарифні методи охоплюють усі інші способи обмеження імпорту або стимулювання експорту. Вагомим складником міжнародної економічної політики також є інвестиції, оскільки завдяки залученню коштів до виробництва створюються можливості для збільшення його обсягів, модернізації засобів, а також підвищення рівня ринкової конкуренції, платіжного балансу, розвитку інвестиційної інфраструктури. Інвестори на власний розсуд визначають доцільність розміщення коштів у тих чи інших країнах світу, даючи оцінку інвестиційному клімату.

2 Економічна дипломатія як симбіоз науки та політики

Економічна дипломатія в сучасних умовах виступає у якості політико-економічної категорії, яка займає належне місце в загальній системі міжнародних економічних відносин і виконує специфічні, властиві тільки їй функції. Економічна дипломатія, яка виникла багато сторіч тому, у вигляді своєї первісної «торгівельної» форми як симбіоз теорії та практики, поступово перетворилась на окремий напрямок суспільної науки та зовнішньополітичної діяльності. В той же час, сама тематика економічної дипломатії має міждисциплінарну природу, а тому її аналіз примушує користуватися положеннями різних галузей науки, принаймні таких основних як економічна теорія, теорія міжнародних відносин, міжнародна політична економія та дипломатична теорія 2-3 (хоча на практиці доводиться виходити далеко за їх межі). Виходячи з загально прийнятих визначень дипломатії, можна сказати, що за своєю суттю економічна дипломатія – це наука міжнародних економічних відносин і засіб здійснення зовнішньоекономічної політики держави, що представляє собою сукупність невійськових практичних заходів, прийомів і методів (з переважанням економічних над політичними), які застосовуються з урахуванням конкретних умов і характеру вирішуваних завдань. Ефективна економічна дипломатія не можлива без практичного освоєння теорії міжнародних економічних відносин.

Основним призначенням економічної дипломатії є формування сприятливих умов для доступу і просування вітчизняних товарів і послуг на зовнішні ринки, захист національних стратегічних і економічних інтересів держави за кордоном, а також сприяння засобами і методами цієї дипломатії соціально-економічному розвитку країни, підвищенню її конкурентоспроможності у світі, забезпечення її національної та економічної безпеки.

До основних завдань економічної дипломатії належить забезпечення керівництва держави вчасною достовірною інформацією щодо економічної ситуації за кордоном, зовнішньоекономічну політику іноземних держав, діяльність міжнародних організацій,а також створення сприятливих умов для успішної інтеграції власної країни в систему глобальної економіки. Досягнення

цих цілей забезпечується шляхом використання цілої низки методів та інструментів, включаючи переговори, угоди, неформальні домовленості, рекомендації, контакти з офіційними особами, діловими колами та представниками громадськості тощо. Важливо при цьому розуміти необхідність упорядкування та узгодження цілей та пріоритетів (цінностей) між урядом та підприємницьким середовищем країни (бізнесом), який є, у більшості випадків, головним бенефіціаром економічної дипломатії (рис. 4.2).

Рис. 4.2 – Ланцюжок цінностей комерційної дипломатії

Враховуючи це, до основних функцій сучасної економічної дипломатії можна віднести: – виконавчу – реалізація зовнішньої політики держави (в її економічній частині); – аналітичну – збір та аналіз інформації, яка стосується двох- та багатосторонніх зовнішньоекономічних відносин держави; – безпекову – здійсненя заходів, спрямованих на гарантування національної економічної безпеки; – медіаційну (посередницьку) – підготовка та проведення переговорів, які стосуються різних питань зовнішньоекономічної політики та відстоювання економічних інтересів держави, а також окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; – протекційну – просування національних економічних інтересів, в тому числі сприяння виходу вітчизняних виробників та інвесторів на закордонні ринки та у забезпеченні корисних умов участі національної економіки у світовому розподілі праці (світовій господарці); – інтервенційну – здійснення легального дипломатичного впливу на міжнародні організації, іноземні уряди, підприємницькі та суспільні структури з метою забезпечення національних економічних інтересів; – патерналістську – забезпечення державного сприяння участі вітчизняних виробників та інвесторів у міжнародній економіці; – іміджеву – здійсненя заходів, спрямованих на створення та підтримку позитивного іміджу держави у міжнародних економічних відносинах.

3 Сучасні різновиди економічної дипломатії

Економічна дипломатія може бути класифікована за різними ознаками. Найбільш поширеною є класифікація економічної дипломатії з точки зору її

галузевої відповідальності, тобто у відповідності до напрямків економічної діяльності, які вона обслуговує. Найбільше значення має історично та логічно найперший вид економічної дипломатії – торгівельна (комерційна) дипломатія. Власне торгівельні угоди стали першим чисто економічним об'єктом дипломатії (після таких військово-економічних об'єктів як угоди про данину, репарації та контрибуції), зростання значення яких поступово і призвело до появи окремого напрямку (виду) економічної дипломатії. Наступним чисто економічним видом дипломатії стала фінансова або інвестиційна дипломатія – об'єктом якої виступають зовнішні фінансові (боргові, інвестиційні, податкові) відносини. Інвестиційні відносини в сучасній економіці, для якій характерна лібералізація міжнародного руху капіталу, все більше починають відігравати самостійну роль. Втім, на попередніх етапах розвитку світового ринку (а для деяких країн – і в сучасних умовах) не меншу роль відігравали боргові відносини. Для країн-членів міжнародних регіональних об'єднань (зокрема, Європейського Союзу) досить важливими є проблеми спільного бюджету, а отже – і податкові відносини, які також стають об'єктом дипломатичних відносин. Крім цих двох основних видів економічної дипломатії, вирізняють й інші – в яких економічна складова відіграє вирішальну роль, при тому, що важливе місце відводиться також технологічним та гуманітарним елементам. Зокрема, це стосується енергетичної (нафтової) дипломатії, яка використовується для узгодження міжнародних проблем видобування, транспортування та використання енергетичних ресурсів. Тісно пов'язана з цією проблематикою екологічна дипломатія, яка займається питаннями захисту навколишнього середовища в міжнародному та планетарному масштабі, питаннями глобальної зміни клімату та мінімізації її негативних наслідків. Зміна клімату та стан навколишнього середовища безпосередньо впливає на врожайність сільськогосподарських культур, яка поряд з цілої низкою інших факторів, від яких залежить продовольча безпека країн є предметом уваги продовольчої дипломатії. В залежності від загострення та інтернаціоналізації інших проблем суспільно-економічного життя виникають й інші напрямки економічної дипломатії, які можуть перетворитися на її окремі види. Зокрема, деякі фахівці навіть у двосторонніх відносинах виокремлюють таки підвиди економічної дипломатії, як авіаційна, арктична, атомна (в тому числі гелієва), військова, гуманітарна, космічна, морська, продовольча, сільськогосподарська, торговельна або комерційна, транспортна, туристична, фінансова (у тому числі інвестиційна, кредитна, інвестиційно-кредитна, боргова), екологічна, енергетична (в тому числі нафтова, газова, нафтогазова, енергоресурсна). Кожен з галузевих видів економічної дипломатії в залежності від організаційної форми наповнення може розподілятися на політиконормотворчу роботу (опрацювання міжнародних та багатосторонніх правил регулювання світо господарських зв'язків), інформаційноаналітичне забезпечення (аналіз та прогнозування ситуації на іноземному та світовому ринку, виявлення переваг та втрат від участі у міжнародній економічній кооперації, міжнародних регіональних угрупуваннях або конкретних проектах), техніко-консультативна

підтримка (надання організаційно-технічного сприяння та допомоги у здійсненні зовнішньоекономічних операцій та проектів) та фінансово-кредитне супроводження (виконання конкретних операцій щодо укладання та реалізації міжнародних фінансових угод).

З точки зору інституціональної приналежності прийнято виокремлювати: офіційну дипломатію – тобто таку, яка здійснюється державними органами, в першу чергу, дипломатичним відомством держави. Хоча до цього ж різновиду можна віднести і відомчу дипломатію, яка здійснюється іншими державними установами (головним чином, міністерствами економіки, фінансів та центральним банком країни), що, однак, передбачає необхідність чіткої координації та узгодженості дій та цілей різних установ; корпоративну дипломатію, коли питання які належать до відповідальності економічної дипломатії вирішуються системно, організовано та довгостроково великим корпораціями (як правило, транснаціональними компаніями) самостійно або через відповідні ділові об'єднання (асоціації, союзи тощо). В тих випадках, коли йдеться про взаємодію між, з одного боку, корпораціями, а з іншого – непідприємницькими установами (міністерствами або міжнародними організаціями) деякі дослідники вживають термін «бізнес дипломатія»; міжрегіональну або парадипломатію – міжнародні (зовнішні, транснаціональні, транскордонні) зв'язки субнаціональних (нецентральних, регіональних, місцевих) органів влади, які здійснюються паралельно та на доповнення аналогічних дій центральної влади (офіційної дипломатії).

З боку держави найбільш активними акторами економічної дипломатії виступають спеціалізовані міністерства – міністерство закордонних справ та міністерство (зовнішньої) економіки, а також їв структурні підрозділи за кордоном – посольства та торгівельні представництва (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Актори економічної дипломатії

	Державні	**Недержавні**
Національні	Органи державної влади, політичні партії	Великі національні компанії, які здійснюють ЗЕД, ТНК з «національним забарвленням», неурядові організації, профспілки
Наднаціональні	Органи об'єднань та коаліцій держав, Регіональні економічні угрупування, міжнародні економічні організації	Неурядові організації, які здійснюють транскордонну діяльність

Організатором та координатором роботи в галузі економічної дипломатії логічно виступають зовнішньополітичні відомства окремих держав.

На практиці не існує поки що чітко усталеного порядку найменування агентів економічної дипломатії. У всіх випадках, коли суб'єктом виступає держава, а акторами загальнодержавні універсальні органи влади (Президент, Уряд – Міністерство закордонних справ, Парламент) можна говорити, що її агенти (безпосередньо діючи особи) є «економічними дипломатами», маючи на увазі, що інтереси держави в принципі охоплюють увесь спектр об'єктів

економічної дипломатії та широке коло її питань. Як правило, агенти, які представляють міністерство закордонних справ (офіційні або формальне визнані дипломати) більше уваги приділяють питанням макроекономічної дипломатії. Але це є лише загальним принципом, який на практиці часто порушується внаслідок не тільки суміщення функцій, але і внаслідок взаємозв'язку макро- та мікроекономічних видів діяльності. Значною мірою це обумовлено і загальним підходом до виконання службових обов'язків економічними дипломатами, прийнятими в різних країнах (табл. 4.2).

Таблиця 4.2 – Загальні підходи до виконання службових обов'язків економічними дипломататми

Тип економічного дипломату	Помічник бізнесменів	Держслужбовець	Універсал
Підхід	Комерційні питання розглядаються,головним чином, як проблеми бізнесу	Комерційні питання Розглядаються у якості складової частині міжнародних відносин	Комерційні питання сприймаються у широкому політич-но-дипломатичному контексті
Головне завдання	Увага на задоволенні бізнесмена	Увага на задоволенні Мінекономіки	Увага на задоволенні МЗС
Рейтинг країн	Ірландія Канада США Швеція Фінляндія Нова Зеландія Австрія Португалія Велика Британія Швейцарія Угорщина Японія Корея	Німеччина Польща Франція Китай Куба	Бразилія Сальвадор Венесуела

В той же час агенти міністерства економіки або інших спеціалізованих економічних установ здебільше зосереджуються на мікроекономічних проблемах та підтримці комерційної діяльності, тобто вирішенні зовнішньоекономічних проблем національних господарюючих суб'єктів, тому їх логічніше називати «комерційними дипломатами». В своїй діяльності вони більше спілкуються з комерційними партнерами (існуючими або потенційними) вітчизняних компаній. Хоча на практиці вони також можуть займатися макроекономічними проблемами – зокрема, узгодженням разом з економічними дипломатами міждержавних або міжнародних угод. Що стосується агентів, які представляють акторів, що представляють безпосередньо установи виробництва, фінансування та торгівлі («бізнес») у якості суб'єкта економічної дипломатії, то їх прийнято називати «корпоративними дипломатами».

Агентів громадянського суспільства можна вважати просто «неурядовими дипломатами», які, в залежності від приналежності відповідних акторів можуть розподілятися на національних та транснаціональних.

Значне розширення кола акторів та агентів економічної дипломатії дозволяє їй освоїти не тільки такі традиційні форми політичної дипломатії, як

регіональна, плюрілатеральна та багатостороння, але й активно використовувати можливості «мережевої дипломатії» (net-diplomacy, яку деколи називають також web-diplomacy або e-diplomacy), яка передбачає узгодження ідей та цілей різноманітних акторів міжнародних відносин з використанням електронних засобів комунікації, зокрема, інтернету та соціальних мереж. Як правило, її протиставляють традиційним «клубним» формам спілкування (табл. 4.3).

Таблиця 4.3 – Клубна та мережева форми дипломатії

	Кількість агентів	**Структура**	**Форма спілкування**	**Прозорість**	**Головні цілі**
Клубна дипломатія	обмежена	Ієрархічна	Головним чином письмова	Низька	Підписання угод
Мережева дипломатія	необмежена	Приятельська	Письмова та усна	Висока	Збільшення взаємних потоків інформації

Світовий порядок, таким чином, стає в меншому ступеню вибором між «усе» або «нічого», а в більшому – питанням міри розподілу виграшів, не стільки фіксованим результатом формальної угоди, скільки процесом. Внаслідок чого, економічна дипломатія перетворюється на специфічний напрямок економічних знань, своєрідний симбіоз економічної науки та політичної практики.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення міжнародної економічної політики.
2. Що розують під економічною дипломатією?
3. Охарактеризуйте особливості планування візиту.
4. Назвіть та охарактеризуйте акторів економічної дипломатії.
5. Які форми міжнародного бізнесуекономічної дипломатії є більш ефективними: клубна чи мережева? Чому?
6. Хто належить до корпоративних дипломатів?
7. Які функціональні обов’язки неурядових дипломатів?
8. Що означає «ідеальне співробітництво».
9. Чи впливає рівень розвитку країни на вибір форми організації бізнесу. Поясніть, як саме?
10. Проаналізуйте типи економічної дипломатії.

✍Практичні завдання

Завдання 1. Підготувати ессе на тему «Основні складові економічної безпеки України: актуальні пріоритетні напрями забезпечення національних економічних інтересів».

Завдання 2. Здійснити планування та підготовку до проведення офіційного візиту (ціль, тип візиту студенти обирають самостійно). Скласти довідковоінформаційні матеріали.

Виконане завдання має містити такі складові частини:

1) концепція візиту (мета, цілі, завдання, прогнозовані результати і наслідки); програма візиту, склад делегації;

2) перелік питань, в яких зацікавлена українська сторона, перелік питань, в яких зацікавлена іноземна сторона; перелік проблемних питань;

3) перелік двосторонніх договірних документів, підписання яких передбачається у ході візиту;

4) біографічні довідки осіб, з якими запланована зустріч (за потреби – політичних портрет);

5) ключові тези переговорів під час зустрічей у ході візиту (загальні питання для обговорення, постановчі питання, існуючі проблемні питання, питання або проблеми, які може підняти протилежна сторона).

Довідково-інформаційні матеріали. Виконане завдання має обов'язково містити такі складові частини:

1) довідка про соціально-економічний розвиток України за останні півроку;

2) довідка про двосторонні відносини;

3) довідка про стан двостороннього торговельно-економічного, міжгалузевого співробітництва, технічну допомогу, інвестиційну діяльність, договірно-правову базу;

4) перспективні напрями економічного співробітництва;

5) довідка про економічний стан партнера, внутрішньо- та зовнішньополітичну ситуацію держави-партнера.

Завдання виконується групою студентів (2 і більше осіб), які представлять обидві сторони офіційного візиту.

Тема 6
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета: надати характеристику сучаснм тенденціям світової економіки.

План

1. Загальні закономірності розвитку світової економіки.
2. Інтернаціоналізація як специфічна закономірність світового господарства.
3. Нерівномірність розвитку сучасного світового господарства.

Література:

1. Світова економіка: підручник / за ред. О. І. Шниркова, В. І. Мазуренка, О.І. Рогача. Київ, 2018. 616 с.

2. Gilpin R., Gilpin J. Global Political Economy: Understanding the International Economic Order, Princeton University Press, 2001. 440 p.

3. Shengelia T. World Economy and International Economic Relations. Publishing House “UNIVERSAL”, 2016, 340 p.
4. Gerber J. International Economics. Pearson, 2017. eBook
5. Carbaugh R. J. International Economics. Pasadena, CA, USA, 2018. eBook.

Основні терміни та поняття

Загальні закономірності розвитку світової економіки. Глобалізація. Інформатизація. Інтернаціоналізація. Регіональна інтеграція. Розподіл доходів. Нерівномірність розвитку. Транснаціоналізація. Причинно-наслідкова діаграма Ісікави. «Келих шампанського» Р. Вайда.

1 Загальні закономірності розвитку світової економіки

Основними закономірностями розвитку світової економіки є:

а) підвищення рівня усуспільнення виробництва в межах міжнародної економіки, що знаходить своє вираження у створенні великих господарських одиниць, наприклад, транснаціональних компаній;

б) залучення національних економік у світові господарські зв’язки, що передбачає насамперед розвиток господарських відносин між різними галузями виробництва країн світу;

в) зближення національних господарств, що передбачає адаптацію, переплетення їхніх економічних потенціалів;

г) гармонізація рівнів економічного розвитку національних господарств. Ця закономірність виявляється у процесі зближення кількісних показників, які характеризують економічний розвиток країн світу. Такими показниками, наприклад, є виробництво продукції на душу населення, обсяги експорту, імпорту тощо;

д) динамізм розвитку національних господарств виявляється у постійних темпах зростання суспільного виробництва протягом тривалих проміжків часу.

Перелічені закономірності є загальними для розвитку міжнародної економіки. Поряд з ними існують ті, що характеризують міжнародні економічні зв'язки між країнами світу.

Для світового господарства, як єдиної цілісної системи, властиві й свої специфічні закономірності. Насамперед – це тенденція до інтернаціоналізації господарського життя, яка протистоїть тенденції до національного відокремлення. З розвитком світового господарства перша тенденція бере верх над другою: неухильно зростає зовнішньоторговельний оборот усіх країн, збільшуються масштаби міжнародного руху капіталу, швидко зростають обсяги виробництва на закордонних філіях ТНК, все більше переплітається міжнародна діяльність великих банків і т. ін.

Важливою закономірністю сучасного світового господарства с нерівномірність розвитку його окремих частин і загострення суперництва між

ними на цій основі Так, сучасне світове господарство чітко поділяється на дві історичні спільноти: «високорозвинутий центр» і «периферія, що розвивається».

Найважливіші тенденції розвитку світового господарства. У кінці XX – на початку XXI ст. світ вступив у нову епоху глобальної соціальної трансформації, яка вимагає формування єдиних цілей для усіх країн у планетарному масштабі. На це, зокрема, орієнтує прийнята на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро програма дій «Порядок денний на XXI століття» (дата прийняття – 1992 р.).

У наш час все більшого значення набувають тенденції зближення національних економік, які полягають у інтернаціоналізації, інтеграції, інформатизації та глобалізації світу.

Рис. 6.1 – Сучасні тенденції розвитку світового господарства

Інтернаціоналізація виробництва та транснаціональні корпорації. На основі міжнародного поділу праці, виробничої та науково-технічної спеціалізації та кооперування відбувається проникнення виробництва з однієї країни на територію інших.

Інтернаціоналізація виробництва – розвиток економічних зв'язків між національними господарствами, коли економіка однієї країни стає частиною світового виробничого процесу.

Наслідком інтернаціоналізації стало створення транснаціональних корпорацій (ТНК), які володіють виробництвами у кількох країнах одночасно. Такі компанії переросли державні кордони й працюють на світовому ринку

через численні закордонні філії та дочірні підприємства, які створюються за рахунок експорту капіталу до інших країн. За контролем та капіталом – це національні компанії, але за сферою діяльності – міжнародні. Нині у світі діє понад 70 тис. ТНК, які виробляють понад 20 % світової продукції. Найвідоміші з них: «Дженерал Моторз», «Форд», «Хонда», «Тойота», BMW, «Аеробус», «Еппл», «Інтел», «Байєр», «Фольксваген», «Тесла», «Івеко», IBM, «Бош», «Монсанто», «Нестле», «Кока-Кола», «Данон», «Філіпс», «Самсунг», «Соні», «Тошіба»та інші.

Ознакою інтернаціоналізації виробництва також є створення спільних між державних підприємств, виробничо-фінансових об'єднань вільних економічних зон (ВЕЗ), до розвитку яких широко залучається іноземний капітал та встановлені пільгові умови для господарювання.

Регіональна економічна інтеграція. Наступним кроком до злиття економік став процес міжнародної економічної інтеграції як нова форма міжнародного географічного поділу праці.

Регіональна економічна інтеграція (від лат. integratio – об'єднання частин) – зближення та поглиблення взаємодії національних економік, розвиток глибоких та стійких взаємозв'язків між ними.

Інтеграція передбачає проведення злагодженої міждержавної економічної політики, наслідком якої є формування *міжнародних економічних угруповань* країн. Вони можуть бути *регіональними*, тобто такими, що сформувалися на основі спільного географічного положення країн, або ж *профільними*, що виникли на основі подібної господарської спеціалізації.

Інформатизація.Справжньою революцією у розширенні інтеграційних процесів стала інформатизація. Інформатизація – застосування електронних засобів у збереженні, передачі та обробці інформації.

Інформатизація нині стала визначальною сферою суспільного життя, оскільки вона дає змогу заощаджувати основні види ресурсів, забезпечувати ефективне управління, а також надійнішу обороноздатність країн.

Величезним проривом стало підключення комп'ютерів до глобальної мережі Інтернет, що забезпечило відкритий доступ до інформації. Інтернет дає змогу спілкуватися в реальному часі людям, що перебувають у найвіддаленіших куточках Землі. Це привело до значного взаємопроникнення культур, швидкого поширення наукових досягнень, створення нових можливостей для спільного розв'язування країнами нагальних глобальних проблем. Нині основним стратегічним ресурсом суспільства стало володіння інформацією в науці, технологіях, фінансах, суспільно-політичному житті.

Але це має й негативні наслідки. Глобальні засоби масової інформації за допомогою електронних масмедіа оперативно передають інформацію по всьому світу. Тому, наприклад, повідомлення про терористичний акт в Африці може спричинити зростання цін на нафту, від коливання яких залежать бюджетні надходження і рівень цін в інших країнах світу.

Прогнозують, що у середині XXI ст. в інформаційній сфері працюватиме кожний п'ятий з економічно активного населення планети.

Глобалізація. Внаслідок інтеграційних процесів та інформатизації життя у 90-х рр. XX ст. почався й триває донині процес глобалізації, який перетворює світ на єдину систему.

Глобалізація – процес всесвітньої економічної, політичної, культурної та релігійної інтеграції та уніфікації.

Глобалізація полягає, з одного боку, у посиленні взаємозалежності країн світу, розширенні економічних, політичних, культурних зв'язків, інформаційному обміні між усіма країнами. Але, з іншого боку, глобалізація призводить до зростання впливу на весь світ окремих країн, нав'язування ними своїх систем цінностей, економічних та правових відносин. Нині глобалізація стала основним, визначальним явищем сучасності. У наш час життя більшості людей визначається процесами, що відбуваються поза межами країни їх проживання. Після розпаду СРСР у сучасному світі виник економічний та інформаційний простір, що існує за єдиними законами.

Глобальний ринок призвів до чіткої спеціалізації країн у масштабах всієї планети. Фактично виникла «світова фабрика», пов'язана товарними потоками та глобальними інформаційними системами. Керування нею взяли на себе високорозвинуті держави. Багато їх виробництв вивезено до країн, що розвиваються, де є природні та дешеві трудові ресурси. В результаті виявилось, що жодна національна економіка не може існувати ізольовано, оскільки при цьому переривається ланцюжок економічних зв'язків.

Водночас така глобальна система є дуже нестійкою. Будь-який збій може викликати глобальні потрясіння. Так, криза в одному регіоні здатна охопити весь світ. Це продемонструвала глобальна економічна криза 2008–2009 рр. Глобалізація також загрожує й жителям розвинутих країн. Оскільки корпорації переносять виробництво до країн з дешевою робочою силою, зростає безробіття.

Отже, глобалізація – процес неоднозначний. Він має як позитивні, так і негативні наслідки. Тому в світі розгортається потужний рух антиглобалістів.

2 Інтернаціоналізація як специфічна закономірність світового господарства

Інтернаціоналізація виробництва – це встановлення безпосередніх стійких виробничих зв'язків між підприємствами різних країн, внаслідок чого виробничий процес в окремій національній економіці стає складовою виробничого процесу у міжнародному (інтернаціональному) масштабі. Інтернаціоналізація виробництва передбачає поглиблення суспільного поділу праці, кооперування, комбінування і т.ін.

Інтернаціоналізація виробництва почалася наприкінці XVIII – початку XIX ст. Її матеріальною основою був технологічний спосіб виробництва, що базувався на машинній праці і супроводжувався її спеціалізацією. На перших етапах розвитку машинного виробництва динамічно розвивалась внутрішньогалузева предметна спеціалізація між підприємствами різних країн, що означає посилення часткового поділу праці між ними. Згодом міжнародний поділ праці в загальній і частковій формах доповнюється одиничною формою,

тобто подетальною та пооперaційною спеціалізацією між підприємствами промислово розвинутих і слаборозвинутих країн. Поряд з цим, одинична форма міжнародного поділу праці посилюється і між промислово розвинутими країнами. Ця тенденція стала панівною після Другої світової війни і посилилась у процесі розгортання НТР. В умовах НТР зростає роль інтернаціональних наукових досліджень, мають місце випереджуючі темпи зростання зовнішньої торгівлі у порівнянні з темпами збільшення обсягів виробництва та змінюються форми функціонування міжнародного капіталу. Йдеться про інтернаціоналізацію промислового, банківського, фінансового капіталу, поєднання державних форм капіталу кількох країн світу.

Інтернаціоналізація капіталу – процес взаємопереплетення та об'єднання різних форм національного та інтернаціонального капіталу.

Інтернаціоналізація капіталу проявляється у взаємопереплетенні і об'єднанні основних форм капіталу в різних варіантах: це може бути приватний капітал двох і більше країн; колективні форми капіталу кількох країн; колективні форми капіталу однієї країни з державним капіталом іншої; поєднання національного капіталу з державним та інші комбінації. Матеріальною основою процесу інтернаціоналізації капіталу виступає інтернаціоналізація виробництва, розвиток міжнародного поділу праці, інтернаціоналізація продуктивних сил.

Процес інтернаціоналізації господарського життя неоднозначно впливає на суспільне виробництво. З одного боку, він раціоналізує та оптимізує умови виробництва, дозволяє за рахунок спеціалізації та кооперації виробництва скоротити витрати на одиницю продукції, покращити задоволення потреб споживачів у різноманітних товарах і послугах, підвищити продуктивність праці та загальні обсяги виробництва. З іншого боку, посилюється залежність економіки окремої країни від світового господарства, оскільки умови збуту визначаються не лише внутрішніми умовами, але й станом попиту на товари та послуги в інших країнах, на інших ринках.

Інтернаціоналізація господарського життя як закономірність міжнародної економіки означає процес переростання суспільним виробництвом національних кордонів. Основною формою цієї закономірності є зовнішня торгівля конкретних країн світу. Характеризуючи процес інтернаціоналізації госпо-дарського життя, треба відзначити, що він охоплює всі сфери функціонування сучасної міжнародної економіки. У зв'язку з цим можна виділити такі напрями інтернаціоналізації господарського життя:

– інтернаціоналізація виробничих сил, що означає процес створення матеріальних елементів міжнародних господарських об'єктів у країнах світу;

– інтернаціоналізація виробничих процесів. Цей процес знаходить своє відображення в розвитку спільного підприємництва партнерів з різних країн світу;

– інтернаціоналізація виробництва, яка виявляється у процесі створення спільних підприємств;

– інтернаціоналізація обміну. Цей процес відображається в розвитку міжнародних торговельних відносин;

– інтернаціоналізація транспорту, що знаходить своє відображення у створенні міжнародних транспортних систем, наприклад трубопроводів;

– інтернаціоналізація паливно-енергетичних комплексів відбувається за рахунок інтенсифікації господарських зв'язків між спорідненими галузями економіки країн-партнерів;

– інтернаціоналізація розподілу знаходить своє відображення в розподілі капіталу, міграції робочої сили в межах міжнародної економіки;

– інтернаціоналізація споживання, яка передбачає об'єднання зусиль країн-партнерів у сфері раціонального споживання виробленої ними продукції в межах міжнародної економіки;

– інтернаціоналізація інформаційних систем передбачає об'єднання матеріальних і фінансових ресурсів з метою оптимального використання інформації в рамках міжнародної економіки (наприклад Інтернет);

– інтернаціоналізація управління. Вона передбачає об'єднання зусиль суб'єктів міжнародної економіки з метою широкого використання досвіду управління економічними процесами на національному та інтернаціональному рівнях, наприклад створення програм міжнародного менеджменту.

Отже, інтернаціоналізація господарського життя має широкі форми прояву і характеризує розвиток економічних зв'язків між країнами світу у різних сферах міжнародної економіки.

3 Нерівномірність розвитку сучасного світового господарства

Важливішою закономірністю сучасного світового господарства є нерівномірність розвитку його окремих частин і загострення суперництва між ними на цій основі. Так, сучасне світове господарство охоплює близько 200 країн, які чітко поділяються на дві історичні спільноти, – «високорозвинутий центр» і «периферія, що розвивається». До першої входить 20-25 країн, які займають провідні позиції в економіці світу, з розвинутими господарською й соціальними функціями держави. Ці країни відрізняються високим рівнем продуктивних сил, інтенсивним типом розвитку економіки, єдиним відтворювальним процесом у рамках національних господарств. Тут зосереджена переважна частина економічного й науково-технічного потенціалу світу – 3/4 сукупного ВВП і більше 9/10 усіх наукових видатків. У цих же країнах розташовані головні фінансові центри, основні вузли комунікацій.

Інша, значно більша соціальна спільність, охоплює більш як 170 країн, що розвиваються, в яких проживає 4/5 населення планети, її головна особливість – різноманітність соціальних укладів, а також перехідних форм суспільних відносин. У багатьох країнах цієї спільноти процес формування національних господарств ще не завершений, в них переважає екстенсивний, а в деяких і детенсивний тип господарювання. Країни цієї групи значно відстають за рівнем економічного розвитку від країн першої групи. Так, у 1985 р. ВВП на душу населення в «розвинутому центрі» складав 10580 дол., а в країнах «периферії» –

лише 970 дол. Розрив цей продовжує зростати, що особливо проявляється в споживанні ресурсів планети. Близько 85% усіх сировинних і енергетичних ресурсів споживають країни, в яких проживає «золотий мільярд» населення, і лише 15% споживає все інше населення планети, яке проживає в країнах з малорозвинутою економікою. Зрозуміло, що така ситуація є реальною базою для визрівання й загострення глобальних соціальних конфліктів.

Закономірністю світового господарства є також безперервна конкурентна боротьба за ринки збуту, сфери прикладання капіталу, джерела сировини й дешевої робочої сили. Ця боротьба в сучасних умовах ведеться не стільки між окремими державами, скільки між великими фінансово-промисловими угрупуваннями й особливо між гігантськими ТНК, які реально на сьогоднішній день поділяють між собою світ на сфери впливу.

Нерівномірність розвитку можна представити графічно (рис. 6.2-6.3)

Рис. 6.2 – Причинно-наслідкова діаграма Ісікави щодо проблеми нерівномірності економічного розвитку

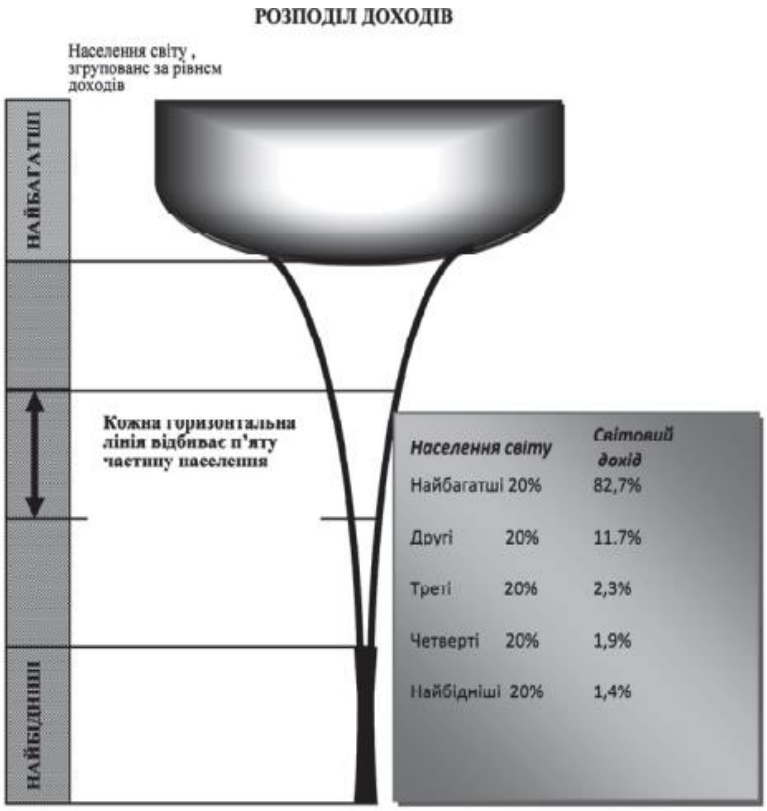

Рис. 6.33 – «Келих шампанського» Р. Вайда, що відображає нерівність між багатими та бідними світу

Таблиця 6.1 – Альтернативні кластери країн

Назв об'єднань/склад країн		
Next-11	MINT	MIST
Бангладеш, Єгипет, Індонезія, Іран, Мексика, Нігерія, Пакистан, Філіппіни, Ткреччина, Південна Корея, В'єтнам	Мексика, Індонезія, Нігерія, Туреччина	Мексика, Індонезія, Південна Корея, Туреччина

Згідно оцінок «Трендів Роланда Бергера 2030», спостерігатимуться наступні тенденції:

а) до 2030 року кластери MINT та MIST, як очікується, перевершать групу Next-11 за показником експорту. Країни MINT продемонструють значні показники річних темпів зростання потоків ПІІ; у 2030 році Next-11, найбільший кластер країн, забезпечуватиме частку в 10,5% від світового експорту в порівнянні з 8,7% за даними 2013 року; глобальна частка ПІІ збільшиться з 2,3% до 3,0% відпоідно;

б) Південна Корея, Мексика та Індонезія будуть збільшувати свої абсолютні значення експорту та стануть важливою частиною глобальної торговельної мережі. У 2030 році найбільш важливими напрямками експорту Індонезії виступатимуть Китай, Індія та Японія. Мексика інтенсифікує свої торговельні відносини особливо з США, Китаєм та Канадою;

в) Південна Корея, Мексика та Індонезія також стануть більш важливими в ролі глобальних інвесторів. Між 2013 і 2030 роками потоки ПІІ в

Південну Корею, а також в Мексику зростуть більш ніж на 27 млрд дол США, тоді як Індонезія матиме збільшення на 12 млрд дол. США; найбільше зростання прошарку середнього класу відбудеться саме в азійській частині кластеру Next 11. У таких країнах, як Пакистан, В'єтнам та Індонезія в 2030 році принаймні 30% домогосподарств матимуть річний дохід в понад 25 тис дол США; у таких країнах, як Мексика, Туреччина, Іран або Філіппіни більше 60% домогосподарств в 2030 році будуть заробляти понад 25 тис дол США на рік. Одночасно з доходами зростатимуть і витрати на споживання.

Питання для самоконтролю

1. Що таке розподіл доходів?
2. Дайте визначення інтергнаціоналізації.
3. Як прийнято класифікувати країни за рівнем доходів.
4. Охарактеризуйте основні закономірності розвитку світової економіки.
5. Визначте особливості глобалізації світової економіки та її прояви.
6. Які альтернативні кластери країн прийнято виділяти згідно оцінок «Трендів Роланда Бергера 2030»?
7. Що являє собою причинно-наслідкова діаграма Ісікави щодо проблеми нерівномірності економічного розвитку?
8. Охарактеризуйте особливості регіональної економічної інтеграції.
9. Які країни належать до Next-11? Чи погоджуєтеся Ви з такою класифікацією? Чому?
10. Що таке транснаціоналізація?

Тести

1. В умовах глобалізації світової економіки виникає

а) глобальна конкуренція;
б) міжнародна конкуренція;
в) міжгалузева конкуренція;
г) міжнаціональна конкуренція.

2. Одним з найважливіших чинників економічного зростання держав в умовах глобалізації є:

а) інтернаціоналізація досягнень НТП;
б) розвиток монополій;
в) розвиток монетарної системи;
г) розвиток фіскальної системи.

3. Позитивні наслідки глобалізації:

а) втрата національної автентичності, поширення єдиних стандартів на національні культури;
б) прискорення процесу поширення передових технологій;
в) посилення міжнародної координації;
г) удосконалення механізму розподілу ресурсів.

4. Якщо в деякій країні розподіл доходів повністю рівномірний, то коефіцієнт Джині становить:

а) 0;

б) 50;

в) 1;

г) 100.

5. Нерівномірність у розподілі доходів може подолати

а) ринковий механізм попиту й пропозиції;

б) боротьба профспілок за права робітників;

в) науково-технічний прогрес;

г) держава через податки та трансферти.

6. Диференціація доходів являє собою:

а) різницю в рівнях доходів, одержаних різними особами за певний період;

б) різницю між максимальним і мінімальним рівнем доходів, яка склалася у суспільстві;

в) коригування доходів через державну податкову систему;

г) співвідношення мінімальної пенсії та мінімальної заробітної плати.

7. Крива Лоренца показує:

а) структуру сімейних доходів;

б) ступінь розриву між фактичним розподілом доходів і станом абсолютної рівності;

в) причини нерівномірності розподілу доходів населення;

г) джерела формування сімейних доходів.

8. Глобалізація – це:

а) багаторівневий, багатовимірний, складний та суперечливий процес, який відіграє системоутворюючу роль у формуванні загальнопланетарної системи;

б) процес діалектичної взаємодії національних та глобальних економічних відносин, за якої відбувається поступове обмеження наднаціональних рис людини економічної і відповідних економічних відносин та їх поступове підкорення системі глобальних економічних відносин;

в) категорія, яка відображає об’єктивний, закономірний процес розвитку країн світу у вирішенні спільними зусиллями нагальних проблем майже в усіх галузях суспільного життя;

г) взаємозалежність національних економік та їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами.

9. До переваг глобалізації не відноситься:

а) зростання продуктивності праці в результаті поглиблення спеціалізації у світовому масштабі;

б) нівелювання рівнів розвитку різних регіонів;

в) поглиблення нерівномірності економічного розвитку між країнами;

г) об’єднання зусиль людства у вирішенні глобальних проблем.

10. Глобальні проблеми характеризуються:

а) спільністю і взаємозалежністю політичних, соціальних, економічних, науково-технічних та інших аспектів розвитку окремих країн;

б) інтернаціоналізацією виробничих процесів, які вимагають значних фінансових і матеріальних ресурсів;

в) зв'язками та відносинами між державами і соціальними системами, суспільством у загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів усіх країн і можуть бути розв'язані шляхом їх взаємодії;

г) все перераховане.

✍Практичні завдання

Завдання 1. Сучасні дослідники визначають процес глобалізації як об'єктивний. З іншого боку, часто доводиться чути, що глобалізація – це політика розвинених держав світу, тобто свідомий керований процес. Висловіть свою думку з цього приводу. Наведіть приклади на підтримку Вашої позиції.

Завдання 2. Проаналізуйте взаємозв'язок, взаємозалежність та супідрядність понять «глобалізація», «інтеграція», «регіоналізація». Наведіть приклади існуючих точок зору на їх взаємозв'язок в сучасній економічній науці.

Завдання 3. Проведіть порівняльну характеристику неоліберальної та синергетичної моделі глобалізації. Якій з них Ви віддаєте перевагу на сучасному етапі розвитку?

Завдання 4. Розкрийте сутність екологічної (демографічної, продовольчої, енергетичної, військової та ін.) проблеми та висловіть свою думку з приводу можливих шляхів її вирішення.

Тема 7
УКРАЇНА В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мета: надати характеристику ролі України в світовій економіці.

План

1. Місце та перспективи України у світовій економіці.
2. Глобальні безпекові, політичні, економічні тенденції у світі та їх вплив на Україну.

Література:

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
4. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 464 с.

5. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 268 с.

Основні терміни і поняття

Проблеми та перспективи України у світовій економіці. Глобальні безпекові, політичні, економічні тенденції у світі та їх вплив на Україну. Конкурентоспроможність. Міжнародний ринок праці. Співробітництво з міжнародними інституціями. Міжнародна торговельна система. Відкритість економіки. Тренди розвитку. Економічний прогноз. Регіональні тенденції.

1 Місце та перспективи України у світовій економіці

Сучасний етап розвитку економіки України в системі світогосподарських зв'язків відбувається за надзвичайно складних умов як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Незважаючи на появу ознак економічної стабілізації у світі, зокрема послаблення ризиків різкого зниження світового ВВП, припинення падіння міжнародної торгівлі, зовнішній попит з боку країн - торговельних партнерів України залишається досить низьким. Одним з головних завдань зовнішньоекономічної політики України за цих умов є розробка алгоритму ефективної взаємодії національної економіки зі світовим господарством у контексті формування відкритої економіки, структурно орієнтованої, наближеної до імпортозаміщувального типу з переважною спрямованістю на розвиток місткого внутрішнього ринку.

Розвиток економіки України як складової світової економіки передбачає насамперед участь у міжнародних економічних відносинах на світовому ринку товарів і послуг, у міжнародній міграції капіталу, технологій та інновацій, робочої сили, а також співпрацю з міждержавними регіональними економічними об'єднаннями та міжнародними економічними організаціями з конкретних питань функціонування світового господарства (СОТ, МВФ, Світовим банком, ЄБРР тощо).

Одне з ключових завдань цивілізаційної перспективи України полягає в обґрунтованій та послідовній орієнтації країни на залучення до процесів техноглобалізму – світового тренду інтернаціоналізації створення, освоєння, використання (як виробничого, так і комерційного), передачі й розповсюдження інновацій та технологій. Основне місце в комерційному трансфері (передачі) технологій належить опосередкованій торговельними угодами й контрактами купівлі-продажу уречевлених технологій (засобів виробництва і предметів споживання), які є об'єктами світового ринку товарів і послуг.

Одним із важливих елементів глобалізованого світового простору є міжнародний ринок праці, який з його уніфікованою шкалою критеріїв щодо якості трудових ресурсів, розвитком нових форм зайнятості, гнучкістю і надзвичайною мобільністю робочої сили об'єднує понад 1,3 млрд працездатного населення світу. Україна не залишається осторонь міграційних

процесів, які характеризуються як диверсифікованістю, так і зміною інтенсивності міграційних потоків. За даними засобів масової інформації та оцінками експертів, за кордоном сьогодні працює від 5 до 7 млн українських громадян. Сучасна еміграція з України – це п'ята у вітчизняній історії хвиля масового виїзду різних категорій населення у пошуках засобів для існування за кордон на постійне чи тимчасове проживання.

Успішна реалізація регіональної інтеграційної стратегії можлива лише за дотримання двох обов'язкових умов: 1) близькості рівнів розвитку та інтернаціоналізації економіки країн-партнерів; 2) наявності високорозвинутих економічних зв'язків між суб'єктами економічної діяльності країн, що інтегруються, інтенсивність яких всередині регіонального інтеграційного угруповання ще до початку інтеграційного процесу вища, аніж зв'язки з іншими країнами чи групами країн.

Стратегічним напрямом міжнародної економічної інтеграції України є наближення і поступовий вступ до Європейського Союзу.

Україна бере активну участь у діяльності економічних організацій системи ООН: Організації ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Європейської економічної комісії ООН, у Програмі розвитку ООН (ПРООН).

Україна є органічною складовою сучасного світового господарства, системи міжнародного поділу праці, що дає їй змогу використовувати додаткові можливості і ресурси для поглиблення системних ринкових реформ, надання їм цілісного, збалансованого та завершеного характеру. Водночас це сприятиме забезпеченню необхідних темпів економічного зростання, здійсненню структурних зрушень в економіці, створенню сучасної ринкової інфраструктури, підвищенню ефективності експортно-імпортних операцій, а також збільшенню внеску зовнішньоекономічного комплексу у приріст валового національного продукту України.

Перспектива формування в Україні відкритої економіки, під якою слід розуміти не лише розвиток зовнішньої торгівлі, а й поступове налагодження ще двох важливих каналів взаємозв'язку зі світовим господарством (через рух капіталів і взаємний обмін національними валютами) є об'єктивно зумовленою і практично безальтернативною. Пріоритетними принципами формування відкритої економіки в Україні повинні стати:

– розвиток власних галузей, які мають порівняльні та конкурентні переваги у світовій економіці як регіонального, так і глобального масштабу, зокрема такі, як ракето-, судно-, літакобудування, порошкова металургія, виробництво надтвердих матеріалів, електрозварювальна галузь, хімічна промисловість, галузі, пов'язані з транзитом через територію України вантажів, газу, нафти, електроенергії та інших товарів і послуг;

– створення потужного інтегрованого національного ринку як фундаментальної економічної основи для завоювання відповідних ніш на висококонкурентних світових ринках товарів і послуг;

– введення твердої конвертованої національної валюти;

– врахування відмінностей у фактороінтенсивності національних галузей і виробництв, відповідних внутрішніх витратах, цінах та їх світових аналогах з метою уникнення несприятливої для України асиметрії в цінах, що призводить до погіршення умов торгівлі та породжує суттєві збитки.

Економіка України значно більшою мірою, ніж це стосується усталених ринкових економік, відчуває потребу у зовнішніх ресурсах розвитку. При гострій нестачі внутрішніх капіталів, технологій, підприємництва їх поповнення можливо і доцільно забезпечити за рахунок світових ринків. Саме це й визначає необхідність і важливість «відкриття» української економіки. Варто зазначити, що успішна організація зовнішньоекономічної діяльності залежить від активної участі держави, відпрацювання та послідовної реалізації стратегії і тактики інтеграції країни у світогосподарський простір. Остання повинна включати поступовість «відкриття» економіки, забезпечення високої конкурентоспроможності національної економіки, створення потужного та раціонального за структурою експортного потенціалу, участь країни у світових господарських організаціях та союзах.

За 27 років незалежності в українців не сформувалося бачення, що являє собою Україна на міжнародному ринку поділу праці, спеціалізації. Яким є основний продукт і бренд під назвою «Україна»? Які наші спільні цілі?

Україна слабка економічно і багата на природні ресурси, тому у світі її розглядають переважно як сировинний придаток, технологічно відсталу країну, що перебуває на периферії економічного розвитку. Що цікаво, Україна не намагається змінити позиціонування, і це підтверджує статистика. 70% українського експорту – сировинні активи.

Мета, яка має стояти перед Україною до 2030Е, – стати впливовим регіональним суб'єктом, самостійним, незалежним в ухваленні економічних і геополітичних рішень, наскільки це дозволятиме глобальна ситуація, з високою якістю життя громадян.

Регіональний суб'єкт – це країна, авторитетна державна інституція, яка може впливати на зміну балансу сил у регіоні, до думки якої дослухаються інші країни.

Більш довгострокова мета України – стати глобальним суб'єктом, центром переплетення економічних інтересів світових країн – глобальних лідерів. Для цього в Україні мають бути зосереджені економічні інтереси ключових глобальних гравців: США, Німеччини, Франції, Китаю, Японії, Росії, Індії, Ірану, ПАР, Бразилії.

Коли ці країни будуть присутні в українській економіці, то кожна з них буде меншою мірою зацікавлена в дестабілізації ситуації в Україні, у тому, щоб на її території відбувалися військові конфлікти. Будуть важливими економічне зростання України і добробут її громадян (споживачів). Цього можна досягти, зокрема, шляхом входження України в економічні об'єднання, що існують, і створенням нових спілок.

2 Глобальні безпекові, політичні, економічні тенденції у світі та їх вплив на Україну

У 2020 році триватиме тенденція наростання глобальної нестабільності у світі, ослаблення позицій США як світового арбітра, наростання кризи колективних міжнародних безпекових інститутів, поглиблення суперечностей усередині ЄС. Росія вступить у фазу транзиту влади (у 2024 році спливає термін перебування Путіна при владі).

Магістральною тенденцією продовжує бути поступовий розпад світової безпекової системи, що проявляється насамперед у виході держав з угод про обмеження озброєнь. Передбачаємо розширення списку країн, що претендують на ядерну зброю.

Економічні перспективи є загалом негативно-змішаними. З одного боку, над світом нависає очікування нової глобальної кризи, на що вказує сповільнення зростання світового ВВП. З іншого, з'являється визначеність стосовно найважливіших чинників впливу на глобальну економіку: США і Китай наприкінці 2019 підписали першу фазу торговельної угоди, а парламент Великої Британії ухвалив закон про Brexit.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає головна задача України в процесі адоптації її господарства до світової економіки?
2. Охарактеризуйте труднощі, які спіткають Україну в процесі соціально-економічномічної ринкової трансформації.
3. Назвіть чотири види основних конкурентних переваг, які можуть забезпечити високу конкурентоспроможність країни.
4. Перелічіть позиції, за якими Україна має переваги в рейтингу конкурентоспроможності над іншими країнами.
5. Назвіть позиції, за якими Україна суттєво поступається у рейтингу конкурентоспроможності іншим країнам.
6. Охарактеризуйте особливості структури природно-ресусного потенціалу України. За якими його складовими компонентами Україна має конкурентні переваги?
7. Які негативні риси сучасної національної економики України заважають її соціально-економічному розвитку та інтеграції до світового господарства?
8. Назвіть основні цілі та завдання євроінтеграційного спрямування України.
9. Перелічіть основні чинники, що заважають інтеграції України до ЄС.
10. Охарактеризуйте структуру національної економіки України за зайнятістю населення у сферах її діяльності. Порівняйте з іншими країнами.

Тести

1. Душовий ВВП України:

а) дорівнює середньому світовому значенню;

б) вище середнього світового значення;

в) нижче середнього світового значення;

г) щорічно коливається в більший або в менший бік від середнього світового значення.

2. У галузевій структурі господарства України, виходячи з зайнятості населення, переважає:

а) сільське господарство;

б) промисловість;

в) транспорт;

г) послуги.

3. Питома вага промисловості у галузевій структурі України за зайнятістю в ній населення становить:

а) 25,5%;

б) 43%;

в) 34,1%;

г) 18,5%.

4. Зовнішньо-торговельне сальдо України:

а) від'ємне;

б) нейтральне;

в) позитивне;

г) змінюється щорічно.

5. Україна має наступний статус членства в ООН:

а) асоційований член;

б) повноправний член, країна-засновник;

в) повноправний член;

г) країна-наглядач.

6. Найбільший обсяг імпорту товарів в Україну серед країн Європи надходить з:

а) Німеччини;

б) Польщі;

в) Кіпру;

г) Італії.

7. Яке місце в Глобальному рейтингу конкурентоспроможності посідає Україна?

а) 56;

б) 89;

в) 101;

г) 46.

8. Найбільша питома вага імпорту послуг до України припадає на:

а) країни Азії;

б) країни СНД;

в) країни Африки;
г) країни ЄС.

9. Найбільший обсяг іноземних інвестицій Україною залучено з:
а) Росії;
б) Кіпру;
в) США;
г) Німеччини.

10. Найбільшим торговельним партнером України є:
а) РФ;
б) країни ЄС;
в) США;
г) Китай.

РОЗДІЛ 2 МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Тема 8
ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: ЕТАПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Мета: надати характеристику етапів та особливостей міжнародних економічних відносин.

План

1. Підходи до періодизації розвитку міжнародної економіки:
2. Основні етапи та особливості формування міжнародних економічних відносин.

Література:

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
4. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А.П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 464 с.
5. Четверта промислова революція: зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків: моногр. / А.І. Крисоватого, О.М. Сохацької. Тернопіль : 2018. 478 с.

Основні терміни і поняття

Міжнародна економіка. Меркантилізм. Матеріальне виробництвою Праця. Продуктивні сили. Виробничі відносини. Організаційно-економічні та соціально-економічні відносини. Прибуток. Ринкова інфраструктура.

1 Підходи до періодизації розвитку міжнародної економіки

На основі сучасних досягнень можна виділити декілька підходів до періодизації розвитку міжнародної економіки.

– за етапами розвитку науково-технічного прогресу (за змінами у виробничих силах);

– за етапами вдосконалення транспортної системи (як транспортних засобів, так і доріг);

– за пріоритетними напрямами у зовнішньоторговельних політиках країн (лібералізація / протекціонізм);

– за основними ключовими історичними подіями у світі.

2 Основні етапи та особливості формування міжнародних економічних відносин

Аналізуючи формування та розвиток міжнародних економічних відносин можемо виділити шість етапів:

1. Міжнародні торговельні зв'язки держав стародавнього світу.
2. Економічних відносин епохи середньовіччя.
3. Епоха Великих географічних відкриттів та їх вплив на розвиток міжнародних економічних відносин.
4. Особливості нового періоду розвитку економічних зв'язків.
5. Постколоніальний період та його вплив на міжнародні економічні відносини.
6. Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі.

Коріння сучасних міжнародних економічних відносин сягають у глибоку давнину. Вони почалися з елементарних форм «міжнародної» торгівлі на базі натурального обміну між окремими особами, сім'ями і племенами. Об'єктами обміну були, як правило, надлишки окремих товарів та знаряддя виробництв.

За стародавніх часів почали складатися і набули розвитку численні технічні елементи та організаційні форми міжнародних економічних відносин. Проте це ніякою мірою не дає підстав ототожнювати стародавні та сучасні міжнародні економічні відносини. Сутність та зміст конкретних економічних відносин різних епох товарного виробництва визначаються всією системою виробничих відносин, на яких ґрунтуються суспільства, а тому є глибоко відмінними.

Товарне виробництво не стало загальною формою економічного руху стародавніх суспільств та й не могло ним стати внаслідок низького рівня розвитку продуктивних сил і переважання самодостатнього натурального господарства, особистої залежності безпосередніх виробників, великої значущості стосунків влади та примушення в організації економічних процесів.

Натуральне господарство породжувало товарну економіку як свій придаток і робило її явищем якщо не випадковим, то підпорядкованим виробництву додаткового продукту у надрах натурального господарства. В силу цього міжнародні економічні відносини були досить стабільні.

Розвиток товарно-грошових відносин у Європі в XI – XV ст. призвів:

– до виникнення банків та поширення кредитних операцій,

– до зростання внутрішньої та зовнішньої торгівлі привело

– до розвитку грошового обігу, вдосконалення справи карбування монет.

Особливістю середньовіччя було:

– по-перше, обмеженість торгівлі (поганий стан доріг, натуральне господарство, феодальної роздробленості)

– по-друге, велика кількість торгівельних мит та бар'єрів

– по-третє, торгівля була вельми небезпечною справою.

З XIII-XIV ст. у найбільш розвинених регіонах починається становлення ринкових відносин, що також різко збільшує значення міжнародних економічних відносин.

Основні соціально-економічні наслідки Великих географічних відкриттів.

1. Почала складатися колоніальна система, яка прискорила виникнення в Західній Європі капіталістичного виробництва і сприяла нагромадженню в буржуазії значних грошових сум, необхідних для організації великих капіталістичних підприємств.

2. Завдяки сміливим відкриттям багатьох країн світу, Європу, Африку, Америку й Австралію пов'язали між собою торгові шляхи, почав складатися світовий ринок.

3. Відбулася так звана «революція цін», зумовлена ввезенням із Америки до Європи великої кількості золота й срібла.

4. Революція цін сприяла зміцненню позицій міської і сільської буржуазії, що зароджувалася, сприяла підвищенню її доходів і збільшенню чисельності мануфактурних робітників. Розорялися великі землевласники-феодали, потерпали від збитків найбідніші селяни та наймані робітники, збагачувалася буржуазія.

5. У результаті Великих географічних відкриттів услід за переміщенням головних торгових шляхів центр економічного життя перемістився із середземноморських країн у держави на берегах Атлантичного океану.

6. Наслідком Великих географічних відкриттів стало посилення нових тенденцій в економічній політиці європейського абсолютизму. Зародження меркантилізму.

У період від XVIII ст. до першої половини XX ст. відбувається становлення індустріальної цивілізації та закріплення зв'язків між національними економіками.

У цей же час в структурі світового ринку формується низка ринків, як складових частин, які не були притаманні попередній цивілізації. Зокрема, визначаються і утверджуються товарні ринки, формується і утверджується ринок позичкових капіталів, і в першу чергу кредитний ринок. Виникає валютний ринок. Завершується формування міжнародного ринку праці. Отже, світовий ринок поступово формується як певна міжнародна система, що має власну структуру.

Лише після завершення процесу формування світового господарства як сукупності національних економік, пов'язаних між собою системою мобільних

факторів виробництва, став можливий розгляд міжнародних економічних відносин як визначального елементу надзвичайно складної і динамічної системи.

Питання для самоконтролю

1. Висвітліть сутність міжнародних торговельних зв'язків держав стародавнього світу.
2. В чому особливість економічних відносин епохи феодалізму?
3. Охарактеризуйте сутність епохи Великих географічних відкриттів.
4. Який вони мали вплив на розвиток міжнародних економічних відносин?
5. Вкажіть, які переваги зовнішньої торгівлі періоду первісного нагромадження капіталу?
6. Вкажіть, які обмеження найбільш ефективні у період первісного нагромадження капіталу?
7. Охарактеризуйте основні ознаки епохи первісного нагромадження капіталу.
8. Які особливості характерні для нового періоду розвитку економічних зв'язків?
9. Поясніть як поглиблюється міжнародний поділ праці у постколоніальний період розвитку світу господарських зв'язків.
10. Який вплив мають науково-технічної революції на зміни у факторах виробництва?

Тести

1. Одним із видом міждержавної торгівлі за часів Стародавнього світу була:

а) міжнародна торгівля;
б) транзитна торгівля;
в) реекспортний тип;
г) торгівля відсутня.

2. Історично першою світовою валютною системою є:

а) Паризька;
б) Ямайська;
в) Бреттон-Вудська;
г) правильна відповідь відсутня.

3. Який вид торгівлі переважав в Стородавній Греції та Римі:

а) зовнішня;
б) внутрішня;
в) торгівля відсутня;
г) правильна відповідь відсутня.

4. Яка країна від середини XVII ст. до середини XX ст. була світовим лідером у виробництві залізничного устаткування, парових котлів, виробів хімічної промисловості:

а) Австро-Угорщина;

б) Великобританя;

в) Німеччина;

г) Росія.

5. Найбільшими експортерами позичкового капіталу у XIX-XX ст. були такі країни:

а) Росія, Японія, США, Австро-Угорщина;

б) Великобританя, Росія, Канада, Єгипет;

в)Великобританія, Франція, Німеччина, Бельгія, Швейцарія;

г) Іспанія, США, Австро-Угорщина;

6. Основними соціально-економічними наслідками Великих географічних відкриттів є:

а) зміцнення позицій міської і сільської буржуазії;

б) посилення нових тенденцій в економічній політиці європейського абсолютизму;

в) формування колоніальної системи;

г) всі відповіді вірні.

7. Який вид торгівлі переважав в Стородавній Греції та Римі:

а) зовнішня;

б) внутрішня;

в) торгівля відсутня;

г) транзитна.

8. Для виникнення й розвитку капіталістичного виробництва необхідні такі умови:

а) наявність багатьох бідних людей, юридично вільних, але позбавлених засобів виробництва та існування і змушених наймати на роботу до капіталіста;

б) нагромадження в руках невеликого числа людей значного грошового багатства, необхідного для створення та ведення капіталістичного підприємства;

в) наявність багатьох багатих людей, котрі мають у розпорядженні засоби виробництва та бажають їх перепродати;

г) відповідь а та б.

9. «Майстернею світу» від XVIII ст. до першої половини XX ст. вважалася:

а) Великобританія;

б) Австро-Угорщина;

в) Фінляндія;

г) Німеччина.

10. Головною відмінною ознакою епохи первісного нагромадження капіталу є:

а) паралельно з торговим капіталом у цей період розвивався позичковий, або банківський, капітал, який прийшов на зміну середньовічному лихварству;

б) розвиток торгівлі привів до змін у сфері виробництва;

в) розвиток товарно-грошових відносин, становлення ринкової економіки, яка наклала відбиток на всі сторони суспільного життя того часу;

г) всі відповіді вірні.

Тема 9
МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

Мета: надати характеристику міжнародної торгівлі в світовій економіці.

План

1. Зміст та класифікація форм міжнародної торгівлі.
2. Етапи та напрямки міжнародної торгівлі.
3. Фактори впливу на міжнародну торгівлю.

Література:

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
4. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 464 с.
5. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 268 с.

Основні терміни і поняття

Міжнародна торгівля, економічні інтереси, система економічних інтересів, зовнішня торгівля, конкурентоспроможність, Міжнародна торговельна система, міжнародна торгівля товарами, міжнародна торгівля послугами, відкритість економіки, світовій ринок праці, світовій ринок послуг, регіоналізм.

1 Зміст та класифікація форм міжнародної торгівлі

Міжнародна торгівля та її прояви займають важливе місце у світовій економіці і міжнародних економічних відносинах.

Міжнародна торгівля (МТ) – це сфера товарно-грошових відносин, що представляє собою сукупність зовнішньої торгівлі усіх країн світу.

Зовнішня торгівля – це обмін товарами і послугами між державно оформленими національними господарствами. Цей термін «зовнішня торгівля» застосується тільки до окремо узятої країни.

Суб'єкти міжнародної торгівлі:

а) країни світу;

б) ТНК;

в) регіональні інтеграційні угруповання.

Виділяють дві основні форми міжнародної торгівлі. А саме:

– **міжнародна торгівля товарами (МТТ*)*** – це форма зв'язку між товаровиробниками різних країн, що виникає на основі МПП і виражає їх взаємну економічну залежність. Міжнародна торгівля товарами – це перш за все, торгівля сировиною, паливом, продовольством, напівфабрикатами, готовими виробами (виробничого призначення, невиробничого призначення);

– **міжнародна торгівля послугами (МТП)** – це специфічна форма світогосподарських зв'язків з обміну послугами між продавцями і покупцями різних країн. Міжнародна торгівля може бути пов'язана між виробничими, транспортними, експедиторськими, консультаційними, консигнаційними, посередницькими, туристичними, маркетинговими, обліковими й іншими формами послуг.

Існують різноманітні форми торгівлі. Серед них хотілось би виділити **традиційну торгівлю** – це торгівля між суб'єктами за традиційними правилами, згідно з формулою гроші – товар. Є така форма, як **торгівля продукцією у рамках кооперації**, це спосіб реалізації продукції між суб'єктами міжнародної виробничої кооперації, яка здійснюється, як правило, за трансфертними цінами у пільговому режимі.

Зустрічна торгівля – це сукупність міжнародних торговельних угод, при укладанні яких закупівля продукції супроводжується зворотнім постачанням товарів, з метою досягнення балансу експортно-імпортних операцій.

Біржова торівля – це оптова торгівля масовими товарами, що мають стійкі та чіткі якісні параметри, при посередництві бірж. Кон'юнктура біржової торгівлі та ситуація на фондовій біржі є одним з найважливіших і достатньо достовірних показників динаміки світових товарних та валютних ринків.

Ще одна форма міжнародної торгівлі **– міжнародний аукціон**, а саме спосіб міжнардного продажу окремих партій товару або окремих предметів, що по черзі виставляються для огляду, і які переходять у власність покупця, що запропонував найвищу ціну.

Міжнародні торги – це змагальна форма закупівлі, при якій покупець оголошує конкурс для продавців з різних країн на товір чи послугу, які би відповідали певним техніко-економічним даним. Існують відкриті, закриті та одиничні тендери.

Міжнародний ярмарок – це великий, періодично діючий і відкритий ринок, що проводиться у визначеному місці і пору року(час), і в установлений термін. Метою ярмарку є: укладання угод, демонстрація зразків товарів, обмін науково-технічною інформацією, ділові переговори.

Міжнародна виставка – це демонстрація досягнень в області науки та техніки однієї або декількох країн на території іншої країни з метою зацікавити суб»єктів МЕВ для підписання протоколів про наміри торгувати, обміном науково-технічною інформацією, проведенням ділових зустрічей

Консигнаційна торгівля – продаж товарів за кордон, коли власник товару передає їх продавцю для продажу з його складу.

1. Етапи та напрямки міжнародної торгівлі.

Міжнародна торгівля товарами є першою і найбільш розвинутою формою міжнародних економічних відносин. Розвиток міжнародної торгівлі у світовому маштабі можна розділити умовно на пять етапів:

- початковий (з XVIII ст. до першої половини XIX ст.)
- друга половина XIX ст. – початок Першої світової війни (1914 р.)
- період між двома світовими війнами (1914 – 1939 рр.)
- повоєнний (50 – 60-ті роки)
- сучасний (з початку 70-х рр.).

Світова торгівля зростає дуже швидко, експортні долі країн в об'ємі ВВП збільшуються. Якщо, у 1950 р. світовий експорт товарів і послуг складав 13% світового ВВП, в 2000 р. – 17,1%, в 2015р, вже – 18,7%.

У сучасному світі зростає доля готової продукції, особливо високотехнологічної, наукоємкої. Швидко зростають ціни машин і устаткування, що випускаються провідними країнами світу.

Відбувається зниження попиту розвинених країн на сировину і продовольство, які виробляються країнами, що розвиваються. Їх положення в світовій торгівлі погіршується. Вигідність зовнішньої торгівлі для розвинених країн зростає. Збільшення світового ринку послуг, особливо туристичних, транспортних, фінансових, у сфері передачі технології.

2 Фактори впливу на міжнародну торгівлю

На її стабільне і стійке зростання вплинули наступні фактори:

- розвиток МПП і інтернаціоналізація виробництва;
- НТР, яка сприяє відновленню основного капіталу, створенню нових галузей економіки, що прискорює реконструкцію старих;
- активна діяльність ТНК на світовому ринку;
- лібералізація МТ за допомогою заходів, проведених ГАТТ/СОТ;
- розвиток процесів торгово-економічної інтеграції: усунення регіональних бар'єрів, формування загальних ринків, зон вільної торгівлі.

Основними тенденціями і факторами впливу на сучасному етапі з одного боку є явне посилення міжнародної інтеграції, поступове стирання границь і створення різних міждержавних торговельних блоків. З іншого боку – поглиблення міжнародного поділу праці, градація країн на промислово розвинуті і відсталі та інші фактори.

Характерними особливостями розвитку міжнародних відносин на сучасному етапі є:

- підвищені темпи зростання міжнародної торгівлі порівняно з темпами росту виробництва;

– зміни в товарній структурі міжнародної торгівлі на користь готової продукції (особливо наукоємної) та послуг;
– зростання в міжнародній торгівлі ролі країн, що розвиваються;
– посилення ролі зовнішньоекономічної політики країн;
– транснаціоналізація міжнародної торгівлі.

Важливим у міжнародній торгівлі є дотримання основних принципів. А саме, торгівля повинна відбуватись без дискримінації, необхідно турбуватись про лібералізацію міжнародної торгівлі. Вагомим є застосування заходів, які обмежують імпорт, сприяння конкуренції та відмова країн від використання протекціонізму як засобу торговельної політики. Значення міжнародної торгівлі в системі міжнародної економіки зумовлено тим, що її підґрунтям є важливі чинники та доцільність міжнародного обміну товарами та послугами.

Питання для самоконтролю

1. Що таке зовнішня та міжнародна торгівля? Яка різниця між ними?
2. Охарактеризуйте структуру світового товарообігу.
3. Приведіть систему показників розвитку міжнародної торгівлі.
4. Розкрийте сутність політики вільної торгівлі та протекціоністської торгівельної політики.
5. Охарактеризуйте сутність та особливості тарифних методів державного регулювання зовнішньоторговельних відносин.
6. Що являє собою єдиний митний тариф України?
7. Яку роль відіграє мито у міжнародній торгівлі?
8. Охарактеризуйте фінансові методи регулювання торгівлі.
9. Наведіть різні класифікаційні ознаки поділу мита.
10. В чому полягають приховані методи регулювання торгівлі?

Тести

1. Міжнародна торгівля - це:

а) форма господарювання, при якій всі вироблені товари виробляються, збуваються і споживаються всередині країни;

б) внутрішній ринок, частина котрого орієнтується на іноземних покупців;

в) суспільно-територіальний поділ праці між країнами зі сталою концентрацією виробництва певної продукції;

г) сфера міжнародних товарно-грошових відносин, що представляє собою сукупність зовнішньої торгівлі усіх країн світу.

2. Вільна торгівля – це:

а) регулювання зовнішньоекономічної діяльності через дозволи, видані державними органами на експорт чи імпорт товару у встановлених обсягах на визначений проміжок часу;

б) державні заходи впливу на міжнародну торгівлю з метою регулювання структури та напряму міжнаціональних потоків товарів і послуг та контролю за світовим рухом факторів виробництва;

в) суспільно-територіальний поділ праці між країнами зі сталою концентрацією виробництва певної продукції;

г) політика мінімального державного втручання у зовнішню торгівлю, яка розвивається на основі вільних ринкових сил попиту та пропозиції.

3. Протекцонізм – це:

а) форма господарювання, при якій всі вироблені товари виробляються, збуваються і споживаються всередині країни;

б) державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом використання тарифних і нетарифних інструментів торгової політики; в) кількісне обмеження на обсяг товару, що може бути імпортованим/експортованим за визначений проміжок часу;

г) політика мінімального державного втручання у зовнішню торгівлю, яка розвивається на основі вільних ринкових сил попиту та пропозиції.

4. Квотування – це:

а) кількісне обмеження на обсяг товару, що може бути імпортованим/експортованим за визначений проміжок часу;

б) дозвіл на введення або виведення того чи іншого товару протягом року без обмежень кількості угод;

в) грошові виплати спрямовані на підтримку національних виробників та опосередковану дискримінацію імпорту;

г) метод нетарифної торгової політики продажу товарів на зовнішні ринки за цінами нижчі за світові.

5. Експортне кредитування – це:

а) дотування використовуваних матеріалів, витрат на зарплату, проведення досліджень, створення і використання інфраструктури;

б) прямі або непрямі субсидії, які надаються залежно від обсягу виробництва або експорту;

в) фінансовий метод нетарифного регулювання, який передбачає фінансове стимулювання державного розвитку експорту національними виробниками;

г) дозвіл на введення або виведення того чи іншого товару протягом року без обмежень кількості угод.

6. Технічні бар’єри – це:

а) всі державні заходи контролю та обмежень, пов'язані з вимогами до технічних параметрів товару, які можуть бути використані як засіб обмеження доступу тих чи інших товарів на внутрішній ринок країни;

б) письмовий дозвіл строком до 1 року на ввіз або вивіз товару, що видається владою конкретній фірмі на здійснення однієї зовнішньоторговельної угоди;

в) дозвіл ввезти чи вивезти даний товар до будь-якої країни за певний проміжок часу без обмежень його кількості або вартості;

г) дозвіл на введення або виведення того чи іншого товару протягом року без обмежень кількості угод.

7. До фінансових методів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі відносять такі інструменти:

а) ембарго, квотування, ліцензування;

б) технічні бар'єри, державні закупівлі;

в) субсидії, експортне кредитування, демпінг;

г) імпортне кредитування.

8. Квотування – це:

а) кількісне обмеження на обсяг товару, що може бути імпортованим/експортованим за визначений проміжок часу;

б) дозвіл на введення або виведення того чи іншого товару протягом року без обмежень кількості угод;

в) грошові виплати спрямовані на підтримку національних виробників та опосередковану дискримінацію імпорту;

г) метод нетарифної торгової політики продажу товарів на зовнішні ринки за цінами нижчі за світові.

9. Індивідуальна квота – це:

а) максимальний обсяг певної категорії товарів, які дозволено імпортувати з території країни протягом встановленого терміну, визначається у натуральних чи вартісних одиницях;

б) квота, яка встановлюється на товар з визначенням конкретної країни, куди товар може експортуватися, або з якої він може імпортуватися;

в) дозвіл на введення або виведення того чи іншого товару протягом року без обмежень кількості угод;

г) квота, що вводиться державою для захисту вітчизняних товаровиробників, для регулювання попиту та пропозиції на внутрішньому ринку.

10. Максимальний обсяг певної категорії товарів, які дозволено експортувати з території країни протягом встановленого терміну, визначається у натуральних чи вартісних одиницях - це:

а) ліцензування;

б) експортні квоти;

в) демпінг;

г) квотування.

Тема 10
МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ

Мета: надати характеристику міжнародній трудовій міграції.

План

1. Міжнародна трудова міграція: суть та причини виникнення.
2. Основні тенденції розвитку сучасних міграційних процесів. Форми і головні напрями сучасних міграційних потоків.

3. Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країн світу.

Література:

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
4. Gilpin R., Gilpin J. Global Political Economy: Understanding the International Economic Order, Princeton University Press, 2001. 440 p.
5. Gerber J. International Economics. Pearson, 2017. eBook.

Основні терміни і поняття

Міжнародна трудова міграція. Виробнича і соціальна інфраструктура. Національний доход. Соціальна та економічна ефективність. Продуктивність праці. Економічні інтереси. Міжнародний ринок праці. Регіональні тенденції.

1 Міжнародна трудова міграція: суть та причини виникнення

Міграції населення здавна були визначальним фактором в історії людства. При цьому має місце переміщення робочої сили не тільки з країн, що розвиваються до високорозвинених країн, але й між самими високорозвиненими країнами.

Міжнародна міграція є глобальним явищем, складність, обсяг і вплив якого на економічний розвиток країн постійно зростають.

Залежно від мети, переміщення людей у міжнаціональному територіальному просторі можна назвати:

- міжнародною міграцією населення;
- трудовою міграцією;
- навчальною міграцією;
- оздоровчою міграцією;
- міжнародним туризмом;
- транзитними переміщеннями;
- службовими переміщеннями;
- приватними переміщеннями.

Трудова міграція – переміщення працездатної особи з метою працевлаштування на певний термін.

Відповідно до Закону України «Про зовнішню трудову міграцію», трудова міграція це переміщення громадян України, пов'язане з перетинанням державного кордону, з метою здійснення оплачувальної діяльності в державі перебування.

Основні причини міграційних процесів:

– незадовільні економічні умови життя працездатного населення в країнах еміграції;

– стабільно високий рівень заробітної плати в країнах імміграції;

– сприятливі соціальні умови для більш повної реалізації своїх можливостей в країнах імміграції;

– природні катаклізми в країнах еміграції;

– політичні причини;

– військові причини;

– національні причини;

– культурні причини тощо.

2 Основні тенденції розвитку сучасних міграційних процесів. Форми і головні напрями сучасних міграційних потоків

Існують різноманітні класифікації форм міграції за основними ознаками. Однією з таких є **причини, мотиви або фактори**, які впивають на міграційні процеси.

Серед них можна виділити:

– економічні (виробничі потреби, рівень життя, висока заробітна плата тощо);

– соціальні (одруження, стан здоров'я і рекреація тощо);

– політичні (переслідування за політичні погляди, незгода із політичним режимом)

– інші (форс-мажорні обставини, зокрема війни, засухи, повені, а також релігійні переконання, расові проблеми тощо).

Ще однією з ознак міграційних процесів є **просторовий** характер міграції:

– внутрішня (всередині країни, а саме між селом і містом, між містами, регіонами);

– зовнішня (за межі країни);

За класифікацією можна виділити **часову ознаку міграції:**

– остаточна (виїзд назавжди);

– тимчасова або ротаційна, в тому числі сезонна (наприклад, збір врожаю);

– маятникова (регулярні пересування з пункту постійного проживання до місця роботи. Наприклад, праця українських шахтарів на норвезькому острові Шпіцберген.

Напрямок руху мігрантів:

– еміграція (виїзд);

– імміграція (в'їзд);

– рееміграція (повернення мігрантів на батьківщину, інколи – виїзд у третю країну);

Законність перетину кордонів:

– легальна;

– нелегальна.

Організаційна складова:

– **добровільна**, в тому числі самодіяльна, і організована, наприклад, робота за контрактом;

– **примусова** (вивіз чорних рабів з Африки до Америки в період 1650-1850рр., поневільна праця військовополонених і остарбайтерів на підприємствах Німеччини та інших країн поневільної Європи під час ІІ світової війни).

За якісним складом можна виділити:

– робітники, в тому числі промислові, сільськогосподарські, а також без певної професії;

– фахівці, в тому числі вищої кваліфікації;

– представники ліберальних професій (актори, музиканти, письменники, художники.

3 Вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країн світу

Міграційні процеси суттєво впливають на економічний розвиток країн світу. Важливо вдаватися до регулювання міжнародних міграційних процесів. Це відбувається на декількох рівнях.

Перший – **корпоративний,** кожна державна або приватна компанія в межах існуючого зовнішнього правового поля має свою власну стратегію і тактику залучення і використання іноземної робочої сили

Другий – **національний** рівень, визначається сукупністю державних нормативно-правових актів і адміністративних рішень щодо еміграційної або імміграційної політики.

Третій – це **міждержавний або міжнаціональний** рівень. Регулювання відбувається на підставі укладених двосторонніх або багатосторонніх договорів (угод)

Четвертий – **наддержавний або наднаціональний.** Відбуваються законотворчи процедури з боку наднаціональних політико-економічних інтеграційних угрупувань.

Пятий рівень – міжнародний. Відбувається розробка і прийняття міжнародних конвенцій у сфері трудових відносин

Методи регулювання міжнародних міграційних процесів:

адміністративно-правові методи:

– законодавство про юридичний, правовий та професійний статус іммігрантів;

– національні служби імміграції, які проводять;

– контроль за в'їздом іммігрантів до країни;

– видають дозвіл на в'їзд на роботу;

– видають дозвіл на перебування іммігрантів у країні;

– міжурядові угоди з регулювання міжнародної міграції робочої сили;

економічні методи:

– вербування іноземних робітників, що включає такі стимули для імміграції: надання роботи,порівняно високий рівень заробітної плати, житлові умови, отримання кваліфікації й освіти, надання медичного обслуговування;

– залучення приватних посередників до вербування іммігрантів;

– видача ліцензій, які дозволяють вербувати працівників за кордоном.

У сфері регулювання міжнародних міграційних процесів важливе місце займають **міжнародні організації.** Вагомою є діяльність **Міжнародної організація праці (МОП) –** спеціалізована структура ООН. Цією організацією було ініційовано розробку і ухвалення більше 350 документів (конвенцій і рекомендацій) щодо міжнародної регламентації переміщення, працевлаштування, соціального захисту працюючих.

Важливою є **Комісія ООН по народонаселенню**. Має в своєму розпорядженні кошти спеціального фонду, який частково використовується для субсидування національних програм щодо міграції.

Міграція є цілком природним, хоча й досить складним процесом, який важко піддається методам прямого впливу, але вимагає постійної уваги з боку держав, врахування при розробці державою економічної, соціальної, демографічної, етнокультурної та зовнішньої політики.

Значення міжнародних міграцій та необхідність їх державного регулювання в сучасному світі зростає в умовах побудови відкритого суспільства, поглиблення міжнародного співробітництва, оскільки людські обміни, з одного боку, виступають індикатором рівня суспільних процесів,а з іншого – вагомим фактором їх розвитку.

Також у цьому питанні, на прикладі обраних країн, необхідно розглянути прояви міграційних процесів та механізми їх регулювання.

Питання для самоконтролю

1. Що являє собою міжнародна міграція робочої сили?
2. Які існують її види?
3. Які основні причини існування міжнародної трудової міграції?
4. Охарактеризуйте сучасні ознаки міжнародної трудової міграції.
5. Вкажіть позитивні та негативні сторони від участі країн у процесах трудової міграції.
6. Які негативні прояви відбуваються у процесах трудової міграції?
7. Як впливає міжнародна міграція робочої сили на державні фінанси?
8. Які методи та рівні державного регулювання міграції робочої сили існують?
9. Які міжнародні організації задіяні у регулюванні міжнародної міграції?
10. Проаналізуйте вплив міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країн світу.

Тести

1. Залежно від форм переміщення виділяють такі види міжнародної трудової міграції :

а) добровільна та вимушена;

б) сезонна та маятникова;

в) самостійна та організована;

г) внутрішня та інтеграційна.

2. Для країни-експортера робочої сили характерні такі позитивні риси:

а) сприяє зменшенню безробіття, зменшуються витрати на соціальні потреби населення;

б) відтік кваліфікованої робочої сили веде до зниження технологічного потенціалу країни, її наукового та культурного рівня;

в) скорочення чисельності населення, масовий відплив інтелектуальних кадрів;

г) економія витрат на освітню сферу.

3. Міжнародна міграція робочої сили – це:

а) переміщення населення між різними регіонами, населеними пунктами, вони не впливають на зміну чисельності населення країни взагалі, а тільки на його перерозподіл у її межах;

б) переміщення людей із зміною місця проживання у пошуках кращих екологічних умов життя;

в) процес організованого або стихійного переміщення працездатного населення між країнами світового співтовариства;

г) різновид соціальних зрушень мобільного населення, яке пересувається за світоглядними мотивами у пошуках сприятливого культурного середовища.

4. Тимчасова міжнародна трудова міграція буває таких видів:

а) самостійна та організована;

б) добровільна та вимушена;

в) внутрішня, зовнішня та інтеграційна;

г) сезонна та маятникова.

5. Для країни-експортера робочої сили характерна така негативна риса:

а) поповнення бюджету країни за рахунок грошей, які переказують трансферами;

б) відтік кваліфікованої робочої сили веде до зниження технологічного потенціалу країни, її наукового та культурного рівня;

в) сприяє зменшенню безробіття;

г) економія витрат на освітню сферу.

6. До економічних причин міграції відносять:

а) політико-правові та воєнні фактори;

б) етнічні та соціальні особливості життя в інших країнах;

в) стабільний і порівняно високий рівень заробітної плати в основних імміграційних центрах, порівняно вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграції;

г) стрімкий ріст кількості населення планети.

7. Які державні заходи стимулювання виїзд іммігрантів із країни:

а) розробка штрафних санкцій для країн-експортерів робочої сили;

б) надання матеріальної допомоги особам, котрі бажають виїхати; професійне навчання іммігрантів;

в) приховування осіб, котрі володіють унікальними знаннями;

г) створення фондів допомоги безробітним.

8. Для країни-імпортера робочої сили характерні такі негативні риси:

а) поповнення бюджету країни за рахунок грошей, які переказують трансферами;

б) відтік кваліфікованої робочої сили веде до зниження технологічного потенціалу країни, її наукового та культурного рівня;

в) збільшення безробіття, зниження рівня заробітної плати, соціальна напруженість і міжнаціональні ворожнечі;

г) економія витрат на освітню сферу.

9. Для країни-імпортера робочої сили характерні такі позитивні риси:

а) отримання дешевої робочої сили для шкідливої і важкої роботи, підвищення конкурентоспроможності товарів за рахунок зниження витрат виробництва;

б) відтік кваліфікованої робочої сили веде до зниження технологічного потенціалу країни, її наукового та культурного рівня;

в) скорочення чисельності населення;

г) емігранти вкладають інвестиції в економіку своєї країни.

10. Для країни-експортера робочої сили характерні такі позитивні риси:

а) поповнення бюджету країни за рахунок грошей, які переказують трансферами, емігранти вкладають інвестиції в економіку своєї країни;

б) відтік кваліфікованої робочої сили веде до зниження технологічного потенціалу країни, її наукового та культурного рівня;

в) скорочення чисельності населення, масовий відплив інтелектуальних кадрів;

г) економія витрат на освітню сферу.

✍Практичні завдання

1. Заповніть таблицю. Проведіть порівняльний аналіз діяльності міжнародних організацій, що регулюють потоки міжнародної міграції робочої сили.

Таблиця 10.1

Діяльність міжнародних організацій

Назва міжнародної Організації	Дата заснування та особливості роботи організації	Основне призначення у сфері релювання міжнародної міграції робочої сили

2. Заповніть таблицю. Проведіть аналіз участі країн у процесах міжнародної міграції робочої сили (необхідно обрати не менш 5 європейських країн)

Таблиця 10.2

Участь країн у міжнародній міграції

Участники	Здобутки	Втрати

Тема 11
МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ

Мета: надати характеристику міжнародним валютно-фінансовим відносинам.

План

1. Форми і види міжнародних валютно-фінансових відносин.
2. Міжнародні валютно-фінансові організації.
3. Перспективи розвитку міжнародних валютно-фінансових відносин.

Література:

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
4. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 464 с.

5. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 268 с.

Основні терміни і поняття

Міжнародні валютно-фінансові відносини, міжнародна валютна система, міжнародний кредит, міжнародні валютно-кредитні організації, валютні відносини, валютна політика, міжнародні розрахунки, світова валютна система, система «золотого стандарту», Паризька валютна система, Генуезька валютна система, Бреттон-Вудська валютна система, Ямайська валютна система, Європейська валютна система.

1 Форми і види міжнародних валютно-фінансових відносин

Останнім часом у структурі міжнародних економічних відносин істотно зросло значення міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин. Структура світового фінансового ринку є дуже складною і між його складовими не завжди можна провести чітку межу.

Сукупність фінансових ринків та фінансових інститутів (установ), що функціонують у правовому й податковому середовищі міжнародного бізнесу, створюють **світову фінансову систему**.

До учасників світової фінансової системи, які опосередковують основну частину міжнародних фінансових потоків належать:

– національні учасники – корпорації, банки, спеціалізовані кредитнофінансові інститути, у тому числі страхові та пенсійні компанії, фондові та товарні біржі, держава;

– міжнародні учасники – міжнародні корпорації, ТНК, міжнародні банки, ТНБ,

– спеціалізовані кредитно-фінансові інститути, великі фондові та товарні біржі, міжнародні валютно-кредитні та фінансові організації.

Центральна роль на світовому фінансовому ринку належать комерційні банкам саме завдяки широкій сфері їх фінансової діяльності. Зобов’язання банку в основному складаються з депозитів з різними строками, активами: позики (корпораціями і державами), депозити в інших банках і облігації. Корпорації (особливо ТНК) проводять операції щодо залучення іноземних джерел капіталу для фінансування своїх інвестицій: продаж акцій, позики, продаж боргових коштів корпорації на міжнародному ринку капіталу.

Посилення інтернаціоналізації господарського життя, зростання міжнародної торгівлі збільшило потребу у фінансово-кредитних ресурсах. Фінансові ресурси світу у широкому розумінні є сукупністю фінансових ресурсів усіх країн, міжнародних організацій та міжнародних фінансових центрів світу, специфічною формою виробничих відносин, підсистемою економічного базису з певною регулюючою основою, видом економічних відносин; у вузькому розумінні – ті фінансові ресурси, які використовуються в

міжнародних економічних відносинах, тобто у взаєминах між резидентами та нерезидентами.

У світовому господарстві постійно відбувається переливання грошового капіталу, що формується в процесі кругообігу капіталу.

Фінансові ресурси належать приватним особам, компаніям, національним і міжнародним організаціям, державам. Вони нерівномірно розподілені між країнами й тому постійно переміщуються між ними. Цей рух набуває форми міжнародного руху капіталу. Разом з тим частина фінансових ресурсів зайнята в обслуговуванні платежів, що виникають у міжнародній торгівлі товарами та послугами, за передачі знань (технологій) і міжнародної міграції населення.

2 Міжнародні валютно-фінансові організації

Міжнародне регулювання валютно-кредитної політики країн здійснюється на двох рівнях: глобальному та регіональному

На глобальному рівні, це насамперед спеціалізовані інститути ООН – Міжнародний валютний фонд, Група Всесвітнього банку, а також Міждержавний Банк міжнародних розрахунків, «Велика сімка», «Велика двадцятка», Паризький та Лондонський клуби.

До організацій, що мають регіональне значення, належать регіональні банки розвитку і валютно-кредитні організації ЄС.

Крім офіційних валютно-кредитних та фінансових організацій, існують і неофіційні організації розвинених країн:

– Паризький клуб країн-кредиторів, де обговорюються проблеми врегулювання, відстрочки платежів по державному боргу країн,

– Лондонський клуб, де обговорюються проблеми врегулювання приватної зовнішньої заборгованості країн-боржників.

Найбільш впливові є Міжнародний банк реконструкції і розвитку та Міжнародна асоціація розвитку, що утворюють власне Світовий банк.

3 Перспективи розвитку міжнародних валютно-фінансових відносин

Сучасна світова фінансова система функціонує і розвивається в умовах фінансової глобалізації.

Глобалізація – це об’єктивний процес інтеграції значної частини капіталу різних країн, посилення їх взаємозалежності. Рушійними силами фінансової глобалізації є:

– поглиблення міжнародної фінансової інтеграції;
– формування системи міжнародних фінансових інститутів;
– розвиток фінансових інновацій.

Міжнародна фінансова інтеграція – це процес уніфікації фінансових послуг, банківських операцій; лібералізації митних процедур; уніфікації системи координування через міжнародні фінансово-кредитні установи, електронну систему платіжних засобів; рух до світової валютної системи з єдиними світовими грішми.

За останні роки усунуті значні законодавчі обмеження на шляху руху капіталів. Фінансові ринки розвинутих країн об`єднались у глобальну фінансову систему, що дозволяє направляти все більш великі суми капіталу не

лише в її економіку, але і економіку країн, що розвиваються, і країн перехідної економіки.

Найбільші успіхи щодо фінансової інтеграції має Європейський союз. Його Концепція щодо єдиного фінансового простору включає:

– повну лібералізацію платежів та міграції капіталу;

– відкриття для компаній та фізичних осіб країн ЄС доступу до ринку банківських, строкових та інших фінансових послуг країн-партнерів;

– гармонізація банківського, податкового та іншого законодавства з інвестування;

– посилення контролю за діяльністю національних кредитно-фінансових інститутів та захист інтересів інвесторів;

– забезпечення гласності та прозорості діючих правових норм.

Особливостями фінансових ресурсів за сучасних умов є те, що вони активно використовуються для нагромадження капіталу, який багато в чому задає темпи економічного зростання в світовому господарстві, впливають на реалізацію суспільного продукту та відтворення робочої сили.

Однією з характерних особливостей фінансових ресурсів сучасного світового господарства є те, що на сучасному етапі розвитку світова фінансова система стає практично незалежною від державного контролю і регулювання.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність міжнародний валютно-фінансових відносин та які передумови їх розвитку?
2. Які фактори впливають на стан міжнародних валютно-фінансових відносин?
3. Охарактеризуйте основні етапи розвитку Паризької валютної системи.
4. Який вплив здійснила Генуезька валютна система на ставлення світової валютної системи?
5. В чому особливості Бреттон-Вудської валютної системи.
6. Які етапи Бреттон-Вудської валютної системи можна виокремити?
7. Вкажіть переваги та недоліки Ямайської валютної системи.
8. Що таке валютний курс та які існують його види?
9. Охарактеризуйте режими валютних курсів.
10. Охарактеризуйте основні елементи міжнародної валютно-фінансової системи.

Тести

1. Міжнародні валютно-фінансові відносини – це:

а) сукупність заходів, що здійснюються у сфері міжнародних валютних відносин та інших економічних відносин відповідно до поточних та стратегічних цілей країни;

б) сукупність валютно-економічних відносин, що історично склались на засадах господарських зв'язків;

в) система, що ґрунтується на офіційному закріпленні країною золотого вмісту національної валютної одиниці із зобов'язанням центрального банку купувати та продавати національну валюту в обмін на золото;

г) сукупність суспільних відносин, що складаються при функціонуванні валюти у світовому господарстві і обслуговуючих взаємний обмін результатами діяльності національних господарств.

2. Конвертованість валюти – це:

а) ціна однієї валюти в одиницях іншої;

б) відносна ціна двох валют, тобто ціна одиниці національної валюти виражена в одиницях іноземної валюти;

в) здатність резидентів і нерезидентів вільно, без будь-яких обмежень, обмінювати національну валюту на іноземну в угодах з реальними і фінансовими активами;

г) співвідношення змін в обсягах попиту і пропозиції валюти з відсотковою зміною валютного курсу.

3. Паризька валютна система ґрунтувалась на:

а) міжнародному активному використанні золота та провідних світових валютах (девізах);

б) повній демонетизації золота у сфері валютних відносин та введенні СПЗ;

в) повній демонетизації срібла у сфері валютних відносин та введенні золота;

г) офіційному закріпленні країною золотого вмісту національної валютної одиниці із зобов'язанням центрального банку купувати та продавати національну валюту в обмін на золото.

4. Резервна валюта – це:

а) номінальний валютний курс, помножений на співвідношення внутрішніх цін до цін країни, до валюти якої котирується національна валюта;

б) ціна однієї валюти в одиницях іншої;

в) здатність вільного обміну національної грошової одиниці на інші валюти або золото;

г) валюта, в якій країни тримають свої ліквідні міжнародні резервні активи, що використовуються для покриття негативного сальдо платіжного балансу.

5. Валютний режим, орієнтований на плаваючий валютний курс найбільш ефективний в:

а) умовах прихованої інфляції;

б) країнах із нестабільною економічною ситуацією та високим рівнем безробіття;

в) країнах, котрі мають від’ємне зовнішньоторівельне сальдо;

г) країнах зі стабільною економікою з багатосторонніми зовнішньоторговельними відносинами і прогнозованою фіскальної та грошово-кредитною політикою.

6. Закріплена національним законодавством з урахуванням норм міжнародного права, складова частина грошової системи країни, яка має відносну самостійність і виходить за національні кордони - це:

а) валютний режим;

б) міжнародна валютна система;

в) конвертованість валюти;

г) національна валютна система.

7. Сукупність форм і методів організації грошових потоків як в іноземній валюті, так і в національній при проведенні зовнішньоекономічних операцій, з метою запобігання відтоку капіталу і зміцнення вітчизняного платіжного балансу, збереження стабільної динаміки валютного курсу - це:

а) дефляцій на політика;

б) міжнародна валютна ліквідність;

в) валютний режим;

г) валютне регулювання.

8. Ямайська валютна система ґрунтувалась на:

а) міжнародному активному використанні золота та провідних світових валютах (девізах);

б) повній демонетизації золота у сфері валютних відносин та введенні СПЗ;

в) повній демонетизації срібла у сфері валютних відносин та введенні золота;

г) офіційному закріпленні країною золотого вмісту національної валютної одиниці із зобов'язанням центрального банку купувати та продавати національну валюту в обмін на золото.

9. Бреттон-Вудська валютна система ґрунтувалась на:

а) офіційно встановлених фіксованих паритетах валют до долара США, який, у свою чергу, був конвертованим у золото за фіксованим курсом;

б) міжнародному активному використанні золота та провідних світових валютах (девізах);

в) офіційному закріпленні країною золотого вмісту національної валютної одиниці із зобов'язанням центрального банку купувати та продавати національну валюту в обмін на золото;

г) повній демонетизації срібла у сфері валютних відносин та введенні золота.

10. Девальвація – це:

а) сукупність форм і методів, що використовуються при встановленні валютного курсу, тобто, режим встановлення курсу обміну валют;

б) політика спрямована на стимулювання припливу капіталу в державу;

в) зниження курсу національної валюти спрямоване на стимулювання експорту (за наявності конкурентоспроможних товарі і стримування імпорту товарів;

г) обмеження експорту капіталу та стимулювання його припливу.

Тема 12
МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ

Мета: надати характеристику міжнародній економічній інтеграції.

План

1. Міжнародна економічна інтеграція: передумови і фактори розвитку.
2. Регіоналізація світової економіки: форми та прояви
3. Європейський Союз: етапи та тенденції розвитку.

Література:

1. Войтко С.В., Гавриш О.А., Згуровський О.М., Нараєвський С.В. Економіка зарубіжних країн. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 400 с.
2. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
3. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
4. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
5. Скавронская И.В. Асимметрия экономических интересов ЕС : учебное пособие. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. 337 с.

Основні терміни і поняття

Інтеграція, глобалізація; регіоналізація; рівні регіоналізації; рівні міжнародної економічної інтеграції; ЄС; НАФТА; АСЕАН; АТЕС; ЕКОВАС.

1 Міжнародна економічна інтеграція: передумови і фактори розвитку

Найбільш суттєвим виміром функціонування та розвитку міжнародних економічних відносин, як підсистеми світового господарства є інтеграція.

Економічна інтеграція є наслідком поглиблення міжнародного та наднаціонального світогосподарському поділі праці. На певному етапі розвитку цього процесу процесів економічні стосунки між країнами світу характеризуються вже не тільки торговельними, а й тісними виробничими, фінансовими зв'язками.

Економічна інтеграція – це процес зближення національних економік шляхом утворення єдиного економічного простору для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, робочої сили через національні кордони. Національні економіки, спеціалізуючись на певних товарах та послугах, водночас доповнюють одна одну в системі світового господарства.

Термін «інтеграція» походить від латинського «integer», що означає цілий. Отже, інтеграція веде до утворення цілісної економічної системи.

Інтеграційний рух суттєво прискорився з середини XX століття, коли він став невід'ємним атрибутом системи світового господарства.

Інтеграція має різні прояви:

– кооперативні зв'язки між виробничими структурами держав; формування міжнародних органів і організацій;

– регіональні інтеграційні об'єднання;

– діяльність транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків тощо.

У новому столітті інтеграція поширюється як територіально, охоплюючи нові країни й регіони, так і особливо в глибину. Глобальний вимір інтеграції охоплює практично всі галузі світової економіки – виробництво товарів та послуг, торгівлю, валютно-кредитну сферу, а також інформаційне середовище, науку, культуру, тощо.

Інтеграційні процеси тісно пов'язані з глобалізацією міжнародних економічних відносин. Інтеграція активізується глобальними економічними процесами. Тому, маючи на увазі багатовимірність економічної інтеграції, доцільно розглянути цей процес на двох найпоширеніших рівнях: на глобальному й на регіональному.

Інтеграційні процеси, на первісному рівні маючи інтеграції білатеральну форму (тобто зміцнення економічних стосунків між двома країнами), поступово поширюються на регіональний рівень, а потім набувають глобального характеру.

Ключовими щодо економічних умов інтеграції є такі критерії:

– рівень розвитку країн,

– ресурсний і технологічний потенціал країн;

– ступінь зрілості ринкових відносин, зокрема національних ринків товарів, послуг, капіталу й праці;

– масштаби й перспективи розвитку економічних взаємовідносин країн. Важливе значення має також соціально-культурна сумісність.

2 Регіоналізація світової економіки: форми та прояви

Регіоналізація світової економіки стала одним із найважливіших проявів процесу економічної інтеграції. Регіональні економічні угрупування формуються на компактній території між країнами, що мають спільні риси в економіці, інтенсивні економічні зв'язки, а також єдині цілі щодо подальшого економічного розвитку.

В регіональних інтеграційних об'єднаннях формується дієвий механізм, що сприяє з'єднанню національних економік в єдине ціле, в суцільну органічну систему. Складовими такого механізму є: статут організації, який визначає її цілі й методи діяльності; наднаціональні керівні органи; узгоджена економічна політика.

Регіональні інтеграційні об'єднання суттєво відрізняються одне від одного як територіальною організацією, так і глибиною, зрілістю інтеграційних процесів.

В просторовому відношенні можна виокремити рівні інтеграції:

– макрорегіональний,
– мезорегіональний
– мікрорегіональний.

На **макрорегіональному рівні** формуються організації, які складаються з цілісних економік держав, що розташовані на досить великому просторі. Таких організацій сьогодні вже декілька десятків на усіх континентах планети. Серед найбільш відомих – Європейський Союз, Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), Співдружність Незалежних Держав (СНД), Північно-Американська угода про вільну торгівлю (НАФТА).

На **мезорегіональному рівні** інтеграційний процес відбувається у формі співробітництва між прикордонними адміністративно-територіальними утвореннями держав. Прикладом можуть слугувати єврорегіони (серед них за участю українських територіальних одиниць – «Нижній Дунай», «Карпати» та ін.).

На мікрорегіональному рівні формуються спільні спеціальні економічні зони (СЕЗ). За ступенем розвитку інтеграційного процесу виокремлюються такі рівні або стадії регіональної інтеграції як зона преференційної торгівлі. На цьому рівні лібералізується торгівля деякими товарами та послугами між країнами-членами. Така форма інтеграції є найпоширенішою у світі, вона, зокрема, притаманна СНД, наприклад, зона вільної торгівлі

3 Європейський Союз: етапи та тенденції розвитку

У Європі найважливішим регіональним інтеграційним об'єднанням є Європейський Союз (ЕС). Європейський Союз сьогодні являє собою найвищий рівень регіональної інтеграції. За глибиною економічної взаємодії країн-членів і розвитком інституційної структури він поки що не має собі рівних. Європейський Союз було утворено в 1992 році згідно з Маастрихтським договором (набув чинності у 1993 році).

До цього часу інтеграційний процес в Європі вже понад сорока років, починаючи з утворення Європейського об'єднання вугілля й сталі (1951 р.), а потім перейшовши на наступний щабель інтеграції – Європейське Економічне Співтовариство (1957 р.). Формування Європейського Союзу базувалося на вже досить розвинутій інтеграційній основі. В межах ЄЕС вже був створений митний союз (1968 р.) і спільний ринок. Маастрихтський договір надав нового імпульсу для подальшого розвитку європейських інтеграційних процесів.

Проведена раціоналізація економіки уже має свої наслідки. Найбільш рельєфно виступають такі процеси інтеграції. По-перше, спостерігається тенденція зростання експорту-імпорту продукції схожих галузей європейських країн, що урівнює їх умови розвитку. По-друге, відбувається інтенсивний розвиток інвестиційної діяльності. По-третє, ТНК європейських країн пристосовують міжнародні операції до нових умов розміщення прямих іноземних інвестицій.

Сьогодні частка єврозони у загальному обсязі світового експорту досягає 19,5% (для порівняння: частка США – 15%, Японії – 8,5%). У 2020 р. сумарний

ВВП країн ЄС склав 16190 млрд дол., ВВП на душу населення – 34,5 тис. дол., обсяги експорту та імпорту спільноти – 2170 та 2397 млрд дол., відповідно.

Євросоюз висуває такі стратегічні завдання:

– посилення економічного зростання;
– реформування податкової системи (зниження ставок оподаткування);
– підтримка соціальних гарантій;
– реформування пенсійних систем;
– реформування державної власності;
– реформування ринку праці;
– реформування ринків, які мають низьку еластичність (наприклад, капіталів).

Не дивлячись на тимчасові проблеми, успіхи економічної інтеграції в Європі викликають інтерес та стимулюють інтеграційні процеси у всьому світі.

Питання для самоконтролю

1. Охараткеризуйте головних учасників й організаторів процесу економічної інтеграції, його сучасні особливості.
2. Проаналізуйте передумови і фактори розвитку міжнародної економічної інтеграції.
3. Проаналізуйте економічні ефекти інтеграції.
4. Проаналізуйте регіональні інтеграційні об'єднання економічно розвинених країн.
5. Які сучасні тенденції розвитку Європейського Союзу та перспективи його розширення?
6. Виділіть етапи європейської інтеграції та їх специфіку.
7. Які позитивні фактори можна виділити для України на шляху до євроінтеграції?
8. Які негативні фактори можна виділити для України на шляху до євроінтеграції?
9. Яку роль відіграє НАФТА у світовому господарстві?
10. Який вплив мають процеси регіоналізації на розвиток міжнародних економічних відносин?

Тести

1. Міжнародна економічна інтеграція – це:

а) процес економічної взаємодії країн, що приводить до зближення господарських механізмів, що приймає форму міждержавних угод і регульований міждержавними органами;

б) суспільно-територіальний поділ праці між країнами зі сталою концентрацією виробництва певної продукції;

в) спеціалізації окремих країн на виробництві певних товарів та послуг і товарному обміні цими продуктами на світових ринках;

г) економічний процес об’єднання національних економік багатьох країн в єдиний світовий простір.

2. Який із прикладів найбільш чітко описує «демонстраційний ефект» в системі передумов міжнародної економічної інтеграції ?:

а) деякі з держав, навіть не маючи істотного інтересу в інтеграції, висловлюють зацікавленість у підключенні до інтеграційних процесів просто через побоювання залишитися за її межами;

б) бажання багатьох країн колишньої рублевої зони якнайшвидше стати членами ЄС, навіть не маючи для цього серйозних макроекономічних передумов;

в) країни, у яких головною є проблема забезпечення населення водою і їжею, не можуть поєднуватися з державами, що обговорюють проблеми свободи руху капіталу;

г) вірна відповідь відсутня.

3. При якій формі міжнародної економічної інтеграції передбачається усунення бар'єрів на імміграцію, еміграцію та переливання капіталу через кордони країн-учасниць?:

а) зона вільної торгівлі;

б) митний союз;

в) спільний ринок;

г) економічний союз.

4. При якій формі міжнародної економічної інтеграції передбачається відміна митних тарифів для взаємної торгівлі між країнами-учасниками, проте їх збереження при торгівлі з третіми країнами ?:

а) економічний союз;

б) валютний союз;

в) митний союз;

г) зона вільної торгівлі.

5. В якому році до ЄС приєдналися такі країни, як Іспанія та Португалія?:

а) 1986;

б) 1998;

в) 1995;

г) 2001.

6. Оберіть варіант, котрий найбільш точно характеризує таку форму економічної інтеграції як зона преференційної торгівлі:

а) використовуються пільгове оподаткування, митне регулювання та кредитування;

б) вводиться відміна митних тарифів для взаємної торгівлі;

в) передбачається спільна торговельна політика щодо третіх країн;

г) створюються міждержавні органи управління зовнішньоторговельною політикою.

7. Використання переваг економіки масштабу полягає в:

а) виробництві трудомістких виробів, постачання сировини на світовий ринок;

б) забезпеченні розширення розмірів ринку, скороченні трансакційних витрат і тримання інших переваг на основі теорії економіки масштабу;

в) концентрації зусиль на капіталомістких, високотехнологічних виробах;

г) залученні як виробів первинної технологічної переробки, так іпевні галузі та підприємства, які самі є об'єктами залучення іншими країнами на засадах кооперування у міжнародний поділ праці.

8. В якому році до ЄС приєдналися такі країни, як Австрія, Фінляндія, Швеція?:

а) 2004;

б) 1998;

в) 1995;

г) 2001.

9. Який із прикладів найбільш чітко описує ефект «доміно» в системі передумов міжнародної економічної інтеграції ?

а) деякі з держав, навіть не маючи істотного інтересу в інтеграції, висловлюють зацікавленість у підключенні до інтеграційних процесів просто через побоювання залишитися за її межами (так виникла «група трьох» в Латинскі Америці після того, як Мексика стала членом НАФТ;

б) бажання багатьох країн колишньої рублевої зони якнайшвидше стати членами ЄС, навіть не маючи для цього серйозних макроекономічних передумов;

в) країни, у яких головною є проблема забезпечення населення водою і їжею, не можуть поєднуватися з державами, що обговорюють проблеми свободи руху капіталу; г) вірна відповідь відсутня.

10. Недоліком розвитку міжнародної економічної інтеграції може бути:

а) надання допомоги країнам з перехідною економікою і країнам, що розвиваються, у реструктуризації та приватизації в промисловості;

б) для більш відсталих країн це призводить до відтоку ресурсів, йде перерозподіл на користь більш сильних партнерів;

в) близькість рівня економічно розвитку та ступеню ринкової зрілості країн, що інтегруються;

г) зростає конкуренція між країнами.

Тема 13
ТНК ТА ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Мета: надати характеристику міжнародним ТНК та впливу на міжнародні економічні відносини.

План

1. Транснаціоналізація як форма глобальної трансформації міжнародних економічних відносин.

2. Причини виникнення та класифікація ТНК.
3. Приклади ТНК та діяльність.

Література:

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
4. Shengelia T. World Economy and International Economic Relations. Publishing House "UNIVERSAL", 2016, 340 p.
5. Gerber J. International Economics. Pearson, 2017. eBook

Основні терміни і поняття

Транснаціоналізація, інтернаціоналізація, транснаціональна корпорація, міжнародна корпорація, філія, картель, холдінгова компанія, брокерська компанія стратегічний альянс, транскордонне злиття і поглинання.

1 Транснаціоналізація як форма глобальної трансформації міжнародних економічних відносин

Дедалі більшого значення у глобальній економіці набуває багатонаціональне підприємництво та диверсифікація діяльності транснаціональних корпорацій (далі – ТНК), які контролюють половину світової торгівлі, 80% посівних площ, на них припадає 7% міжнародного технологічного обміну, ноу-хау, патентів, ліцензій.

Сучасний етап розвитку міжнародної економіки сприяє поширенню транснаціоналізації.

Транснаціоналізація – це одна з форм процесів глобалізації та інтернаціоналізації, яка здійснюється на основі зростання транснаціональних корпорацій. Це вихід відтворюючого процесу за межі кордонів держави. Процес багатофакторний, базується на прямих іноземних інвестиціях.

Транснаціоналізація виробництва – це система стійких взаємозв'язків між підприємствами, які працюють на території різних держав з метою виробництва товарів та отримання доходу на основі збереження національного контролю над капіталом.

Транснаціональна корпорація (ТНК) – це форма міжнародної корпорації, головна (материнська) компанія якої належить капіталу однієї країни, а філії знаходяться в різних країнах світу. Сам термін «корпорація» походить від латинського «corporatio», що означає об'єднання, союз, товариство.

Критерії щодо визначення ТНК:

– частка іноземних операцій у доходах чи продажах фірми (має бути не меншою за 25%);

– наявність виробничих філій за кордоном;

– кількість країн, на території яких діє компанія (мінімум від 2 до 6);

– мінімальна частка участі в акціонерному капіталі іноземних компаній, яка дає корпорації контроль над їх діяльністю (мінімум від 10% до 50% + 1 простих акцій);

– річний обіг компанії має перевищувати 100 млн дол.;

– багатонаціональний склад персоналу компаній, склад її вищого керівництва.

Згідно з визначення Комісія ООН: «ТНК – це компанія, яка включає одиниці в двох і більше країнах, незалежно від їх юридичної форми і поля діяльності; яка оперує в рамках системи ухвалення рішень, що дозволяє проводити узгоджену політику і здійснювати загальну стратегію через один (і більше) керівний центр; у якій окремі одиниці пов'язані за допомогою власності або будь-яким іншим чином так, що одна (або більше) з них може мати значний вплив на діяльність інших і, зокрема, ділити знання, ресурси і відповідальність з іншими»

Характерні риси ТНК:

– висока інтенсивність внутрішньокорпоративні торгівлі між розташованими в різних країнах підрозділами;

– глобальна структура зайнятості і межстрановая мобільність менеджерів;

– розробка, передача і використання передових технологій відбувається межах замкнутої корпораціонной структури;

– націленість на масового споживача.

Крім того, ТНК проникають у високотехнологічні, наукомісткі галузі виробництва, які вимагають величезних капіталовкладень і висококваліфікованого персоналу, при цьому проявляється тенденція до монополізації цих галузей. Також відбувається створення системи міжнародного виробництва, розпорошеного між багатьма країнами, але контрольованого з одного центру.

2 Причини виникнення та класифікація ТНК

Причини виникнення ТНК постійно змінюються. До традиційних передумов можна віднести наступні:

– підвищення ефективності та конкурентоспроможності;

– доступ до ресурсів інших держав (сировина, дешева або кваліфікована робоча сила, науково-дослідний потенціал, виробничі можливості та фінансові ресурси);

– близькість до споживачів продукції та розвиток ринку;

– особливості державної та, зокрема, податкової політики;

– збереження технологій («застарілі» технології передаються в філії);

– неможливості прямого експорту та інші.

Одними з перших прообразів ТНК можна вважати англійську Ост-Індську компанію, створену ще у 1600 році, та голландську Остіндську компанію (1602р.).

Пізніше була створена французька ОстІндська компанія (у 1664 р.), але вона значно відрізнялася від попередніх, оскільки була створена за участю держави. Ці компанії вивозили до країн Азії, головним чином, дорогоцінні метали, а імпортували прянощі, чай, тканини та інші товари.

Сучасні ТНК існували вже в XIX ст., але широкого розмаху їхня діяльність отримала в середині XX ст.

Види міжнародних корпорацій

У загальному вигляді виділяють такі види міжнародних корпорацій:

Транснаціональні корпорації. До них належать, наприклад, Toyota Motor (317 тис. співробітників), General Motors (202 тис. співробітників) та ін.

Багатонаціональні корпорації – це міжнародні корпорації, які є інтернаціональними за принципами утворення капіталу та за сферами діяльності. Вони можуть відрізнятись або наявністю багатонаціонального акціонерного капіталу; або існуванням багатонаціонального керівного центру. Для управління багатонаціональними корпораціями створюються надфірмові холдинги, яким передаються контрольні пакети акцій. Як приклад такої корпорації можна назвати англоголландську компанію Unilever, продукція якої добре відомавусьому світі (торгівельні марки Lipton, Brooke Bond, Бесіда, Calve, Rama, Domestos та ін.)

Глобальні корпорації. До них належать найбільші фінансово-виробничі та науково-технічні об’єднання. Централізують свою стратегічну, управлінську та маркетингову політику. Вигода досягається за рахунок економії на масштабі та діяльності на глобальному рівні. Продукція розробляється для задоволення потреб цілої низки країн.

З погляду міжнародного менеджменту систему управління ТНК можна розділити на такі рівні:

1) вищий менеджмент – Рада директорів, (Спостережна рада), Правління;

2) середній менеджмент – центральні адміністративні органи, які забезпечують і контролюють роботу всіх підрозділів ТНК;

3) нижчий менеджмент – підрозділи оперативногосподарської діяльності в межах окремих структурних підрозділів.

Відповідно, загальні корпоративні інтереси в плані домінують над місцевими, і деякі закордонні підрозділи можуть бути навіть «планово збитковими», якщо це необхідно для всієї ТНК.

ТНК можуть об’єднуватися в картелі на національному та міжнародному ринках. **Картель** –це угода між підприємствами, які домовляються між собою про цінову політику і/або поділ ринку. Залежно від цілей створення і рівня охоплення ринків виділяють наступні види картелів:

1) внутрішні картелі (дрібні і середні компанії об’єднуються для боротьби з ТНК на внутрішньому ринку);

2) експортні картелі (об’єднуються вітчизняні фірмиекспортери та їх філії за кордоном для організації збуту товарів на зовнішніх ринках. Такі картелі часто заохочуються державами);

3) імпортні картелі (створюються імпортерами, які узгоджують умови поставок з монопольними експортерами);

4) міжнародні картелі (у міжнародні картелі об’єднуються експортні й імпортні компанії різних країн).

У більшості розвинених країн створення картелів заборонено законом, оскільки вони є методом недобросовісної конкуренції та підривають ринковий характер економіки. З огляду на це, більшість картельних угод укладаються у вигляді неофіційних «джентльменських» угод.

Головними напрямками діяльності ТНК в умовах глобальної економіки на суасному етапі виступають:

– значне розширення ринку шляхом розвитку горизонтальної та вертикальної інтеграції;

– суттєве зниження витрат виробництва завдяки дії закону синергії (за рахунок зростання масштабів виробництва) та залучення дешевої робочої сили:

– контроль над технологічними трансферами, значення яких на сучасному етапі стрімко зростає.

ТНК у сучасних міжнародних економічних відносинах стають головними суб’єктами багатонаціонального виробництва, що об’єднує в одному організаційному, фінансовому, технологічному режимі процес виробництва, міжнародні трансакції, управління, маркетинг, наукові і технічні дослідження та інші елементи стратегічної діяльності.

3 Приклади ТНК та діяльність. Необхідно на прикладі будь-якої ТНК (за власним вибором) розглянути процес створення та економічної діяльності. Увагу необхідно зосереди на сфері діяльності ТНК та стратегії розвитку.

Питання для самоконтролю

1. Що таке транснаціоналізація?
2. Чи існує зв’язок між транснаціоналізацією, інтернаціоналізацією і глобалізацією?
3. Причини появи і розвитку ТНК?
4. Які Вам відомі класифікації видів та форм ТНК?
5. Які існують різновиди ТНК?
6. Які існують форми основні форми конкурентної боротьби ТНК?
7. Яким чином інновації впливають на ефективність господарської діяльності ТНК?
8. Чи змінився розподіл найбільших ТНК світу за країнами походження останніми роками?
9. Яким чином ТНК впливають на світову торгівлю?

10. Чому більшість країн світу створюють сприятливі умови для залучення ТНК на свою територію?

Тести

1. Транснаціоналізація – це:

а) одна з форм глобалізації;

б) одна з форм інтернаціоналізації;

в) одна з форм інтеграції;

г) правильними є відповіді а і б.

2. Частка іноземних операцій у доходах чи продажах ТНК має бути:

а) не меншою за 10%;

б) не меншою за 25%;

в) не меншою за 30%;

г) не меншою за 50%.

3. Бурхливий розвиток сучасних ТНК прийшовся на:

а) XVIII ст.;

б) кінець XIX ст.;

в) середину XX ст.;

г) початок XXI ст.

4. Відмінними рисами багатонаціональних корпорацій є:

а) міжнародний характер діяльності та наявність багатонаціонального акціонерного капіталу;

б) міжнародний характер діяльності та існування багатонаціонального керівного центру;

в) наявність багатонаціонального акціонерного капіталу та існування багатонаціонального керівного центру;

г) міжнародний характер діяльності, наявність багатонаціонального акціонерного капіталу та існування багатонаціонального керівного центру.

5**. Обсяг міжнародного виробництва ТНК приблизно становить:**

а) четверть загального обсягу світового експорту;

б) третину загального обсягу світового експорту;

в) половину загального обсягу світового експорту;

г) дві третини загального обсягу світового експорту.

6. У світі нараховується понад:

а) 50 тис. ТНК;

б) 70 тис. ТНК;

в) 80 тис. ТНК;

г) 100 тис. ТНК.

7. Трансферні ціни:

а) можуть служити довідковими цінами світової торгівлі;

б) не можуть служити довідковими цінами світової торгівлі.

8. Філії:

а) повністю належать батьківській компанії, не є юридичними особами;

б) повністю контролюються материнськими компаніями через контрольний пакет акцій;

в) не підпорядковуються материнській компанії, оскільки їй не належить контрольний пакет акцій.

9. Основними країнами походження світових іноземних інвестицій є:

а) розвинені країни;

б) країни, що розвиваються;

в) країни з перехідним типом економіки;

г) країни, що розвиваються, та країни з перехідним типом економіки.

10. Адекватна компенсація ТНК у разі експропріації – це:

а) виплата страхової суми;

б) виплата часткової ринкової вартості майна;

в) виплата повної ринкової вартості майна;

г) правильними є відповіді а і в.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : «Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса : ОНУ, 2016. 352 с.
4. Міжнародні економічні відносини : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків : КПИ, 2015. 464 с.
5. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків, 2015. 268 с.
6. Світова економіка: підручник / за ред. О. І. Шниркова, В.І. Мазуренка, О.І. Рогача. Київ : Основа, 2018. 616 с.
7. Gilpin R., Gilpin J. Global Political Economy: Understanding the International Economic . Princeton : University Press, 2001. 440 p.
8. Gerber J. International Economics. Pearson, 2017. eBook
9. Carbaugh R. J. International Economics. Pasadena : USA, 2018. eBook.
10. Rodnik D. The Globalization Paradox : Democracy and the Future of the World Economy. New York and London : W.W. Norton; 2011. 368 p.

Додаткова:

1. Лі Куан Ю. Роздуми великого лідера про майбутнє Китаю, США та світу / Г. Елісон, Р.Д. Блеквілл, Е.Вайн; пер. з англ. О. Лобастової. Київ : КМ-БУКС, 2017. 224 с.
2. Пікетті Т. Капітал у XXI столітті. Київ : Наш формат, 2016. 696 с.
3. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії / пер. з англ. Т. Цимбал, Р.Корнута. Київ : Наш формат, 2019. 608 с.
4. Глобальна економіка : підручник під грифом МОН / Б.Е. Головаш ; за заг. ред. Д. Антонюка. І. Бабець, А. Мокія. Запоріжжя : Успех принт, 2017. 612 с.

Інформаційні ресурси:

1. Офіційний сайт Представництва Європейської Комісії в Україні. URL: http://www.delukr.cec.eu.int.
2. Офіційне Інтернет-представництво Президента України / Європейський вибір. URL: http://www.president.gov.ua/topics/prior_eurochoice.
3. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського госпрдарства України. URL: http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA.-
4. Сайт співпраці України з ЄС. URL: http://www.ukraineeu.mfa.gov.ua.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.

6. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: http://www.imf.org.
7. Офіційний сайт Світового банку. URL: http://www.worldbank.org.
8. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. URL: http://www.un.org.
9. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: http://www.wto.org.
10. Global Trade Alert. URL: https://www.globaltradealert.org.
11. European Commision. URL: https://ec.europa.eu.
12. ООН. URL: http://www.un.org.
13. Business Insider. URL: http://uk.businessinsider.com/?r=US&IR=T.
14. The Internet Site for Economists. URL: http://www.inomics.com/cgi/show.
15. Національний інститут стратегічних досліджень URL: http://www.niss.gov.ua.
16. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародні економічні відносини : підручник / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Л.П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
2. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : навч. посібник / Т.В. Шталь [та ін.]. Харків : Видавництво «Форт», 2015. 364 с.
3. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / Ю. Г. Козак та інші. Одеса, 2016. 352 с.
4. Міжнародні економічні відносини : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків : ХПУ, 2015. 464 с.
5. Світова економіка : підручник / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків : ХПУ, 2015. 268 с.
6. Світова економіка : підручник / за ред. О. І. Шниркова, В.І. Мазуренка, О.І. Рогача. Київ : Освіта, 2018. 616 с.
7. Gilpin R., Gilpin J. Global Political Economy: Understanding the International Economic . Princeton : University Press, 2001. 440 p.Gerber J. International Economics. Pearson, 2017. eBook
8. Carbaugh R. J. International Economics. Pasadena : USA, 2018. eBook.
9. Rodnik D. The Globalization Paradox : Democracy and the Future of the World Economy. New York and London : W.W. Norton; 2011. 368 p.

Навчальне видання
(українською мовою)

Переверзєва Анна Василівна
Казакова Оксана Миколаївна

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

**Навчальний посібник для здобувачів
ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньо-професійної програми «Країнознавство»**

Рецензент В.П. Гринь
Відповідальний за випуск О.М. Маклюк
Коректор С.С. Черкасов